

Камэнтары

Гэтае выданьне прэзэнтэе публіцыстыку Яна Станкевіча, яго асобныя навуковыя дасьледаваньні, а таксама ўводзіць у шырэйшы ўжытак публікацыі, да якіх ён прычыніўся як рэдактар або перакладнік. Тэксты ў выданьні разьмешчаныя ў трох частках. У частцы I публікуюцца Станкевічава публіцыстыка плюс пераклады яго навуковых артыкулаў з польскіх часопісаў міжваеннай пары „*Sprawy narodowościowe*“ і „*Balticoslavica*“. У частцы II публікуюцца выдадзеныя асобнымі выданьнямі творы Станкевіча (у тым ліку ліку выкананьня ім пераклады), а таксама тэксты, якія аўтар зрэдагаваў ці падрыхтаваў да друку. Тут сама падаюцца яго асобныя публікацыі (напрыклад, выяўленьня адно ў 90-х г. XX ст.), якія з тых ці іншых прычын не былі ўведзеныя пры жыцці аўтара ў публічны абыходак. Калі аўтарства публікацыяў у першых дзвюх частках лічыцца ўстаноўленым, то разьдзел III задуманы як „*Dubia*“, г.зн. у ім публікуюцца тэксты, у аўтарскай атрыбуцыі якіх дагэтуль застаюцца сумневы. У межах асобных частак тэксты падаюцца ў храналёгічным парадку. Выняткі апісаныя далей у камэнтарах.

Выданьне досыць поўна раскрывае адпаведныя аспекты творчасці Яна Станкевіча, але далёкае ад вычарпальнасьці. Яно было падрыхтаванае па-за акадэмічнымі ўстановамі і таму не адпавядае ўва ўсім канону строгай навуковасьці.

У выданьні камэнтуюцца толькі той матэрыял, які прэтэндуе на навуковы наратыў. Ненавуковыя нацыяналістычныя і/ці прапагандысцкія наратывы ў агульных рысах апісваюцца адно тут у камэнтарах. (Зробленыя ў рамках гэтага наратыву цьверджаньні аб беларускай мінуўшчыне, як і абстрактныя выказваньні аб мэнтальнасьці і традыцыях беларусаў і сумежных нацыяў трэба ўспрымаць найперш як літаратурную імпрэсію.) Пэралічым найбольш тыповыя зь іх:

— племя Крывічоў заняло ўсю цяперашнюю тэрыторыю беларусаў, пры гэтым 4/5 тэрыторыі былі занятыя чыстымі Крывічамі, а ў 1/5

яны перамяшаліся з Радзімічамі і Дрыгавічамі;

— да прыходу нарманаў усе беларускія землі складалі адну цэласць з цэнтрам у Полацку.

Нарманы ў IX—X ст. зьнішчылі гэтае адзінства;

— беларуская дзяржаўнасьць узьнікае ў IX ст.;

— бізантыйскі імператар Канстанцін Парфірагенэт у X ст. называў назовам „Дзярвяне“ беларусаў;

— пасля заваяваньня нарманамі Беларусі, яна была пад агульнаю ўладаю Рурыкавічаў усяго дзесяць год у часе князя Ўладзімера;

— вызваленьне ад Рурыкавічаў прыйшло дзякуючы „востраму, заўзятаму ходаньню“ паміж беларусамі і ўкраінцамі (у прыватнасьці, беларускіх дзярвян з украінскімі палянамі), „каторага пачатку ня відаць“. Да XIII ст. беларусы часта ваявалі з ўкраінцамі, пры гэтым хаўрусьнікамі беларусаў у гэтых войнах нярэдка бывалі хазары, печанегі і асабліва полаўцы;

— Беларусь у тую пару складалася з колькіх асобных незалежных гаспадарстваў — княстваў Полацкага, Смаленскага, Северскага, Тураўска-Пінскага і рэспублікі Пскоўскай. Пасьлей да яе далучылася Вялікае Княства Разанскае. Разанскае княства ўвесь час ходалася з Масквою;

— палітычны лад у Смаленскім княстве быў канстытуцыйна-манархічны;

— асобная беларуская народная мова ўзьнікла ў V ст. Старабеларуская літаратурная і ўрадовая мова ўзьнікла ў XI ст.;

— Вялікае Княства Літоўскае было дзяржавай беларусаў, а не літоўцаў ці ўкраінцаў. На пару ВКЛ прыпадае панаваньне беларускай культуры і росквіт палітычнай магутнасьці беларускага народу. Літаратурнай і дзяржаўнай мовай ВКЛ была беларуская мова. „Літва“, „Ліцьвін“, „літоўскі“ — гэта нацыянальны назоў беларускага народу ад XIII да XIX ст. Яго страта спрычынілася да страты нацыянальнай сьвядомасьці сярод беларускага народу;

— у часе Крэўскай уніі беларуская культура дасягнула аднолькавага ўзроўню разьвіцьця з польскай;

— польская літаратура пачынаецца толькі ў канцы XV ст.;

— у часе войнаў з татарамі мусульмане з Украіны пераходзілі на бок непрыяцеля, але беларускія мусульмане ніколі так не рабілі;

— расейская літаратурная мова існуе толькі ад Пятра I, а папраўдзе адно з сярэдзіны XVIII стагоддзя;

— на Ўкраіне была пашыраная старабеларуская літаратурная мова як дзяржаўная мова, мова інтэлігенцыі й літаратуры;

— у XVIII ст. арыстакратыя ВКЛ знала беларускую мову;

— з усіх народаў, паняволеных Расеяй, дзяржаўнасць беларускага народу была найвыдатнейшая. Казацкую дзяржаўнасць украінцаў XVII—XVIII ст. нельга параўнаць з ёю;

— у Вялікай Украіне тэрміну Русь зусім ня зналі, а называліся хахламі;

— у 1812 г. беларускае войска адыйшло разам з Напалеонам на Захад, аб чым сведчаць могілкі ў Францыі;

— Кастусь Каліноўскі абвясціў сябе дыктатарам Беларусі й Літвы як незалежнае дзяржаўнае адзініц;

— уніяцкая царква ў Беларусі мела „апрычоны, вылучна беларускі характар“;

— у XIX ст. бальшыня беларусаў — рымскіх каталікоў была супраць польскай мовы ў касцёле;

— польскія ўплывы апанавалі рымска-каталіцкую царкву ў Беларусі адно ў XIX ст.;

— дзеля барацьбы проці паняволення й падзелу Беларусі паўстанні падымаліся ажно ў Смаленшчыне;

— у Расеі не працівіліся калектывізацыі;

— у 1973 г. ад 2—х да 3—х мільёнаў беларусаў звалі сябе ліцвінамі;

— беларускі герой пераўзыходзіць герояў з іншых краёў. Ён мае быць геніяльным і мець вялізарныя поспехі. Такія героі былі ў Беларусі, пачынаючы з найранейшых гістарычных часоў;

— у гісторыі Беларусі не было выпадкаў, каб масы ў няшчасці выдавалі сваіх правадыроў.

— устаноўлена, што ў грамадскім і палітычным жыцці беларусы рэспубліканцы, тым-жа часам ува ўкраінцаў пануе прынцып арыстакратычны.

Трэба адмыслова заўважыць, што Станкевіч

быў нацыяналістам—прэмардыялістам, таму для яго беларуская нацыянальная свядомасць існавала заўсёды. Згодна з ім, ужо северскія і смаленскія князі былі яе актыўнымі носьбітамі.

У выданні не камэнтуюцца геаграфічныя, тэалогічныя і іншыя наратывы. Збольшага не камэнтуюцца лінгвістычныя наратывы, які ўтрымлівае шмат бяздоказных або ў найлепшым выпадку спрэчных цвёрджанняў:

— мова беларускіх тэрыторыяў, якія мяжуюць з мовай паўночнай Украіны, ня мае аглушэння;

— мяккі [р'] на прасторы беларускай мовы зьявіўся нядаўна пад расейскім уплывам;

— санскрыцкая мова адзначаецца вельмі вялікім аканьнем;

— расейцаў перанялі слова „государство“ зь Беларусі і г.д.

Станкевічавы трактоўкі сярэднявечнай гісторыі таксама выходзяць за рамкі навукі і таму не камэнтуюцца. Як правіла не камэнтуюцца звесткі, узятыя Станкевічам з трэціх крыніцаў, а таксама падзеі з украінскай і інш. гісторыі.

Мэтай выдаўцоў было па магчымасці камэнтаваць толькі падзеі і факты, якія так ці інакш закранаюць беларускую праблематыку.

Некаторыя псеўданімы расшыфроўваюцца ў паказніку (усе ініцыялы і псеўданімы расшыфраваць не ўдалося).

Трэба асобна сказаць, што не ўдалося правесць (часткова або цалкам):

— моўныя паралелі;

— даты падзеяў і гістарычных персанажаў, іх імёны;

— цытаты, які Станкевіч часта адвольна змяняў;

— этымалёгіі.

Усе моўныя камэнтары належаць Соф'і Багам'і, усе камэнтары на гістарычную тэму — Аlesю Пашкевічу. Спадарадчыныя камэнтары ад рэдактара кнігі Валера Булгакава падпісаныя — Рэд.

Бальшыня крыніцаў тэкстаў — газеты („Bielarus“, „Гоман“, „Незалежная Беларусь“, „Беларуская думка“, „Беларускі зван“, „Наша думка“, „Народ“, „Беларуская газета“, „Bielaruski hołas“, „Бацькаўшчына“, „Беларус“) і часопісы („Беларускі студэнт“, „Крывіч“, „Sprawy narodowościowe“, „Нёман“, „Balticoslavica“, „Калосье“, „Адраджэньне“

(„Adradžeńnie“), „Веда“, „Палесье“, „Беларускі зборнік“, „Незалежнік“, „Божым шляхам“, „Веча“).

Тэксты з крыніцаў, назвы якіх пададзеныя на лацінцы, таксама даюцца на лацінцы. Выключэнне — часопіс „Адраджэньне“ („Adradžeńnie“), тэксты з якога з тэхнічных прычынаў даюцца кірыліцай.

У квадратных дужках пасля назвы тэксту, першапублікацыя якога была ў газэце ці часопісе, падаецца інфармацыя пра год і нумар выдання, а таксама пра тое, як быў падпісаны тэкст. У лістах подпіс указаны ў асноўным тэксьце.

Зьмешчаныя ў гэтым выданні тэксты на моўным узроўні маюць пэўныя адрозьненні паміж сабой. І гэта цалкам зразумела, калі ўлічыць гады зьяўленьня першага і апошняга з іх (1914 і 1978). Гэта быў той пэрыяд, на працягу якога Ян Станкевіч разьвіваў і ўдасканальваў свой варыянт беларускай літаратурнай мовы.

Пры падрыхтоўцы тэкстаў да друку ў межах асобных твораў былі выяўленыя варыянтныя напісаньні, якія ўніфікаваліся на карысьць больш частотных варыянтаў.

У тэкстах Станкевіча пачынаючы з 30-ых гадоў пазначаецца мяккасьць у прыназоўніках на з перад мяккімі зычнымі, напр.: зь ёй, зь ягоньмі, зь беларускіх, зь некаторымі. У больш ранніх творах яна не пазначаецца, напр.: 1918 — без яе, з Вільняй, з беларушчынай, з вялікшых, з ёю, з ліцвінамі, з людзьмі; 1919 — з беларусоў, з вялікшых, з сялянскай; 1921 — з беларускім; 1923 — з ёю, з месцамі, з пенаю, з пярэднім; 1924 — з мяккім. Але ў некаторых тэкстах, што зьявіліся пасля 30-ых гадоў, сустракаюцца паслядоўныя напісаньні без пазначэньня мяккасьці з у гэтай пазыцыі, пра што асобна ўказваецца ў камэнтах, напр.: 1932 — з любові; 1935 — з людзьмі, 1955 — з менаваных.

Захаванае перадаваньне ненацісьненага этымалагічнага [o] у словах іншамоўнага паходжаньня праз o, напр.: географічнае, зоолёгічны, колегіямі, канцэнтрацыйных, орыентальную, полёнізмы, сымвалічны, формальных, этымолёгічнае.

Захаванае выкарыстаньне літары г для абазначэньня на пісьме выбухнога [g], якая ўжывалася ў творах Станкевіча пачынаючы з 1930-х гадоў, пераважна ў словах заходнеэўрапейскага

паходжаньня, напр.: лёгіка, археолёгам. І хаця сам Аўтар адстойваў ужываньне літары г, аднак нават у яго творах яна рэалізоўвалася непаслядоўна. Уніфікацыя варыянтных напісаньняў зь літарамі г і г на карысьць варыянту з г у нашым выданні праводзілася толькі пры наяўнасьці паралельных варыянтаў з гэтымі літарамі ў межах аднаго тэксту (пра што асобна гаворыцца ў камэнтах да пэўнага тэксту).

Захаваны пераход [i] у [j], напр.: было й ё, прычыны й лекі і ўжываньне прыстаўнога [j], напр.: јіншы.

Захаваныя напісаньні часьціцаў ж (жа), б (бы), ткі з папярэднімі словамі (разам, асобна, праз злучок).

У першапублікацыях выяўленыя спарадычныя напісаньні тыпу растацца, растрэл, якія ў нашым выданні падаюцца згодна з марфалагічным прынцыпам напісаньня, напр.: растацца, расстрэл.

Захаванае ўжываньне вялікай літары ў назвах таварыстваў, установаў і пад., напр.: Крывіцкім Навуковым Т-вам Пр. Скарыны, Цэнтральнага Камітэту Бел. Хрысьціянскай Дэмакратыі.

Захаваны правапіс ілюстрацыйных матэрыялаў з старажытных пісьмовых крыніц (летапісы і інш.).

Рэканструюцца бясспрэчна і лёгка ўзнаўляльныя літары, якія зьмяшчаюцца ў квадратных дужках. Рэканструкцыя нечытальных месцаў не праводзілася, пры перадруку яны пазначаны наступным чынам: <...>.

Зробленая часткавая мадыфікацыя спасылкавага апарату, выпраўленьня відавочных памылак друку, выяўленыя ў першапублікацыях.

Пунктуацыя ўва ўсіх тэкстах дадзена згодна з сучаснымі патрабаваньнямі.

Bielarus

Klicz

[1914, № 48 (?), дзе падпісаны Januczonak.]

Захаванае ўжываньне літары ў у пазыцыі пасля літары, якая абазначае галосны, нават пасля коскі, напр.: adradzacca, ŭžo; znaczeńnie, ŭ katorych.

Захаванае напісаньне канчатку –sia ў дзеясловах 3-ай асобы множнага ліку загаднага ладу,

напр.: *prasciŭsia, budźsia*. Бязь зьменаў пакінутае аўтарскае напісаньне гэтай формы дзеяслова глянуць: *hlaŭsia i hlaŭsie*.

С. 15. *jak każe białaruskaja paetka Ciotka, „nichto raŭniać nia moh“*. — Радок зь верша Цёткі „Мае думкі“ (1905—1906). — Рэд.

Гоман (Вільня)

Беларусы–ўцекачы ў Расеі

[1917, 12 кастрычніка, дзе падпісаны Станкевіч Янка.]

З тэхнічных прычынаў не ўдалося зрабіць поўнай тэксталагічнай апрацоўкі тэксту, таму ён падаецца сучасным клясычным правапісам.

Захаваныя варыянтныя напісаньні трохі і троху, места і месца.

С. 16. Беларусы–ўцекачы. — Перад нямецкім наступленьнем у жніўні 1915 г. на ўсход, згодна зь звесткамі Ўсерасейскага саюзу гарадоў, уцяклі 2 750 000 чалавек, зь іх каля 1 400 000 — зь Беларусі. Найбольш апусьцелі Бельскі, Беластоцкі, Гарадзенскі, Ваўкавыскі, Сакольскі, Пружанскі, Кобрынскі, Берасьцейскі, Ашмянскі, Слоні́мскі, Лідзкі і Наваградзкі паветы. У выніку ў Расеі ўзьнікла шматлікая грамада беларусаў–ўцекачоў. Найбольшая канцэнтрацыя бежанцаў зь Беларусі была ў Маскве (каля 130 тыс. чалавек) і Петраградзе (больш за 100 тыс.), шмат беларусаў таксама апынулася ў Тамбоўскай, Самарскай, Разанскай, Харкаўскай, Кацярынаслаўскай, Аранбурскай, Курскай, Казанскай і Калускай губэрнях.

С. 16. д–ра Фабіяна Ярэміча. — Ярэміч Фабіян (1891—1958) — беларускі грамадзка-палітычны дзяяч. У 1920—1922 г. быў старшынём Віленскага БНК. У 1922—1935 г. быў паслом польскага сойму трох скліканьняў. Сябра Беларускага пасольскага клюбу, у 1925—1930 г. яго старшыня. З 1925 г. адзін з арганізатараў і віцэ-старшыня Беларускага сялянскага саюзу, актыўны дзяяч Беларускага інстытута гаспадаркі і культуры.

Аднак у дадзеным выпадку, хутчэй за ўсё, гаворка ідзе не пра Фабіяна Ярэміча, а пра Аляксандра Ярэміча (1876—1920) — лекара, доктара мэдычных навук, які прымаў актыўны ўдзел у беларускім руху ў Пецябургу і прафінансаваў у 1913 г. выданьне зборніка вершаў Я. Купалы

„Шляхам жыцьця“. У 1916 г. акурат ён быў адным з заснавальнікаў і сяброў Беларускага таварыства дапамогі пацярпелым ад вайны ў Петраградзе.

С. 16. беларускія газеты „Дзяньніца“ і „Сьвєтач“. — Газэта „Дзяньніца“ выдавалася ў 1916—1917 г. пад рэдакцыяй Зьмітра Жылуновіча (Цішкі Гартнага), газэта „Świetač“ — у 1916 г. пад рэдакцыяй Эдварда Будзькі.

С. 16. „Залатагорская хрысьціянская крама“. — У сьпісе беларускага актыву ў гарадах Расеі („Месцы беларускай працы“), складзеным прыблізна на пачатку ліпеня 1917 г., гэтая ўстанова праходзіла як „Залатагорская Хаўрусная Крама“.

С. 16. Турчыновіч К. — сябра Беларускай народнай партыі сацыялістаў, у 1917 г. уваходзіў у склад Цэнтральнай рады беларускіх арганізацыяў, быў сябрам яе Рэвізійнай камісіі. У 1918 г. уваходзіў у склад Рады БНР як прадстаўнік беларускай каапэрацыі. У 1919 г. быў старшынём цэнтральнага саюзу каапэратываў у Менску.

Беларускі рух сярод беларускага каталіцкага духавенства

[1917, 19 кастрычніка, дзе падпісаны Станкевіч Янка.]

З тэхнічных прычынаў не ўдалося зрабіць поўнай тэксталагічнай апрацоўкі тэксту, таму ён падаецца сучасным клясычным правапісам.

С. 17. Калегіюме Германікум (Collegium Germanicum). — Установа, створаная ў 1552 г. у Рыме для навучаньня каталіцкіх сьвятароў. Існуе да сёньняшняга дня. Яе выпускнікамі былі многія будучыя біскупы і кардыналы.

С. 18. газэту „Бацькаўшчына“. — Газэту „Бацькаўшчына“ беларускія ксяндзы не выдавалі, але ў тым жа 1917 г. распачалі выданьне ў Петраградзе тыднёвіка „Кругіца“.

С. 18. павінна была друкавацца ў Піцэрскай друкарні Пянткоўскага. — Зь пецябурскай польскай друкарняй К. Пянткоўскага беларусы мелі даўнія сувязі: у ёй друкаваў свае выданьні яшчэ Круг беларускай народнай асьветы, што дзейнічаў на пачатку XX ст.

С. 18. Рэдакцыю выданьня павінны былі ўзначаліць... а. Гадлеўскі і а. Хведзька. — Першым рэдактарам газэты „Кругіца“ ў 1917 г. стаў М. Грачанік, а ксёндз Люцыян Хвецька стаў яе афіцыйным рэдактарам толькі з 3-га нумара 1918 г.

Польскае войска ў Расеі

[1918, № 13 (209) (выдаваная на лацінцы версія, з тэхнічных прычынаў тэкст быў транслітараваны на кірыліцу), дзе падпісаны Янучонак.]

Захаванае ўжыванне літары г для абазначэння на пісьме выбухнога [g], параўн.: Рэгенцыйнай (Regencyjnej) — галюцца (halucca).

Захаваныя напісанні прыназоўніка з (с), напр.: з аднаго, але с каторымі.

Захаванае неаднастайнае напісанне этымалагічнага [o] у іншамовных словах, напр.: нацыональнае, але рэвалюцыйны.

С. 18. Захаванае напісанне формы 3-ай асобы множнага ліку цяперашняга часу дзеяслова рабіць з канчаткам -юць: робюць.

С. 18. з пачатку вайны... — У арыгінале: ...спачатку вайны...

С. 18. Маніфэст да палякоў Мікалая Мікалаевіча. — Маецца на ўвазе маніфэст, выдадзены 14 жніўня 1914 г. галоўнакамандуючым расейскага войска вялікім князем Мікалаем Мікалаевічам, у якім абяцалася аб'яднаньне пад апекай расейскага цара ўсіх польскіх этнічных земляў. Падобнае абяцаньне было першы раз выказана прадстаўніком расейскіх уладных колаў не кулоарна, а ў афіцыйным акце.

С. 18. польская эндэцыя праніклася рускай орыентацыяй. — Эндэцыя (нацыянальная дэмакратыя) — правае крыло ў польскім нацыянальным руху. У той час эндэкі выступалі за супрацоўніцтва з царскай Расеяй і выказваліся супраць усялякіх кантактаў з цэнтральнымі дзяржавамі. Яны бачылі ў Германскай імперыі страшную небяспеку для ўсяго славянскага сьвету, перш за ўсё для палякаў. Разьлічвалі на тое, што царская ўлада ўва ўмовах агульнай небяспекі пойдзе палякам на саступкі і, самае галоўнае, дапаможа аб'яднаць падзеленыя ў XVIII ст. польскія землі. Эндэцкім канцэпцыям рэзка супрацьстаялі прыхільнікі Польскай сацыялістычнай партыі (ППС) на чале зь Юзафам Пілсудзкім, якія, наадварот, бачылі галоўную небяспеку для палякаў ня з боку Нямецчыны, а з боку Расеі.

С. 18. Было пазволена арганізаваць сваё... войска. — Царскі ўрад, імкнучыся захаваць прыхільнасьць часткі польскага грамадства, сапраўды на словах выказваў магчымасьць стварэньня польскіх вайсковых адзінак у складзе расейскага войска. Але ўсе намаганьні польскіх эндэкаў ства-

рыць польскае войска скончыліся толькі стварэньнем невялікага аддзелу, вядомага пад назвай „Пулаўскага легіёну“.

С. 18. цэнтральнымі дзяржавамі была абвешчана незалежнасьць Польшчы. — Маецца на ўвазе выданьне германскім імператарам Вільгельмам II і аўстрыйскім імператарам Францам Ёзэфам I 5 лістапада 1916 г. сумеснага маніфэсту, у якім абвешчалася пра хуткае стварэньне на акупаваных польскіх тэрыторыях з расейскага забору „самастойнай польскай дзяржавы“ з спадчыннай манархіяй і канстытуцыйным уладкаваньнем. Межы гэтай дзяржавы павінны былі быць вызначаныя пасля пераможнага заканчэньня вайны.

С. 18. выступалі проціў Рады стану. — Часовая Рада Стану — першы орган польскай улады, створаны падчас Першай сусьветнай вайны на акупаваных землях былога Польскага Каралеўства вайсковымі генэральнымі губэрнатарамі Нямецчыны і Аўстрыі. Задумваўся як дарадчы і дапаможны орган пры стварэньні дзяржаўных інстытуцыяў у Польскім Каралеўстве. Сярод іншых у склад Рады ўваходзіў у якасьці адказнага за вайсковыя справы Юзаф Пілсудзкі. Рада дзейнічала ад 14 студзеня 1917 г. да 25 жніўня 1917 г. Яе дзейнасьць выклікала незадаволенасьць з боку тых палякаў, якія лічылі больш карысным для Польшчы супрацоўніцтва з Расеяй.

С. 19. Рэвалюцыйны ўрад Львова, Мілюкова, а пасля Керэнскага. — Маецца на ўвазе Часовы ўрад Расеі, створаны пасля Лютаўскай рэвалюцыі 1917 г. Князь Георгі Львоў (1861—1925) ўзначальваў яго з сакавіка па ліпень, а Аляксандар Керанскі (1883—1973) — зь ліпеня па кастрычнік 1917 г. Павел Мілюкоў (1859—1943) быў у Часовым урадзе з сакавіка па травень 1917 г. міністарам замежных справаў.

С. 19. ахвотна дазваляе фармаваць яго паляком. — Летам 1917 г. расейскай ўлады пагадзіліся на фармаваньне польскага корпусу ў складзе расейскага войска і дазволілі добраахвотнікам-палякам пераход у яго. У выніку быў створаны I польскі корпус пад камандаваньнем генэрала Юзафа Доўбар-Мусьніцкага, колькасьць жаўнераў якога меркавалася дасягнуць да 70 тыс. чалавек.

С. 19. першымі наступалі... польскіе палкі і часка-славацкіе дружныны. — Польскія і чэхас-

лавацкія фармаваньні ў складзе расейскай арміі сапраўды вызначыліся падчас летняга наступлення 1917 г. у Галіччыне. Так, І польскі полк уланаў 24 ліпеня 1917 г. каля вёскі Крэхаўцы 6 разоў праводзіў атаку супраць нямецкіх войскаў, якія пераўзыходзілі яго ў сілах. У той жа самы час Чэхаславацкая брыгада прарвала фронт у раёне горада Збораў, узяўшы пры гэтым у палон больш за 3 тысячы чалавек.

С. 19. Рэгенцыйнай Рады. — Рэгенцкая рада Каралеўства Польскага — інстытуцыя, якая прыняла ўладу ў Польскім Каралеўстве пасля адступлення расейскіх войскаў перад войскамі цэнтральных дзяржаў падчас Першай сусветнай вайны. Рэгенты стварылі першы польскі ўрад на чале зь Янам Кухажэўскім. Акурат Рэгенцкая рада 7 кастрычніка 1918 г. абвясціла незалежнасць Польшчы, а праз 5 дзён пазбавіла нямецкага генэрал-губэрнатора Варшавы ўлады над польскім войскам. 11 лістапада 1918 г. Рэгенцкая рада перадала Юзафу Пілсудскаму кіраваньне войскам і праз 3 дні пасля гэтага самараспусцілася.

С. 19. беларускія месцы... пераходзяць у рукі польскіх панска-эндэцкіх войск. — Маецца на ўвазе сытуацыя, якая склалася ў пачатку 1918 г. пасля спробы балышавіцкіх уладаў разброіць І польскі корпус, камандаваньне якога месцілася ў Бабруйску. Камандаваньне корпусу не падпарадкавалася балышавіцкім загадам, і на некаторы час палякі занялі шэраг населеных пунктаў ува Ўсходняй Беларусі.

Нягодные дзеці (Пісьмо ў Рэдакцыю)

[1918, № 15 (211) (выдаваная на лацінцы вэрсія, з тэхнічных прычынаў тэкст быў транслітараваны на кірыліцу), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Захаванае ўжываньне літары г для абазначэньня на пісьме выбухнога [g], параўн.: здэгэ-нэраванье (zdegeneravanyje) — нягодныя (niehodnyje).

Захаванае напісаньне слова нема: зусім нема, нема ўзмогі. У іншых тэкстах гэтая форма не зафіксаваная.

С. 20. асыяражней... — Так у арыгінале.

С. 20. Каб немцы хацелі браць рэшту Беларусі... — У арыгінале: Каб немцы хацелі браць рэшта Беларусі...

С. 20. абвесьцілі на Беларусі „польскую мо-

нархію“ — Да самароспуску Рэгенцкай рады ў лістападзе 1918 г. меркавалася, што будучая польская дзяржава будзе манархіяй.

С. 20. Доўбар-Мусьніцкі Юзаф (1867—1937) — польскі вайсковы дзяяч, генэрал, камандуючы выступленьнем супраць Савецкай Расеі ў 1918 г. У 1917—1918 г. быў арганізатарам і камандуючым І Польскага корпусу ў Расеі.

Будзьце актыўнымі

[1918, № 75 (271), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Захаванае напісаньне дэнацыяналізуемы.

С. 21. беларускія вучыцялі ўмеюць толькі частку тае мовы, каторай гавораць іх бацькі... — Сапраўды, падчас арганізаваньня беларускага нацыянальнага руху падчас Першай сусветнай вайны мала хто зь ягоных удзельнікаў мог вольна гаварыць па-беларуску. Пра гэта сьведчыць хоць бы тое, што большасьць беларускіх мерапрыемстваў у 1917 г., уключаючы І Усебеларускі зьезд, вяліся на расейскай мове. Па-расейску вялося і выкладаньне ў многіх фармальна беларускіх школах.

Przyeŭki (pieśni-piesień)

[1918, № 75 (271), дзе падпісаны Я. Ст-ч.]

Захаваныя напісаньні вялічынёй, добрае ўражэньне.

С. 23. ёсьць за папулярныя... — Так у арыгінале.

З Сакольшчыны

[1918, № 86 (282) (выдаваная на лацінцы вэрсія, з тэхнічных прычынаў тэкст быў транслітараваны на кірыліцу), дзе падпісаны Янучонак.]

Захаванае напісаньне формы 3-ай асобы множнага ліку цяперашняга часу дзеяслова гаварыць: гавараць сяляне.

Захаваныя напісаньні аднакаранёвых словаў полёнізацыйнай і палёнізатары.

С. 23. У закладаньня беларускія школы спатка людзі ахвотна пасылаюць дзяцей... — Так у арыгінале.

С. 23. Захаванае напісаньне дыэцэзы (dyeczezy).

С. 23. За Бабром. — Відаць, маецца на ўвазе рака — прыток Нарава, назва якой у польскім вымаўленьні гучыць як Бебжа (Biebrza).

Пскоўская беларуская рада

[1918, № 89 (285), дзе падпісаны І. Янучонак.]

Захаванае нехарактэрнае напісаньне Магілёўскай.

С. 24. камэндант места, генэрал Трыкоўскі — Відаць, гаворка ідзе пра генэрал-лейтэнанта Трыкоўскага Мікалая Сямёнавіча (1864—?), удзельніка расейска-японскай і Першай сусьветнай вайны. У 1915—1917 ён служыў у Сібіры, камандаваў стралковай дывізіяй.

С. 24. вайсковы беларускі зьезд у Вітэбску. — Маецца на ўвазе зьезд беларусаў-вайскоўцаў Паўночнага фронту, які праходзіў у Віцебску 15—20 лістапада 1917 г.

С. 24. Хаценку. — Мабыць, маецца на ўвазе журналіст Ф.Ф. Хаценка, выбраны на І Усебеларускіх зьездзе ў склад сяброў Рады зьезду.

С. 24. ад Лугі. — Луга — цяпер раённы цэнтар у Ленінградзкай вобласці Расейскае Фэдэрацыі.

Беларусь, Літва і Балтыка

[1918, № 92 (288) (выдаваная на лацінцы версія, з тэхнічных прычынаў тэкст быў транслітараваны на кірыліцу), дзе падпісаны Янучонак.]

Захаваныя напісаньні князьстваў, колоній.

Незалежная Беларусь (Вільня)

Няхай жыве Беларускае войска

[1919, № 12, дзе падпісаны Незалежны.]

Форма вінавальнага склону множнага ліку назоўніка бальшавік у нашым выданні ўжытая з канчаткам —оў (бальшавікоў). У арыгінале: бальшавікаў.

С. 26. Ужо падпісаны дэкрэт... аб фармаваньні беларускага войска. — Дэкрэт аб стварэньні беларускіх вайсковых фармаваньняў пад польскім камандаваньнем быў падпісаны Юзафам Пілсудзім 22 кастрычніка 1919 г.

С. 26. Іменьні Алексюка, Прушынскага... Рак-Міхайлоўскага і Аўсянікі. — Павал Аляксук, Аляксандар Прушынскі, Сымон Рак-Міхайлоўскі і Антон Аўсянік узначалілі Беларускаю вайсковую камісію, якая была створаная дзеля практычнае рэалізацыі дэкрэта Пілсудзкага аб стварэньні беларускага войска.

Вільня. 07.11.19

[1919, № 13, дзе падпісаны Пётра Станіч.]

Захаванае перадаваньне ненацісьненага этымалагічнага [о] у словах іншамоўнага паходжаньня праз о і а, напр.: контрасьце, проэктуюцца, але нацыянальна-дэмакратычнай.

С. 27. зданьня старога Расеі п. Дзюкіна і яго прыхільнікаў. — Антон Дзянікін (1872—1947), кіраўнік расейскай антыбальшавіцкай Добраахвотніцкай арміі, адкрыта выступаў за „единую и неделимую Россию“, што ў значнай ступені перадвызначыла ягоную паразу ў барацьбе з бальшавікамі.

С. 27. праектуецца Балтыцкая фэдэрацыя, Чарнаморская фэдэрацыя, Балтыцка-Чарнаморская фэдэрацыя. — Ідэя стварэньня падобных фэдэрацыйных саюзаў у той ці іншай форме выказвалася беларускімі палітыкамі пачынаючы ад нямецкай акупацыі ў 1915 г. Павінна была, акрамя Беларусі, уключаць Літву, Украіну, Латвію, Эстонію. Камбінацыі ўдзельнікаў саюзу маглі быць розныя, аднак мэта стварэньня фэдэрацыі звычайна вызначалася адна — супрацьстаяньне анэксіянісцкім плянам Польшчы і Расеі. Пасьля канчатковага вызначэньня дзяржаўных межаў ува Ўсходняй Эўропе у пачатку 1920-х г. ідэя страціла сваю актуальнасьць, аднак у міжваенны перыяд час ад часу яшчэ выказвалася асобнымі беларускімі дзяячамі як перспэктыва на будучыню.

С. 27. гутаркі аб польска-ўкраінскім і польска-беларускім саюзах. — У асноўным пра неабходнасьць заключэньня фэдэрацыі Польшчы, Беларусі і Ўкраіны гаварылі ў той час прадстаўнікі польскіх левых партыяў — Польскай партыі сацыялістычнай (ППС) і Польскай народнай партыі „Вызваленьне“.

С. 27. Недзялкоўскі Мечыслаў (1893—1940) — адзін зь лідэраў Польскай партыі сацыялістычнай, пасол сойму ў 1919—1930 г.

С. 27. Беларускай партыі СР. — Беларускае партыя сацыялістаў-рэвалюцыянэраў (БПСР) — беларуская палітычная партыя, якая дзейнічала ў 1918—1924 г.

С. 27. Дамаганьне плебісцыту ў беларускіх землях. — Прапанова польскіх нацыянал-дэмакратаў палягала ў тым, каб правесці „ў раёне ўсходніх земляў, вызваленых ад ворага“ агульны выбары насельніцтва ў краёвы Сойм, які б прыняў пастанову, датычную лёсу гэтых земляў.

На той час гэты плян ня быў рэалізаваны, але фактычна ён здзейснены празь некалькі гадоў, калі вырашаўся лёс ужо ня ўсёй Заходняй Беларусі, а толькі віленскай зямлі (якая з кастрычніка 1920 г. фармальна складала асобную дзяржаву — Сярэдняю Літву). 8 студзеня 1922 г. былі праведзены выбары ў т.зв. Віленскі сойм, якія праходзілі ўва ўмовах байкоту з боку беларускага, літоўскага і габрэйскага насельніцтва Віленшчыны. Нягледзячы на гэта, Віленскі сойм, складзены з адных палякаў, 22 сакавіка 1922 г. прыняў рашэнне аб уключэнні гэтай тэрыторыі ў склад Польшчы, а праз год, 15 сакавіка 1923 г., гэты акт быў афіцыйна прызнаны Радай паслоў Лігі нацыў.

Каб выпусціць палітычных арэштаваных

[1919, № 13. Тэкст не падпісаны.]

Захаванае напісанне лагерах.

Беларускія жыды, ці жыды як грамадзяне Беларусі

[1919, № 14, дзе падпісаны Незалежны.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісанні літар ў і у ў пазыцыі пасля літары, якая абазначае галосны, нават пасля коскі, на карысць больш частотнага варыянту ў, напр.: беларуса, ўсякага.

Захаванае напісанне прыслоўяў на права і на лева.

Захаванае напісанне прызнаіцё (форма 2-ой асобы множнага ліку цяперашняга часу).

Захаванае напісанне патайнае (галасаванне) у цытаце. Сам Аўтар звyczajна пісаў патайнае.

С. 28. Ці ё такое беларускае сэрца, каторае радасна не забілася—б... — У арыгінале: Ці ё такое беларускае сэрца, каторая радасна не забілася—б...

С. 29. Ці баяцца яны разарвання Беларусі як грамадзяне Беларусі ці як людзі вонка бацькаўшчыны... — У арыгінале памылкова: Ці баяцца яны разарвання Беларусі як грамадзяне Беларусі ці як людзі вонкае бацькаўшчыны...

С. 29. вільсонаўскімі „параграфамі“. — Маюцца на ўвазе 14 пунктаў аб умовах міру амэрыканскага прэзідэнта Вудра Вільсана, агучаныя ім у сваім пасланні да Кангрэсу 8 сьнежня 1918 г. 13 пункт прадугледжваў, што „павінна быць створаная незалежная Польская дзяржава, якая

павінна ўключаць у сябе ўсе тэрыторыі зь бясспрэчна польскім насельніцтвам, якой павінны быць забяспечаны вольны і надзейны доступ да мора, а палітычная і эканамічная незалежнасць якой, таксама як і тэрытарыяльная цэласнасць, павінны быць гарантаваныя міжнароднай дамовай“.

С. 29. Сам — „Тарквомадо“ плебісцыт. — Тарквемада (Таркамада) Томас дэ (1420—1498) — дамініканскі манах, кіраўнік іспанскай інквізыцыі, фактычна яе заснавальнік і ідэоляг. Тут ягонае імя, відаць, згадана дзеля таго, каб падкрэсліць страх габрэйскага насельніцтва перад плебісцытам: Тарквемада быў ініцыятарам высялення габрэяў з Гішпаніі ў 1492 г.

С. 29. Стацыі пад назовам „Плебісцыт ідзе“. — 12 лістапада 1919 г. гэты артыкул быў цалкам і без камэнтараў перадрукаваны беларускай газэтай „Беларусь“.

С. 29. мясцовай жыдоўскай газэце „Тог“. — Маецца на ўвазе віленская газэта „Вільнэр Тог“ („Віленскі дзень“) — орган Габрэйскай дэмакратычнай партыі (фалькістаў). Прыхільнікі гэтай партыі крытыкавалі ідэалёгію сыянізму і выступалі за паўнаўартаснае нацыянальнае развіццё культуры габрэйскага народу ў краінах яго пражывання на мове ідыш.

Беларуская думка (Вільня)

„Гаспадароў“ вязуць

[1919, № 3, дзе падпісаны Янучонак.]

Захаванае напісанне інфінітыва зробіць.

С. 31. Беларускія Вучыцельскія Курсы ў Вільні. — Заснаваныя ў 1919 г. дзеля падрыхтоўкі настаўнікаў для беларускіх пачатковых школаў. Месціліся ў базыльянскіх мурах, разам зь Віленскай беларускай гімназіяй.

С.п. Тэкля Станішэўская

[1919, № 13, дзе падпісаны Янучонак.]

Захаванае напісанне дзеяслова зробіла (форма прошлага часу адзіночнага ліку 3-й асобы).

С. 32. малады і энэргічны вучыцель Аляксандра Грыкоўскі. — Грыкоўскі Аляксандар (1893—1919) паходзіў зь вёскі Корніна Бельскага павету. Скончыў настаўніцкую сямінарыю ў Панявежы, беларускія настаўніцкія курсы ў Сьвіслачы. З 1916 году жыў у Горадні. Быў на-

стаўнікам першай беларускай школы. У канцы 1918 — пачатку 1919 году быў сябрам Віленскага БНК, Камітэту нацыянальнага адраджэння Беларусі, Гарадзенскай управы, Гарадзенскага гарадскога часовага камітэту. Першы старшыня Гарадзенскага БНК, падпісаў ад імя гэтай арганізацыі 22 студзеня 1919 году пратакол паседжання Камітэту па скліканні Краёвага беларускага зjazdu Гарадзеншчыны. Памёр у сакавіку 1919 г. ад сухотаў. Пахаваны за кошт ураду БНР на гарадзенскіх могілках.

С. 32. беларускім прытулку „Золак“. — Віленскае беларускае дабрачыннае таварыства па апыкустве над беднымі дзяцямі, сіротамі і інвалідамі „Золак“ існавала ў 1917—1918 г. Падчас нямецкай акупацыі быў створаны філіял таварыства ў Горадні, пры якім дзейнічаў дзіцячы прытулак зь беларускай пачатковай школай.

С. 32. „Беларускай кнігарні“. — Беларуская кнігарня была заснаваная ў Вільні рэдакцыйнай газэты „Наша ніва“ ў 1915 г. Месцілася на Завальнай вуліцы, д. 7.

С. 32. пахавана на Росе. — Роса — каталіцкія могілкі ў паўночна-ўсходняй частцы Вільні. На іх пахаваныя многія вядомыя беларускія дзеячы.

С. 32. Беларускага Вучыцельскага Саюзу. — Мабыць, маецца на ўвазе Беларускі вучыцельскі саюз Гарадзеншчыны, які дзейнічаў у 1919 г. у Гарадзенскай губэрні пад эгідай Цэнтральнай беларускай рады Гарадзеншчыны.

Беларускі звон (Вільня)

Лісты, пазначаныя лічбамі I і II, друкуюцца паводле газэты „Беларускі звон“, 1921, № 18, дзе яны прадстаўленыя ў рубрыцы „Пісьмы ў Рэдакцыю“.

Захаванае ўжываньне літары ў у пазыцыі пасля літары, якая абазначае галосны, нават пасля коскі, напр.: ...Літоўскай Епархіяльнай Рады, ўжо зацьверджанай...

С. 33. Літоўская Епархіяльная Рада — выбарны царкоўны орган, які існаваў у Вільні з 1 студзеня 1919 г. да 8 верасня 1922 г. Першапачаткова яе сябры прызначаліся, а з 1920 г. — выбіраліся. Узначальваў раду кіроўны архірэй. Пасля скасавання Рады замест яе была створаная Віленская духоўная кансысторыя.

С. 33. Сасноўскі Аляксандар (?—1931) — віленскі протаіерэй, сьвятар Знаменскай царквы ў Вільні.

С. 33. — Кушнёў Міхаіл (?—1932) — віленскі протаіерэй, сьвятар царквы на віленскіх праваслаўных могілках. У чэрвені 1919 г. быў выбраны ў склад Цэнтральнай Беларускай Рады Віленшчыны і Гарадзеншчыны. Уваходзіў у склад адной зь беларускіх дэлегацыяў, накіраваных у 1919 г. да Юзафа Пілсудскага.

С. 33. Нядзельскі Ўладзімер Кліментавіч (1868—1942) — кандыдат багаслоўя, удзельнік Маскоўскага Памеснага Сабору 1917—1918 г. Да 1922 г. быў сябрам Літоўскай епархіяльнай рады і выкладчыкам Віленскай духоўнай сямінарыі. Быў знаўцам царкоўных канонаў. За супрацьдзеянне аўтакефаліі Польскай праваслаўнай царквы быў вызвалены ад займаных пасадаў і выдалены за межы Польшчы. Пераехаў у Францыю, выкладаў у Сьвята-Сэргіеўскім багаслоўскім інстытуце ў Парыжы славянскую мову (1927—1929 г.). Памёр у Коўне.

С. 34. Багдановіч Вячаслаў Васілевіч (1876 — пасля 1939) — беларускі рэлігійны і грамадзка-палітычны дзеяч, публіцыст. У пачатку 1920-х г. в. а. рэктара Віленскай праваслаўнай сямінарыі. У 1922—1930 г. сэнатар Польскае рэспублікі, сябра Беларускага пасольскага клубу. У 1927—1930 г. старшыня Беларускага дэмакратычнага праваслаўнага аб'яднання. Пасля прыходу ў Вільню савецкіх войскаў 30 верасня 1939 г. арыштаваны. Далейшы лёс невядомы.

С. 34. Гэта — „тоже белорусы“. — Іранічныя выразы „тоже белорусы“ ці „też Białorusini“ шырока ўжываліся ў беларускіх асяродках для абазначэння тых выхадцаў зь Беларусі, якія ставіліся абыякава або нават варожа да беларускай нацыянальнай ідэі.

С. 34. адкрытага пісьма грам. А. Абрамовіча. — А. Абрамовіч у „Беларускі звон“, які выйшаў 7 кастрычніка 1921 г., даслаў адкрыты ліст наступнага зместу:

Да ўраду Т-ва Беларускае школы.

Пры пасылцы кандыдатаў у студэнты Праскага ўнівэрсытэта, Урад Т-ва Беларускай Школы мяне залічыў у другую групу, мусі як нацыянальна няпэўнага. Такая неспадзяваная для мяне опінія ўраду балюча закранула

маё нацыянальнае пачуццё і я прашу Ўрад Т-ва адказаць мне, якія ён мае даныя забракоўваць мяне і гэтым устрымоўвацца ад пасылкі мяне ў Прагу. Мая беларуская праца большасці сяброў вядома: цікава ведаць закіды ў антыбеларускасці, бо інакш зразу мець пастанову Ўраду нельга.

А. Абрамовіч.

28.IX.1921 г.

Рэдакцыя газеты апублікавала ліст, дадаўшы да яго ўласную заўвагу наступнага зместу:

Грамадзянін Абрамовіч Рэдакцыі вядомы як беларус, і мы ня думаем, каб забракаванне яго ў студэнты Чэскага ўніверсітэту выцякае з прычыны ім паказанай.

Ліст, пазначаны лічбай III, друкуецца паводле газеты „Беларускі звон“. Немагчыма ўсталяваць дакладную дату публікацыі (пасля 24.04.1921 г.).

Наша думка (Вільня)

Беларуская школьная справа (Агляд працы за год)

[1919, № 3, дзе падпісаны Пётра з Арлянят.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісанні літар ў і у ў пазыцыі пасля літары, якая абазначае галосны, нават пасля коскі, на карысць больш частотнага варыянту ў, напр.: апрача гэтага, ў Менску...

Захаванае перадаванне ненацісьненага этымалагічнага [о] у словах іншамовнага паходжання праз о, напр.: педагогічны.

С. 35. несупакойнага... — У арыгінале: нясупакойнага.

С. 35. Пры ўладзе Сярэдняе Літвы ёсць магчымасць. — У арыгінале ідзе вялікі прабел паміж ёсць магчымасць. Пры перадруку ён не перадаецца, паколькі хутчэй за ўсё ёсць памылкай набору.

Беларускі студэнт (Прага)

У тэкстах з часопісу „Беларускі студэнт“ уніфікаваныя напісанні формаў роднага (і згод-

нага зь ім вінавальнага) склону адзіночнага ліку мужчынскага і ніякага роду прыналежных (майга, твайга, свайга), указальнага (тага), азначальнага (усяга), пытална-адноснага (чыйга) займеньнікаў і асабовага займеньніка (яга).

Уніфікаваныя ўжыванні назоўнікаў Беларус, Паляк у формах роднага і вінавальнага склонаў множнага ліку з канчаткамі —оў і —аў на карысць больш частотнага варыянту —оў: Беларусоў, Палякоў.

Нашыя заданні

[1923, № 2—3, дзе падпісаны Б.Н.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісанні літар ў і у ў пазыцыі пасля літары, якая абазначае галосны, нават пасля коскі і працяжніка, на карысць больш частотнага варыянту ў, напр.: можа, ў нас; ад Чэхіі, ў Лужыцы; пабеларуску — ўзгадаванне.

Уніфікаваныя варыянтныя напісанні літар ў і у пасля скарачэнняў на карысць варыянту ў, напр.: у 1708 г. ўвосень; XIX в. ў Расеі.

Уніфікаваная варыянтныя напісанні так сама і таксама на карысць больш частотнага варыянту так сама.

Нацыянальны назоў Беларусаў

[1923, № 2—3, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

У арыгінале тэкст мае падзаглавак: гл.: Беларускі студэнт, № 1.

Уніфікаванае ўжыванне літар я і е ў пераднацісьненых складах, напр.: не выклікаюць (у арыгінале: ня выклікаюць)

Варыянтныя напісанне колер, колёр, калер уніфікаваныя на карысць варыянту колер.

Захаванае нехарактэрнае напісанне Сербы.

С. 38. бяссумлеву. — У арыгінале: ...бязсумлеву... Відавочна, памылкова. Паколькі далей ужываецца бяссумлеву.

С. 39. прыдаем старому назову. — У арыгінале: ...прыдаем старому назову...

С. 40. Захаванае нехарактэрнае напісанне на Балкане.

С. 43. з калыскаю Крывічоў — Полаччынаю. — У арыгінале ўжытае нехарактэрнае напісанне Палаччынаю.

С. 43. Успомнім толькі В.Б. Антоновіча, Ярашэвіча, Пятрова... — Магчыма, маецца на ўвазе гісторык Міхаіл Назаравіч Пятроў (1826—1887). М. Пятроў быў выпускніком Харкаўскага

ўніверсітэту; атрымаў ступень магістра ўсеагульнай гісторыі за дысэртацыю „Пра характар дзяржаўнай дзейнасьці Людовіка XI“, ступень доктара — за дысэртацыю „Найноўшая нацыянальная гістарыяграфія ў Нямецчыне, Англіі і Францыі“ (1861). Да 1886 году займаў катэдру ўсеагульнай гісторыі ў Харкаўскім універсітэце, чытаючы сьпіраша сярэднявечную гісторыю, пасля новую, а ў свае апошнія гады і старавечную; нейкі час яму даводзілася чытаць і т.зв. расейскую гісторыю. — Рэд.

С. 43. Так-жа ў „Истории Белоруссии“ Турчыновіча мы названы Крывічамі. — Маецца на ўвазе нарыс Восіпа Турчыновіча „Обозрение истории Белоруссии“ (1857 г.). — Рэд.

У канцы артыкулу ідуць „Зацемкі“ (с. 11 арыгіналу). Але паколькі спасылкі на іх у тэксьце не пададзеныя і спасылкі № 1 і № 5 нечытальныя, у нашым выданьні яны зьмешчаныя ў камэнтах:

1. <...>

2. Проф. Доўнар-Запольскі. Асновы дзяржаўнасьці Беларусі.

3. Проф. Пичета. Очерк истории Белоруссии. У кнізе „Курс белорусоведения“, стр. 7—10, 16, 17.

4. Проф. Францев. История русского языка. 3 записак.

5. <...>

6. Вячеслав Липинский. Україна на переломі. Том III, стр. 255.

7. Д-р Богдан Барвінський. У стацыі „Велика й Мала Україна“. „Діло“, 1922 г., верасень.

8. Михайло Возняк. Історія української літератури. Том I, стр. 72. У Львові, 1920. Накладом Т-ва „Прогрес“.

З жыцьця беларускай каталіцкай царквы

[1923, № 2—3, дзе падпісаны Каталік.]

С. 44. заўзяты Паляк кс. Цепляк. — Цепляк Ян (1857—1926) — польскі каталіцкі сьвятар. Паходзіў з Дамбровы Гурнічай у Польшчы. З 1908 г. — біскуп, з 1917 г. арцыбіскуп магілёўскі. У 1923 г. быў арыштаваны бальшавіцкімі ўладамі, прысуджаны да пакараньня сьмерцю, замененага 10 гадамі катаргі. Вызвалены вясной 1924 г. У сьнежні 1925 г. прызначаны папам віленскім мітрапалітам, але памёр, не паспёўшы заняць пасаду.

С. 44. суду над арц. Цепляком і 14-ма каталіцкімі духоўнымі. — Судовы працэс праходзіў 21—25 сакавіка 1923 г. у Маскве. Падсудным (якія амаль усе былі каталіцкімі сьвятарамі зь Петраграду) было выстаўлена абвінавчваньне ў контррэвалюцыйнай дзейнасьці ў інтэрэсах сусьветнай буржуазіі, якая выяўлялася ў супрацьдзеяньні дэкрэтам аб нацыяналізацыі царкоўнай маёмасьці, забароне вернікам уступаць у шэрагі камуністычнай партыі, арганізацыі камітэтаў для абароны касцёлаў і касцёльнай маёмасьці ад нацыяналізацыі, навучаньні рэлігіі непаўнагадовых, сабатажы і сувязі з замежнымі арганізацыямі. Галоўныя абвінавчаныя — арцыбіскуп Я. Цепляк і пралат К. Будкевіч былі прысуджаныя да сьмяротнага пакараньня, 4 сьвятары атрымалі па 10 гадоў турмы, астатнія — па 3. Гэты працэс фактычна сымбалізаваў пачатак у СССР адкрытай і бескампраміснай барацьбы з каталіцкім касцёлам.

С. 44. Хведзька (Хвещька) Люцыян (1889—1944?) — адзін зь ідэолягаў і пачынальнікаў беларускага хрысьціянска-дэмакратычнага руху. Заснавальнік першай нацыянальна-рэлігійнай арганізацыі „Хрысьціянская дэмакратычная злучнасьць“, ініцыятар выданьня і першы рэдактар-выдавец беларускай каталіцкай газэты „Крупіца“. На працэсе Цепляка атрымаў 10 год турмы, у выніку палітычнага абмену паміж польскімі і савецкімі ўладамі у лютым 1925 г. вызвалены і дэпартаваны ў Польшчу.

С. 44. Эйсмант Станіслаў (1887—?), ксёндз. Паходзіў з г. Менску, меў сялянскія карані, вучыўся ў Каталіцкай духоўнай акадэміі ў Пецярбурзе. Высьвячаны на сьвятара ў 1912 г., быў вікарыем у парафіі Найсьвяцейшай Тройцы ў Менску, з 1918 г. — адміністратар парафіі Сьв. Казімера ў Петраградзе. На працэсе Цепляка ў 1923 г. атрымаў 10 гадоў турмы. Сядзеў у Нова-Спаськім лягэры ў Маскве. У турме звар’яцеў. Далейшы лёс невядомы.

С. 44. расстрэл бальшавікамі пралата Будкевіча. — Ксёндз Канстанцін Будкевіч (1867—1923), які з 1918 г. выконваў абавязкі генэральнага вікарыя Магілёўскай каталіцкай архідыяцэзіі, быў асуджаны на сьмерць у маскоўскім судовым працэсе 21—25 сакавіка 1923 г. (гл. вышэй). Расстраляны ў велікодную ноч, 31 сакавіка 1923 г., у турэмным сутарэньні.

Народная мова ў цэрквах

[1923, № 2—3. Тэкст не падпісаны.]

С. 45. Львоўскі мітрапаліт Шэптыцкі. — Андрэй Шаптыцкі быў львоўскім грэка-каталіцкім мітрапалітам у 1901—1944 г.

Першы абавязак

[1923, № 4—5, дзе падпісаны Брачыслаў Скарыніч.]

Абвешчаныя незалежнасці Беларусі ў святле ідэі гаспадарска-вешчаныя (Рэфэрат чытаны 25.03.1923 у часе святкавання беларускай эміграцыі у Празе 5-х угодак абвешчання незалежнасці Беларусі)

[1923, № 4—5, дзе падпісаны Ст-іч.]

С. 49. аб культуры бізанскай... — Так у арыгінале.

С. 52. Тое самае дзеяцца і ў нас. — Так у арыгінале.

С. 52. чарвоны кумач... — Так у арыгінале.

С. 52. нашай галоўнай усеабамаючай ідэяй будзе... — У арыгінале: нашай галоўнай усеабамаючай ідэяй будзе.

С. 52. Няма дзіва, што й польская „Straż kresowa“ ... „Straż Kresowa“ (з 1920 г. — „Towarzystwo Straży Kresowej“) — польская нацыяналістычная арганізацыя, узнікла на хвалі абурэння часткі польскага грамадства палажэннямі Берасцейскага міру аб перадачы цэнтральнымі дзяржавамі Холмшчыны і Падляшша ўкраіне. Пасля выкарыстоўвалася і фінансавалася Пілсудскім як інструмент для дасягнення бягучых палітычных мэтай. Дзейнічала да 1927 г. — Рэд.

С. 52. замест Маркса ўзяць Чарнова. — Чарноў Віктар Міхайлавіч (1873—1952) — лідэр партыі эсэраў. У траўні-жніўні 1917 — міністар земляробства Часовага ўраду. У 1918 быў абраны старшынём Устаноўчага сходу. У 1920 нелегальна выехаў з краіны, жыў у Эстоніі, Латвіі, Чэхаславацыі, Францыі. У той час, калі Я. Станкевіч пісаў свой артыкул, жыў у Празе. — Рэд.

С. Некрашэвіч. Правапіс спрэчных дзеяслоўных формаў

[1923, № 4—5, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

„Адраджэньне“ (Літаратурна-навуковы вестнік Інстытуту беларускае культуры. Сшы-

ток I, стр. 330, вялікага фармату, выданьне Беларускага коопэрацыйна-выдавецкага т-ва „Адраджэньне“. Менск, 1922 г.)

[1923, № 4—5, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Захаванае нехарактэрнае напісаньне псеўдонім.

Захаванае напісаньне драгіцкая (харугва).

Josef Šusta. Dějiny Evropy v letech 1812—1870. I, выдаў Vesmír у Празе, стр. 306 in 4°

[1923, № 4—5. Тэкст не падпісаны.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні пранцузкая і пранцуская на карысьць варыянту пранцузкая.

Prof. Jiří Janda. Naše zpevné ptactvo (Выданьне цэнтральнага выдавецтва чсл. вучыцельства. Прага, 1923)

[1923, № 4—5. Тэкст не падпісаны.]

Сялянства ў чужых краях

[1923, № 4—5. Тэкст не падпісаны.]

С. 56. ў Баўгарыі пачала кіраваць гаспадарствам сялянская партыя... — У кастрычніку 1919 г. у Баўгарыі быў сфармаваны кааліцыйны ўрад, галоўную ролю ў якім адыгрываў Баўгарскі земляробчы народны саюз (БЗНС) на чале з Аляксандрам Стамбалійскім. У траўні 1920 г. быў сфармаваны аднапартыйны ўрад БЗНС, які працаваў да чэрвеня 1923 г., пакуль ня быў скінуты ў выніку дзяржаўнага перавароту.

Маленькі фальетончык на тэму нашых дзён

[1923, № 4—5, дзе падпісаны Спэктор.]

С. 54. чырвоны колер... — Так у арыгінале.

С. 54. у стылі Арцыбашава й А. Каменскага. — Арцыбашаў Міхаіл Пятровіч (1878—1927) — расейскі пісьменьнік. Аўтар рамана „Санін“ (1907), які прынёс яму ўсёрасейскую пісьменьніцкую славу ў тым ліку дзякуючы карцінам сэксуальнай распусты. Быў выпраўлены з СССР у 1923, памёр у Варшаве.

Каменскі Анатоль Паўлавіч (1877—1941) — бэлетрыст, чья творчасць сапраўды звязана з распрацоўкай „палавой праблемы“. Аўтар амуруных апавяданьняў „Амурчык“, „Леда“ і г.д. Пасля кастрычніцкага перавароту — на эміграцыі, у 1935 годзе вярнуўся ў СССР. У 1937 г.

арыштаваны і асуджаны на 8 гадоў знявольнення (пазьней тэрмін быў павялічаны да 10 гадоў). Памёр у снежні 1941 г. у Ухціжэмлагу (Комі АССР). — Рэд.

Лекцыі інж. Шэрвуда Эдды

[1923, № 4—5, дзе падпісаны Слухач інж. Эдды.]

С. 58. п. Шэрвуд Эдды (1871—1963) — амэрыканскі пісьменьнік і пратэстанцкі дзяяч. Займаўся місіянерскай дзейнасьцю у многіх краінах Эўропы і Азіі.

С. 58. у „Студэнскім Домове“ — „Студэнцкі дом“ — клуб у Празе, у якім зьбіраліся студэнты розных нацыянальнасьцяў і дзе ладзіліся розныя культурна-адукацыйныя імпрэзы.

С. 58. інакш у Копта. — Копты — група хрысьціянаў у Паўночнай Афрыцы, найперш у Эгіпце. Нашчадкі колішніх старажытных эгіпцянаў. Маюць асаблівасьці ў сваёй рэлігіі ў параўнаньні зь іншымі хрысьціянскімі канфэсіямі.

Як у Радавай Беларусі рэагавалі на перасьледаваньне Беларусаў Палякамі

[1923, № 4—5. Тэкст не падпісаны.]

Захаваанае напісаньне дысэнансам (зь літарай і пасья д).

С. 59. прэм’ер... чарвонае Беларусі. — Маецца на ўвазе Аляксандар Чарвякоў, які быў Старшынём Рады Народных Камісараў БССР у 1920—1924 г.

С. 60. некалі паслаў польскаму ўраду... протэсную ноту. — Відаць, маецца на ўвазе нота А. Чарвякова міністару замежных справаў Польшчы Канстанціну Скірмунту, выслана 21 жніўня 1921 г. У ёй Чарвякоў пратэставаў супраць закрыцьця беларускіх культурных і гаспадарчых устаноў у Польшчы, і паліцэйскіх рэпрэсіяў у дачыненьні да беларускага насельніцтва.

Заліваюцца польскай гараю

[1923, № 4—5, дзе падпісаны Брачыслаў Скарыніч.]

С. 60. Індусы... байкатуюць добрыя англіцкія тавары. — Аўтар мае на ўвазе кампанію негвалтоўнага супраціву ў Індыі, ідэялягам якой быў Махандас Карамчанд (Махатма) Гандзі. Байкот ангельскіх тавараў быў адным з элемэнтаў гэтае кампаніі.

С. 60. якую нам прывозяць ажно з Пазнані. — Маецца на ўвазе пазнанскі сыпірт, які ў пачатку 1920-х г. шырока распаўсюджваўся на тэрыторыі Заходняй Беларусі. Згадкі пра гэты сыпірт ёсьць нават у беларускай мастацкай літаратуры, прытым ня толькі заходнебеларускай. Так, у вершы Кандрата Крапівы „Як Антак стрэў «Вельканоц»“, надрукаваным у 1923 г., ёсьць такія радкі:

Антэк ходзіць чужь ня голы,
Але заўжды ён вясёлы,
А „вельканоц“ стрэў „па-панскі“ —
Быў пірог і быў „пазнанскі“.

Не памагайма нашым непрыяцелям

[1923, № 4—5. Тэкст не падпісаны.]

Свая дарога

[1923, № 6, дзе падпісаны Брачыслаў Скарыніч.]

С. 62. некаторымі беларускімі выдавецтвамі. — Відаць, Я. Станкевіч меў на ўвазе перш за ўсё выданьні Беларускай рэвалюцыйнай арганізацыі, якія выходзілі ў другой палове 1923 г. пад рознымі назвамі: „Наш сыцяг“, „Падняты сыцяг“, „Сыцяг“, „Сыцяг народу“, „Вольны сыцяг“, „Сыцяг волі“, „Воля народу“.

С. 63. уцікаючы ад палякоў... — Так у арыгінале.

С. 63. стараюцца ўсімі сіламі ня даць беларусам зарганізаваць... скаргі... перад Лігай Народаў. — У пачатку 1920-х г., калі будучыня польскай дзяржавы шмат у чым залежала ад прыхільнасьці да яе галоўных эўрапейскіх дзяржаў, польскія ўлады сапраўды надзвычай хваравіта рэагавалі на кожную спробу нацыянальных меншасьцяў зьвярнуцца з пратэстам да Лігі нацыяў. Так, прэм’ер-міністар Польшчы Вінцэнт Вітас 9 кастрычніка 1923 г. рэзка асудзіў адно з такіх выступленьняў прадстаўнікоў нацыянальных меншасьцяў, у тым ліку і беларусаў:

Заслугоўвае асуджэньня выступленьне ў Жэнэве нібыта прадстаўнікоў нацыянальных меншасьцяў. Нацыянальныя меншасьці ў Польшчы, якія карыстаюцца поўнай свабодай канстытуцыйных правоў і апекай ураду, выступілі з абвінавачваньнямі за мяжой, хочучы выставіць Польшчу ў некарысным

святле, пры гэтым забываючыся, што яны ня маюць для гэтага прычынаў, бо ўрад паводзіць сябе згодна з патрабаваннямі Канстытуцыі. Акрамя таго, існуе сур'ёзная розніца паміж адносінамі ў суседніх дзяржавах да палякаў, якія складаюць там нацыянальную меншасць, і стаўленьнем да нацыянальных меншасцяў у Польшчы.

Аднак зь цягам часу польскія ўлады сталі больш спакойна ставіцца да праяваў актыўнасці меншасцяў на міжнароднай арэне, пераканаўшыся, што Ліга нацыяў ня вельмі імкнецца дапамагаць апошнім, ды і ня мае для гэтага патрэбных механізмаў. У рэшце рэшт у 1930-х г. польскі ўрад палічыў магчымым наогул афіцыйна адмовіцца ад выканання тых правоў, якія гарантаваліся нацыянальным меншасцям у Польшчы Парыскай і Рыскай мірнымі дамовамі, а таксама іншымі актамі міжнароднага значэння.

Заданні эміграцыі

[1923, № 6, дзе падпісаны Б.С.]

С. 64. Захаванае напісаньне чаго ў цытаце.

С. 64. сядзяць няма ведама чаго ў Коўне ці Бэрліне. — У Коўне да 1923 г. было афіцыйнае месцазнаходжаньне эміграцыйнага ўраду БНР (пасля перамясцілася ў Прагу), а ў Бэрліне знаходзілася дыпламатычная місія гэтага ўраду, фактычна адзіная, якая рэальна працавала да 1925 году.

Наш абавязак

[1923, № 6, дзе падпісаны Хв. Клаўскі.]

Скурныя драбязьлівыя інстынкты

[1923, № 6. Тэкст не падпісаны.]

Нехарактэрныя напісаньні экзальтаваны і разуму замененыя адпаведна на экзальтаваны і розуму.

С. 65. „Камуністы“ Цьв., а за ім і Б., што ня трэба памагаць... — Так у арыгінале. Маюцца на ўвазе лідэры Марксысцкае групы ў асяродзьдзі беларускіх студэнтаў у Празе Пятро Цьвяткоў і Янка Бабровіч.

С. 65. АПБС — Аб'яднаньне беларускага паступовага студэнцтва ў Празе — студэнцкая арганізацыя левасачылістэчнага кірунку, якая існавала ў 1923—1924 г. Аб'ядноўвала каля 60

чалавек, выдавала часопіс „Перавясла“. Сярод яго кіраўнікоў былі Т. Грыб, Я. Мамонька, І. Дварчанін, Я. Бабровіч і інш.

С. 66. прэзыдыума Беларускае Грамады ў Празе. — Беларускае Грамада ў Празе — беларуская грамадзкая арганізацыя, каардынацыйны орган беларускіх палітычных і грамадзкіх арганізацыяў у Чэхаславацыі ў 1920—1925 г. Яе старшынём быў Мікола Вяршынін, а Янка Станкевіч быў ягоным намесьнікам.

С. 66. Верамей Мікалай (1898—1937) — вучыўся ў Чэхаславацыі ў 1922—1929 г., скончыў Праскі электратэхнічны інстытут. Быў адным з арганізатараў марксысцкай групы ў асяродзьдзі беларускага студэнцтва ў Празе. Пасьля вяртаньня дадому, у Заходнюю Беларусь, у траўні 1930 г. быў выбраны паслом польскага сойму ад Беларускага сялянска-работніцкага пасольскага клюбу, але пачаў выконваць пасольскія абавязкі не пасьпеў з-за датэрміновага роспуску парламэнту. З сакавіка 1931 г. — у СССР, у 1933 г. арыштаваны і высланы ў Хабараўскі край, дзе і загінуў.

Рунь

[1923, № 6. Тэкст не падпісаны.]

С. 66. І.Я. Драздовіч заместа скаўт выдумаў. — Магчыма, памылка друку (трэба Я. Драздовіч).

Ластаўка*

[1923, № 6. Тэкст не падпісаны.]

У арыгінале тэкст ня выдзелены асобна і ідзе адразу за тэкстам „Рунь“. Абодва яны пададзеныя ў рубрыцы „Кнігапіс“.

Захаваныя варыянтныя напісаньні часопіс і часопіс.

Удаюць!

[1923, № 6. Тэкст не падпісаны.]

С. 67. ...Цьветкаў быў скінены з старшынства... — У арыгінале ўжытае напісаньне Цьветкоў.

Крыжыч (Коўна)

Думкі і разважаньні

[1923, № 1, дзе падпісаны Браніслаў Скарыніч.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні літар ў і у ў пазыцыі пасля літар, якая абазначае

галосны, нават пасыля коскі і працяжніка на карысьць больш частотнага варыянту ў, напр.: усе свае сілы, ўсе свае думкі, ўсю ўвагу; сумленьне — ўсё.

Нехарактэрныя напісаньні зваротных дзеяловаў аднасіца, ласаваца ў нашым выданьні заменены на аднасіцца, ласавацца.

Захаваныя варыянтныя напісаньні розны і рожны, напр.: розных паноў, рожных народаў.

С. 69. тут усялякія спосабы барацьбы добры. — Так у арыгінале.

С. 69. жаданьне агульна для ўсяго беларускага народу добра. — Так у арыгінале.

С. 69. Захаванае напісаньне ў Навагрудскім павеце.

С. 70. каб zagrożаны сьмерцю бараніўся. — У арыгінале: каб zagrożаны сьмерццю бараніўся.

Маскальшчына і Эўропа

[1923, № 4, дзе падпісаны Братыслаў Скарыніч.]

Уніфікаванае ўжываньне літар я і е ў пераднацісьненых складах, напр.: ня пыталіся (у арыгінале: не пыталіся).

С. 73. Нельга ня згодзіцца з вывадамі... — Так у арыгінале.

С. 73. шляхты за Кацярыны II („живя не в Польше, мы чувствуем себя как в Польше и даже лучше, чем в Польше“). — Мабыць, цытата пазычана з „Кароткага курсу гісторыі Беларусі“ У. Ігнатоўскага (поўны варыянт: „Живя не в Польше, мы чувствуем себя как бы в Польше и даже лучше, чем в настоящей Польше“, гл.: Ігнатоўскі У. Кароткі курс гісторыі Беларусі. Менск, 1991. С. 166—167). — Рэд.

Праф. Карскі і яго „Беларусы“

[1924, № 2 (8), дзе падпісаны Філ. канд. Я. Станкевіч.]

Захаваныя напісаньні дзесяткі, абязцэняваць. Захаванае нехарактэрнае напісаньне Пецярбургская.

С. 75. Разглядаючы верш Л. Кондратовіча (Сыракомлі) — „Заходзіць сонца пагодняга лета“. Цяпер у беларускім літаратуразнаўстве прынятая іншая назва верша — „Добрыя весыці“. — Рэд.

С. 76. Калі Купала кажа ў вершы: „Любіць... Каго, за што любіці?“ — радкі зь верша „Прыстаў я жыць“ (1912). — Рэд.

С. 76. Бо ці-ж не хараство крывіцкае прыроды апісана, прыкл., у гэтых вершах А. Пашкевічанкі: Ніва шуміць каласамі... — радкі зь верша Цёткі „Лета“ (1902—1903). — Рэд.

С. 78. распространение колонизации. — У арыгінале памылкова: распространение колонизации.

С. 78. Згадваецца Л. Васілеўскі. У арыгінале: Л. Васілёўскі.

С. 79. мова ягоная. — У арыгінале: мова ягонная.

С. 79. М. Богдановіч чатырох год выехаў з Бацькаўшчыны ў Маскоўшчыну і там увесь час жыў. — Цьверджаньне не адпавядае сапраўднасьці. Чатырохгадовага Максіма Багдановіча бацька сапраўды вывез у 1996 г. у Расею, але з кастрычніка 1916 г. паэт пражыў 5 месяцаў у Менску. — Рэд.

Народ (Вільня)

Ліст у Рэдакцыю*

[1927, № 1.]

Пазначаецца мяккасьць у прыназоўніках на з перад мяккімі зычнымі, напр.: зь іншымі, зь яе.

С. 83. бароняць маю грамадзкаю чысыціню й ідэйнасьць. — Так у арыгінале.

С. 83. „Сялянская ніва“ — беларуская віленская газета, орган Беларускага сялянскага саюзу, выходзіла з 6 сьнежня 1925 па 7 ліпеня 1930 г. (у 1928—1930 г. — нерэгулярна).

С. 83. Більдзюкевіч Адам (1895—?) — беларускі культурна-асьветны і палітычны дзяяч, эканаміст. З 1925 г. быў старшынём Беларускага нацыянальнага камітэту ў Варшаве і сакратаром Беларускага пасольскага клюбу, у 1926 г. — віцэ-старшынём ЦК Беларускага сялянскага саюзу і старшынём Беларускага інстытуту гаспадаркі і культуры. Уваходзіў у кіраўніцтва Беларускага каапіратыўна-земляробча-прамысловага банку, аўтар ягонага статуту. Балятаваўся ў сойм у 1928 г., пасыля выбараў адыйшоў ад палітыкі і далучыўся да палянафільскіх арганізацыяў. Займаўся прадпрымальніцтвам у Радашкавічах, у 1944 г. выехаў у Польшчу.

У газэце „Наперад“, зь якой супрацоўнічаў Янка Станкевіч, у нумары ад 7 траўня 1930 г. Більдзюкевіч характарызаваўся наступным чынам:

Адам Більдзюкевіч, паходзіць з Радашкавічаў, дзе ў 1920 г. гандляваў гарэлкаю т-ва „Расуфіс“. Гэты радашкаўскі мяшчанін так бордза распанеў, што навет з сялянамі не вітаецца. А. Більдзюкевіч ніколі ня быў ведамы ў беларускім руху. Убіўшыся ў ласку Ф. Ярэміча і кс. Адама Станкевіча загадаваў ад восені 1926 г. да сакавіка 1928 г. „Сялянскай нівай“ „Сял. ніва“ тады правакавала грамадаўскіх дзячоў і разбівала беларускі рух. Калі ў 1928 г. А. Більдзюкевіч ня быў абраны за пасла, дык ён павадзіўся і навет пабіўся са сваімі ранейшымі прыяцельмі (кс. А. Станкевіч і Ф. Ярэміч — яго пабілі па твару) і адыйшоў ня толькі ад іх, але адчураўся ўсяго беларускага руху. Мала таго што адчураўся, але „пайшоў у палякі“ і залажыў у Вільні польскую школу.

Беларусы з № 18 (нумар сьпісу Блёку нацыянальных меншасцяў на парляманцкіх выбарах у 1928 г. — Заўвага камэнтатара) крыўдуюць яшчэ на А. Більдзюкевіча за тое, што ён быццам нядобра разьлічыўся з даручанымі яму ў 1928 г. выбарнымі грашымі.

С. 83. Перад выданьнем аднаднёўкі „Народ“. — Аднаднёўка „Народ“ выйшла 14 чэрвеня 1927 году.

С. 83. брудная мана аба мне ў № 26. — У нумары 26 „Bielaruskaj Krynicy“, які выйшаў 24 чэрвеня 1927 г., быў зьмешчаны непадпісаны перадавы артыкул пад назвай „Загноеная рана“. У ім, сярод іншага, казалася:

Нядаўна на віленскім бруку зьявілася газэціна — аднаднёўка п. з. „Народ“. Са зместу, стылю і мовы аказываецца, што блізу цалком напісана яна п. Янкам Станкевічам. Хоць імя аўтара і не дае падстаў дзівіцца і абурацца з напісанага, хоць яно не дае падстаў разглядаць газэціну як нешта паважнае, усёж такі варта прыгледзіцца, каб убачыць, да чаго можа давясці чалавека хворае самалюбства і як асабістыя разрахункі, пры варожых з боку ўплывах, ставяцца ў нас вышэй ад інтарэсаў добра грамадзкага.

П. Янка Станкевіч, ссылаючыся на тое, што некалі ён у Празе быў адным з сяброў беларускай сялянскай студэнскай групы, цяпер аб’яўляе ў Вільні сябе „Сялянскім Саюзам“,

а арганізатараў і кіраўнікоў яго: паслоў Ярэміча, Рагулю і А. Більдзюкевіча з „Сял. Саюзу“... выключае! Паводле гэтага выходзіць, што калі некаму зажадаецца, дык ён можа сябе аб’явіць напрыклад Бел. Хр. Дэмакратыяй, а яе кіраўнікоў выключыць. Якая блазнота!

Як і трэба спадзявацца, пачаў п. Янка Станкевіч у „Народзе“ з чарненьня сваіх „канкурэнтаў“. Трудна знайсці назоў гэтаму паступку! Назваць гэта разьбіваньнем беларускага руху, расьцярушаваньнем нацыянальных сілаў — замала. Ёсьць у гэтым паступку нешта моцна камічнае, неразумнае, а разам і моцна сьлёзнае.

Таму, хто дагэтуль не хацеў верыць, што п. Я. Станкевіч астаецца змарнаванай сілай, ведамай толькі з гумарыстычнага боку, цяпер стане ясна. Ясным цяпер так-жа стане і тое, што зьяўляецца ён толькі слабым аружжам у руках ворагаў нашай Бацькаўшчыны.

Прыклад гэтай сумнай авантуры павінен шырокія колы нашага грамадзянства навясьці на думку, што падыходзіць ужо вялікая пара схамянуцца і шукаць лякарства на нашу грамадзкую гнойную рану. Першым крокам да здараўленьня гэтага хворага месца будзе далейшая вытрывалая, творчая праца пад сьцягам беларускай народнай арганізацыі, верна стаячай на роднай, а не чужацкай ніве, праца — поўная самаахвярнасьці і любові для свайго народу. Гэтым народнае наша зло пераможам, гэтым загноеную рану Народу вылечым.

С. 83. грамадзянскі суд над п. Ст. Сьвянэвічам — Суд над Станіславам Сьвянэвічам знаходзіўся ў цеснай сувязі зь вядомым Маршалкоўскім судом над лідэрам фракцыі Незалежнай сялянскай партыі ў польскім сойме Сьільвэстра Ваявудзкага, які адбыўся ў Варшаве ў студзені — лютым 1927 г., хутка пасля арышту паслоў Беларускай сялянска-работніцкай грамады. Суд павінен быў высветліць абвінавачанне супраць С. Ваявудзкага ў тым, што той „на працягу даўжэйшага часу выконваў функцыю платнага канфідэнта II аддзелу Генэральнага штабу і дастаўляў яму інфармацыю, якая тычалася між іншым ягоных калегаў у Сойме“. Бясспрэчных доказаў віны Ваявудзкага суд не знайшоў, але

канстатаваў, што С. Ваявудзкі быў „мужам даверу Рэфэрату па нацыянальных адносінах пры II аддзеле Польскага Генштабу“ і сярод іншага „дастаўляў інфармацыю аб палітыцы Беларускага клубу ў Сойме і аб некаторых беларускіх дзяячах. Браў грошы ад Рэфэрату па нацыянальных адносінах з расьпіскамі аб атрыманьні“. Суд таксама высветліў, што С. Ваявудзкі даваў гэтыя грошы часткова на аплату сваіх інфармацараў, а часткова — на палітычную і перадвыбарную дзейнасьць на тэрыторыі чатырох паўночна-ўсходніх ваяводзтваў, у межах якіх і сам кандыдаваў на выбарах у Сойм (Падрабязней пра суд над С. Ваявудзкім гл.: Sylwester Wojewódzki przed Sądem Marszałkowskim. Warszawa, 1997).

Станіслаў Сьвяневіч быў адным з найбліжэйшых супрацоўнікаў Ваявудзкага і замяніў яго на працы ў II аддзеле пасля выбараньня апошняга паслом сойму. Пасля суду над Ваявудзкім, на якім факт супрацоўніцтва Сьвяневіча з II аддзелам стаў вядомы шырокай грамадзкасьці, ён, каб апраўдацца перад ёй, ініцыяваў правядзеньне ў Вільні адмысловага грамадзянскага суду з прадстаўнікоў польскай, беларускай і літоўскай віленскіх супольнасьцяў. На судзе Сьвяневіч сьцьвярджаў, што, хоць ён і пісаў даклады па беларускай справе вайсковым уладам у Заходняй Беларусі, гэтыя матэрыялы ня мелі шкоднага зьместу і насілі хутчэй публіцыстычны характар. Грамадзкі суд прызнаў довады слухнымі і апраўдаў Сьвяневіча.

С. 83. Суд адбыўся ужо па надрукаваньню ў „Bieł. krynicy“ нягоднай стацыі аба мне. — Грамадзянскі суд над Станіславам Сьвяневічам адбыўся ў ліпені 1927 г.

С. 83. „Kur’era Wileńskaha“ — „Kurjer Wileński“ — польская газета, якая выдавалася польскімі дэмакратамі ў Вільні ў 1924—1940 г.

С. 84. скарбнік Цэнтральнага Камітэту Бел. Хрысьціянскай Дэмакратыі. — Скарбнікам Беларускай хрысьціянскай дэмакратыі ў 1927 г. быў вядомы дзяяч, загадчык беларускай кнігарні ў Вільні Станіслаў Станкевіч. Ён неадкладна адраагаваў на абвінавачваньне Я. Станкевіча, зьмясьціўшы ў нумары „Biełaruskaj Krynicy“ ад 2 верасьня 1927 г. ліст наступнага зьместу:

Паважаны п. Рэдактар.

Прашу надрукаваць наступнае. У газэце „Народ“ з 18 жніўня сёлетняга году у „Пісьме ў

Рэдакцыю“ вядомы Янка Станкевіч, хвалячы сябе і выліваючы бруд на многіх беларускіх дзяячаў, накінуўся і на мяне, што я будучы скарбнікам з БХД, адначасна зьяўляюся сябрам „Беларускае Хаткі“. Гэтым заяўляю, што да „Бел. Хаткі“ не належу.

З пашанай Ст. Станкевіч.

С. 84. „Беларускай хаткі“ Паўлюкевічавай. — „Беларуская хатка“ была створаная ў сярэдзіне 1920-х г. як культурна-асьветнае таварыства пры палянафільскай Беларускай часовай радзе на чале з Арсеном Паўлюкевічам. Паўлюкевіча небеспадстаўна падазравалі ў сувязях з II аддзелам Генэральнага штабу, таму супрацоўніцтва са створанымі ім арганізацыямі лічылася ў той час для беларускага дзяяча вялікай кампэматыяй.

С. 84. „канфэрэнцыя“ Ярэмічава 24 ліпня сёлета. — Маецца на ўвазе канфэрэнцыя Беларускага сялянскага саюзу 24 ліпеня 1927 г. у Вільні, на якой прысутнічалі 35 чалавек, зь якіх 5 прадстаўлялі Вільню, 22 — правінцыю, а 8 былі запрошаныя ў якасьці гасьцей.

Аб памозе на адбудову

[1928, № 14, дзе падпісаны Д-р Я. Станкевіч, пасол на Сойм.]

Пазначаецца мяккасьць у прыназоўніках на з перад мяккімі зьглынымі, напр.: зь лясной.

С. 86. Беларуская Сялянская Партыя — гэтая партыя была створана Я. Станкевічам у 1927 г., пасля ягонага выхаду зь Беларускага сялянскага саюзу. Задумвалася стваральнікам як альтэрнатыва БСС, але ў выніку партыя так і ня здолела разгарнуць больш-менш актыўнай дзейнасьці. Найбольшым яе дасягненьнем стала здабыццё двух соймавых мандатаў у Лідзкай акрузе на парлямэнцкіх выбарах у сакавіку 1928 г., і тое дзякуючы ануляваньню ў гэтай акрузе ўсіх іншых беларускіх сьпісаў.

С. 86. Беларускі Гаспадарскі Зьвяз — Культурна-асьветная і гаспадарчая арганізацыя, якую Я. Станкевіч стварыў з мэтай супрацьдзеяньня ўплывам апанаванага камуністамі Таварыства беларускай школы (ТБШ) і кіраванага дзяячамі Беларускай хрысьціянскай дэмакратыі і Беларускага сялянскага саюзу Інстытуту беларускай гаспадаркі і культуры. Шырокай дзейнасьці арганізацыя разгарнуць ня здолела.

„Лектар думаў аб грамадзянстве, а грамадзянства думала аб сваім лектару“

[1928, № 20. Тэкст не падпісаны.]

С. 86. „За працу“ — газэта Беларускага сялянска-работніцкага пасольскага клюбу „Змаганьне“, якая выходзіла ў Вільні з 5 лістапада 1928 г. пад рэдакцыяй У. Філіповіча. 7 яе нумароў былі сканфіскаваныя польскімі ўладамі за антыдзяржаўную прапаганду.

Свяцтва заядае

[1928, № 20. Тэкст не падпісаны.]

С. 86. вольны ад старшынства ў Інстытуце. — Маецца на ўвазе Інстытут беларускай гаспадаркі і культуры.

„Навука“ І. Дварчаніна

[1928, № 20. Тэкст не падпісаны.]

Пазначаецца мяккасьць у прыназоўніках на з перад мяккімі зычнымі, напр.: зь Беларусяў.

С. 86. адзін гурток беларускіх студэнтаў. — Маецца на ўвазе Саюз студэнтаў — грамадзянаў БССР, якім кіравалі сябры т.зв. марксысцкай групы. Сябры саюзу дэкларавалі сваё жаданьне пасля заканчэньня навучаньня паехаць у Савецкую Беларусь для ўдзелу ў „сацыялістычным будаўніцтве“, займаліся сярод іншага вывучэньнем марксызму і яго прапагандай у студэнцкім асяродзьдзі. Сярод актыўных сяброў гэтага саюзу былі Пятро Цьвяткоў, Янка Бабровіч, Міхал Каўцэвіч, Лявон Рыдлеўскі, Юрка Муха-Мухноўскі і інш.

С. 86. не кампромітоваў—бы хоць свайго доктарату. — Ігнат Дварчанін меў ступень доктара філязофіі, атрыманую ў Карлавым унівэрсытэце ў Празе.

Сьв. п. Ян Тарчэўскі

[1929, № 3 (23). Тэкст не падпісаны.]

Пазначаецца мяккасьць у прыназоўніках на з перад мяккімі зычнымі, напр.: зь ім.

С. 87. Грам. Міхал Галяс. — Міхал Галяс у 1930 г. балятаваўся ў сойм па сьпісе Янкі Станкевіча на дадатковых выбарах у Лідзкай акрузе. У прэсе яму тады давалася наступная характарыстыка:

Міхал Галяс паходзіць з в. Повішнеў ля Ашмян. Інтэлігентны селянін і беларускі дзяляч, добра ведамы цэлай Ашмяншчыне. Дзя-

куючы яму беларускі рух, а з ім вызваленьне беларускага працоўнага народу становіцца на моцны грунт у Ашмяншчыне.

С. 88. Захаванае напісаньне вяртае ў цытаце.

Соймавая прамова пасла д-ра Я. Станкевіча пры чытаньні бюджэту Міністэрства асьветы й ведаў

[1929, № 3 (23).]

Уніфікаванае ўжываньне літар я і е ў пераднацісьненых складах, напр.: непрытарнаваныя (у арыгінале: няпрытарнаваныя).

Пазначаецца мяккасьць у прыназоўніках на з перад мяккімі зычнымі, напр.: зь беларускіх.

С. 88. на аснове языковых уставаў. — Згодна з т.зв. „моўнымі законамі“, прынятымі польскім парлямэнтам ў ліпені 1924 г., беларускія школы маглі адчыняцца пры ўмове падачы школьнаму інспэктару адмысловых дэкларацыяў з подпісамі ня менш чым 40 бацькоў. Аднак гэтыя подпісы блякаваліся 20 подпісамі за польскую школу. У выпадку атрыманьня ўладамі 40 подпісаў за беларускую школу і 20 — за польскую, адчынялася дзьвюхмоўная школа, якая зазвычай была такой толькі фармальна.

С. 88. Беларуская гімназія ў Вільні дастала правы публічнасьці. — Атрыманьне гімназіяй правоў публічнасьці азначала, што яе атэстат прызнаваўся дзяржаўнымі органамі і яе выпускнікі мелі права на паступленьне ў польскія ВНУ.

С. 89. маюць быць адчынены ў Кракаве. — Гэтыя курсы ў 1927/1928 навучальным годзе скончылі 40 беларускіх настаўнікаў.

С. 89. тыя паслы—Беларусы, што выбраны па польскіх сьпісах. — Са сьпісу „Беспартыйнага блёку супрацоўніцтва з урадам“ у польскі сойм II скліканьня ўвайшлі 4 асобы праваслаўнага веравызнаньня, якія прадстаўляліся як беларусы — Язэп Макрэцкі, Ян Лойка, Ян Шчэрба і Аляксандар Міхальчук. Аднак іх зьмяшчэньне на сьпісах падчас выбараў тлумачылася толькі жаданьнем польскіх уладаў здабыць падтрымку праваслаўнага насельніцтва, а ў сьценах парлямэнту гэтыя паслы адыгрывалі ролю статыстаў. За 2 з паловай гады ніхто зь іх ні разу ня выступіў з прамовай і не падаў ніводнай інтэрпэляцыі.

С. 89. на лавах „Пяста“. — Польская народ-

ная партыя „Пяст“ — правацэнтрысцкая сялянская партыя ў Польшчы.

С. 89. Беспартыйны Блэк Супрацаўніцтва з Урадам — праўрадавая партыя, створаная ў канцы 1927 г. перад выбарамі ў парлямэнт. Складалася з рознародных элементаў, якія ў цэлым мелі нейкай акрэсленай палітычнай праграмы, але заўсёды падтрымлівалі ўсе дзеяньні Ю. Пілсудзкага. У сойме II скліканьня ББСУ меў самую вялікую фракцыю, але безумоўнай большасцю не валодаў.

Праўдзівыя і хвальшаваныя ідэі

[1929, № 5 (25). Тэкст не падпісаны.]

Пазначаецца мяккасць у прыназоўніках на з перад мяккімі зычнымі, напр.: ізь зямлі.

С. 89. Ул. Л. Яворскі, проф. Познанскага ўту. — Відаць, маецца на ўвазе Уладыслаў Леапольд Яворскі (1895—1930), вядомы польскі юрыст—канстытуцыяналіст і філэзаф права. Ён, аднак, быў прафэсарам не Познанскага ўнівэрсытэту, а Ягелонскага ўнівэрсытэту ў Кракаве.

С. 89. „Dzienniku Poznańskim“. — „Dziennik Poznański“ — штодзённая кансэрватыўная познанская газета, выдаваная з 1859 г.

С. 89. Сэйпель Ігнац (1876—1932) — аўстрыйскі канцлер у 1922—1924 г.

Sprawy narodowościowe (Варшава)

Дыялекты беларускай мовы

[1928, № 5, дзе падпісаны Др. Я. Станкевіч.

З польскай мовы пераклала Соф'я Багам'я.]

С. 91. А. Сабалеўскі ў сваёй дыялекталёгічнай працы „Опыт русской диалектологии“. — Поўная назва працы: Опыт русской диалектологии. Выпуск I. Наречия великорусское и белорусское. С.—Петербург, 1897. — 111 с. Сабалеўскі Аляксей Іванавіч (1856—1929) — прафэсар расейскай мовы і літаратуры (словесности) Кіеўскага (1882—1888), пасьлей Санкт—Пецяўбурскага ўнівэрсытэту. Пасья рэвалюцыі ў Маскве. — Рэд.

С. 91. М. Дурнаво ў „Дыялекталёгічных дасьледаваньнях“. — Дурнаво Мікалай Мікалаевіч (1876—1937) — адзін з найбуйнейшых расейскіх лінгвістаў пачатку XX ст., прафэсар Саратаўскага, Менскага, Маскоўскага ўнівэрсытэтаў, член—карэспандэнт Акадэміі навук. Распрацаваная ім

тыпалёгія аканьня ў кнізе „Дыялекталёгічныя дасьледаваньні ў абсягу вялікарускіх гаворак“ (ч. I, вып. I — 1917, вып. 2 — 1918) стала агульнапрынятай. — Рэд.

С. 97. Ад таго часу моўныя дасьледаваньні высьветлілі (сярод іншых праца ў гэтым пытаньні ўкраінца Ганцова). — Ганцоў Усевалад Міхайловіч (1892—1979) — украінскі мовазнаўца. У 1916 г. скончыў Пецяўбурскі ўнівэрсытэт. Вучань А. Шахматава. Аўтар працаў „Дыялекталёгічна класіфікацыя украінскіх гаворак“ (1923), у якой распрацаваў навуковыя прынцыпы дыялектнага чляненьня ўкраінскай мовы. Станкевіч адсылае да працаў Ганцова, у якіх дасьледаваліся палескія дыфтонгі — „Характарыстыка поліскіх дыфтонгіў і шляхі іх фонэтычнага разьвітку“ (1923) і асабліва „Дыялекталёгічны межы на Чэрнігавішчы“ (1925). — Рэд.

С. 97. фантастычную тэорыю Шахматава. — У працы „К вопросу об образования русских наречий и русских народностей“ (Журнал министерства народного просвещения. Апрель. 1899. с. 324—384). А. Шахматаў выказаў думку, што славянскія плямёны, згаданыя ў „Аповесці мінулых гадоў“, дзяліліся на тры групы гаворак, аднак перажылі нівэляцыю ў эпоху Кіеўскай Русі і паслужылі асновай для фармаваньня трох усходнеславянскіх народаў, якія, аднак, сфармаваліся пазьней — у рамках Маскоўскай і Літоўскай дзяржавы. Згодна зь ім, беларуская народнасьць складалася на базе заходняй галіны „среднерусской“ групы гаворак. — Рэд.

Час узьнікненьня беларускай і ўкраінскай нацыяў

[1934, № 4—5, дзе падпісаны Др. Я. Станкевіч. З польскай мовы пераклала Соф'я Багам'я.]

С. 98. Прафэсар гісторыі Варшаўскага ўнівэрсытэту др. Мірон Кардуба. — Мірон Кардуба (Мирон Михайлович Кордуба, 1876—1947) — украінскі гісторык, публіцыст. У 1898 г. абараніў у Венскім ўнівэрсытэце дысэртацыю на тэму „Гісторыя і адносіны ў Галіцкім княстве XIII ст.“. У 1929 г. быў запрошаны ў Варшаўскі ўнівэрсытэт як прафэсар усходнеэўрапейскай гісторыі, там у 1937 г. стаў прафэсарам гісторыі Ўкраіны. — Рэд.

С. 98. украінскага гаспадарства (1199). — У 1199 годзе Галіцкім княствам авалодаў валынскі

князь Раман Мсціславіч. — Рэд.

С. 99. Іншай думкі пра беларусаў др. М. Чубатый. — Мікола Чубатый (Микола Чубатий, 1889—1975) — украінскі гісторык, публіцыст. Вучань М. Грушэўскага. З 1939 — у ЗША. — Рэд.

С. 99. Мітраполію з сталіцай у Наваградку ў Белай Русі (каля 1360 г.). — Праваслаўная Літоўская мітраполія са сталіцаю ў Наваградку, падпарадкаваная Канстантынопалю, была заснаваная паміж 1300 і 1316 г. — Рэд.

С. 101. Круглец, Кумец Няжыла. — Ёсць падставы сумнявацца ў аўтэнтычнасці легенды пра трох віленскіх мучанікаў. Крыніцы зь Вялікага Княства Літоўскага не захавалі звестак пра мучаніцтва за праваслаўную веру ў Вільні, інфармацыя аб іх зьяўляецца адно ў маскоўскіх летапісах другой паловы XV — пачатку XVI стагоддзя, што па часе супадае з ваенна-палітычным процістаяннем Літвы і Масквы, на якое маскоўская гістарыяграфія адраагавала складаннем легендаў пра нізкае паходжанне дынастыі Гедымінавічаў і аспрэчваннем правоў Вільні на рускія (праваслаўныя) землі. Гл. таксама: Chodyncki K. Geneza i rozwój legendy o trzech męczennikach wileńskich // Atheneum Wileńskie. 1927. Rok IV. Zeszyt 13. S. 1—35 (417—451). — Рэд.

С. 101. Гер. Мэркатара 1598 г. — Герард Мэркатар (Gerhard Mercator, 1512—1594) — флямандзкі матэматык і картограф. Склаў найбольш дакладныя для свайго часу мапы Эўропы, а таксама мапу сьвету ў новай праекцыі, асабліва важнай для навігацыйных вымярэнняў. — Рэд.

С. 101. праца „De gentium moribus“ Яна Багемскага. — Правільны назоў гэтай працы Яна Багемскага (Бёма) — „Omnium Gentium Mores, Leges & Ritus. Augustae Vindelicorum“. Як адзначае Алесь Белы, яна вышла ў Аугсбургу ў 1520 і таму датаваньне гэтага паведамленьня Бёма акупат 1538 г. (усьлед за Станкевічам прынятае П. Урбанам і В. Чаропкам) нічым не апраўданае: яно сустракаецца і ў больш ранніх, і ў больш позніх выданнях „Omnium Gentium Mores“. Пар. таксама больш дакладны пераклад Урбана з лацінскай прыведзенага Станкевічам фрагмента:

Рэдкія ў Літве гарады, ня густое й насельніцтва вёсак... Мова народу, як і Палякоў, сла-

вянская, і гэтая мова шырака ведамая й ёсць супольнай шматлікім народам, зь якіх некаторыя прытрымоўваюцца абраду рымскае царквы, прыкладам, Палякі, Дальматы, Харваты й Карнійцы. Іншыя-ж застаюцца ў грэцкім абрадзе, прыкладам, Баўгары, Русіны й шматлікія зь Ліцьвіноў. Некаторыя зь іх маюць свае ўласныя гэрэзіі, як Чэхі, Маравы й Басьнякі. — Рэд.

С. 101. на мапе Рэчы Паспалітай Сансона. — Маецца на ўвазе, відаць, францускі картограф Нікаля Сансон (Nicolas Sanson D'Abbeville, 1600—1667). — Рэд.

С. 102. яшчэ Рэй у 1562 г. — гаворка ідзе пра Мікалая Рэя (1505—1569), польскага пісьменьніка эпохі Рэнэсансу, які адным зь першых пачаў тварыць на польскай мове. — Рэд.

С. 102. з поглядам праф. Г. Ільлінскага. — Ільлінскі Рыгор Андрэевіч (Ильинский Григорий Андреевич, 1876—1937) — расейскі славіст. З 1904 — у Пецябурскім унівэрсытэце, з 1907 — прафэсар Харкаўскага ўнівэрсытэту. Пасьлей працаваў у Нежынскім гістарычна-філялягічным інстытуце, Юр'еўскім, Саратаўскім, Маскоўскім унівэрсытэтах. 11 студзеня 1934 арыштаваны па „справе славістаў“ — „Русской национальной партии“, асуджаны на 10 гадоў лягераў. 11 ліпеня 1936 вызвалены, пасяліўся ў Томску, дзе 19 лістапада 1937 зноў арыштаваны і 14 сьнежня 1937 расстраляны. — Рэд.

С. 104. Польскі гісторык А. Лявіцкі. — Станкевіч тут спасылчаецца на папулярны нарыс гісторыі Польшчы Анатоля Лявіцкага, які вытрымаў больш за 10 перавыдаў: Lewicki Anatol. Zarys historii Polski. T. 1 Do roku 1796. T. 2. Czasy porozbiorowe, Warszawa: Gebethner i Wolff, 1928. — Рэд.

Рэформа граматыкі беларускай мовы ў БССР

[1934, № 1—2, дзе падпісаны Др. Я. Станкевіч. З польскай мовы пераклала Соф'я Багам'я.]

С. 109. не забясьпечаныя ад абвінавачаньня іх у беларускім шавінізьме, як гэта сталася з праф. М. Дурнавом. — Мікалай Дурнаво, зрабіўшы ўнёсак у беларускае мовазнаўства (дасьледаваў мову Супрасьляскага рукапісу (1926), напісаў артыкул „Увагі да беларускай фанэтыкі“ [1929]) у

1929 быў пазбаўлены годнасьці акадэміка Бел АН і неўзабаве арыштаваны. — Рэд.

Нёман (Вільня)

Вялікі князь Вітаўт як беларускі гаспадар

[1932, № 1, дзе падпісаны С.Я.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні Жамойць і Жомайць на карысьць больш частотнага варыянту Жамойць.

Мяккасьць у прыназоўніках на [з] перад мяккімі зычнымі не пазначаецца, напр.: з любові.

С. 110. В. Ластоўскі ў сваёй. — Пар. трактоўку самага Ластоўскага:

Полацкія князі здавён-даўна мелі розныя супольныя справы зь Літвой, што іншыя бліжэйшыя літоўскія плямёны залежалі ад Полацкіх князёў і што ў Літоўскіх землях жылі і беларусы ў перамешку зь ліцьвінамі. Гэтае мяшанае беларуска-літоўскае насяленьне, відаць, не хацела залежаць ад Кіева, але жадала аддзяляцца. Сюды, здаецца, уцякла такжа і часьць палачан, незадаволеных новымі парадкамі — часьць людзей, адданных роду сваіх князёў, і людзей прывязаных да свабоды, а можа нават цэлыя дружныны з сваімі князямі.

Гл.: Власт. Кароткая гісторыя Беларусі. 3 40 рысункамі. Вільня, 1910. С. 11. — Рэд.

С. 111. Летапісец Рачынскіх. У 1925 г. Ластоўскі выдаў у Коўне кніжку Аляксандра Шлюбскага „Матэрыялы да крыўскай гісторыі: Доля кнігасховаў і архіваў зямель крыўскіх і былога Вялікага княства Літоўскага“. — Рэд.

Зьбіраньне народных скарбаў

[1932, № 1, дзе падпісаны Я.С.]

Мяккасьць у прыназоўніках на [з] перад мяккімі зычнымі не пазначаецца, напр.: з сяброў.

С. 115. „За і Ігравым палком...“ — Так у арыгінале.

С. 116. „Баўтручок“, „Страшны суд“, „Вечарына“ (Ф. Тапчэўскага)... — Хрэстаматыйная назва апошняга верша — „Вечарынка“. Аўтарства вершаў „Баўтручок“ і „Страшны суд“ не ўсталявана. — Рэд.

С. 116. песняню стаўся верш Пранц. Багушэвіча: „Вота дзеўка, вот хват...“ — радкі зь верша „Сватаная“ Ф. Багушэвіча. — Рэд.

С. 117. Падчыркненыя словы апошніх двух прыкладаў... — Аўтар ужывае слова падчыркненыя, хоць і ў арыгінале выдзяленьні тважым-жа дварэ, возя і інш. зробленыя курсывам.

Balticoslavica (Вільня)

Стан дасьледаваньняў клясыфікацыі дыялектаў беларускай мовы

[1936, т. II, дзе падпісаны Я. Станкевіч. З польскай мовы пераклала Соф’я Багам’я.]

С. 126. О. Курылы. — Алена Курыла (1890 — пасля 1938) — выдатны ўкраінскі мовазнаўца, педагог, супрацоўніца Інстытуту мовазнаўства АН Украіны. Двойчы рэпрэсаваная — у 1933 і 1938 гадох. Закатаваная чэкістамі. — Рэд.

С. 129. выступіў Сыд. Смаль-Стоцкі. — Сыцяпан Смаль-Стоцкі (Степан Смаль-Стоцький, 1859—1939) — украінскі мовазнавец і педагог. У 1885—1918 г. — прафэсар Чарнавецкага ўнівэрсытэту, з 1921 г. — Украінскага вольнага ўнівэрсытэту ў Празе. — Рэд.

С. 130. заняў І. Зілінскі. — Зілінскі Іван (Зілінський Іван Михайлович, 1879—1952) — украінскі мовазнавец. Скончыў у 1907 г. Венскі ўнівэрсытэт. У 1926—1939 г. — прафэсар Ягелонскага (Кракаў), у 1949—1952 г. — Карлавага (Прага) ўнівэрсытэтаў. — Рэд.

С. 131. дасьледаваньне М. Карынскага. — Мікалай Міхайлавіч Карынскі (Николай Михайлович Каринский, 1873—1935) — расейскі лінгвіст. Выкладаў у розных пецябурскіх ВНУ, з 1931 г. — кіраўнік Дыялекталёгічнай камісіі Інстытуту мовы і мысьленьня АН СССР. Згадае Станкевічам „грунтоўнае дасьледаваньне“ — праца „Язык Пскова и его области в XV веке“ (СПб., 1909). — Рэд.

Stang Chr. S. Die westrussische Kanzleisprache des Grossfürstentums (Litauen. Oslo, 1935, str. 166, 5 табліц 8^о (Skrifter utgitt av Der Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse, 1935, № 2)

[1936, т. II, дзе падпісаны Я. Станкевіч. З польскай мовы пераклала Соф’я Багам’я.]

С. 132. Stang Chr. S. — Хрысьціян Швэйгард Станг (Christian Schweigaard Stang, 1900 — 1977) — нарвэскі лівіст, з 1938 і да сьмерці — прафэсар славянскіх моваў. — Рэд.

С. 135. ні Курашкевіч. — Уладыслаў Курашкевіч (Władysław Kuraszkiewicz, 1905—1997) — польскі мовазнаўца, прафэсар унівэрсытэтаў у Львове, Любліне, Уроцлаве і Познані. — Рэд.

С. 143. юрыдычнага Кодэксу ў 1529 г. — Маецца на ўвазе першая рэдакцыя Літоўскага статуту. — Рэд.

С. 143. Насуперак пацьвярджэньню аўтаноміі (Віцебску ў 1503 г., Полацку ў 1511 г.). — У 1503 г. Віцебску быў дадзены прывілей, які рэгуляваў унутраны парадак і дачыненні з уладай ВКЛ. У 1511 г. Полацкай зямлі была дадзена ўстаўная пацьвярджальная грамата, якую У. Пічэта называў „полацкай канстытуцыяй“. — Рэд.

С. 147. Грамата 1300 г. полацкага біскупа Якава. — Маецца на ўвазе „Грамата архірэя Полацкага Якава да немцаў“ (каля 1300 г.). — Рэд.

Federowski M. Lud białoruski na Rusi Litewskiej. Materjały do etnografii słowiańskiej, zgromadzone w latach 1877—1905. Tom IV. Przysłowia, żarciki, wyrażenia stałe oraz zagadki ludu, mieszczań i zahrodowców z okolic Grodna, Sokółki, Białegostoku, Bielska, Wołkowyska, Słonima, Nowogrudka, Słucka, Lidy, Wilejki, Świencian i Oszmiany. Warszawa, 1935, str. XVI+490, 4° z portretem autora (Prace etnologiczne Instytutu Nauk Antropologicznych i Etnologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego)

[1938, т. III, дзе падпісаны Ян Станкевіч. З польскай мовы пераклала Соф’я Багам’я.]

Пісьменьнікі БССР аб рэформе правапісу беларускай мовы (Беларуская акадэмія навук, Інстытут мовазнаўства. Менск, 1934. Стар. 93 in 8°)

[1938, т. III, дзе падпісаны Ян Станкевіч. З польскай мовы пераклала Соф’я Багам’я.]

Огієнко І. Загублена украінська грамата половини XV віку. Палеографічно-лінгвістични нарис (Зап. Наук. т-ва ім. Шевченка, СЛІІ, IV, 1935, 165—174)

[1938, т. III, дзе падпісаны Ян Станкевіч. З

польскай мовы пераклала Соф’я Багам’я.]

С. 154. Дасьледаваная І. Агієнкам... — Іван Іванавіч Агієнка (Іван Іванавіч Огієнко, 1882—1972) — украінскі мовазнавец, дзяржаўны, царкоўны і палітычны дзяяч. Скончыў у 1909 гістарычна-філялягічны факультэт Кіеўскага ўнівэрсытэту, з 1915 г. — прыват-дацэнт гэтага ўн-ту, з 1917 — прафэсар, з 1918 — экстраардынарны прафэсар. У 1918—1920 — прафэсар і рэктар Украінскага ўн-ту ў Камянцы-Падольскім. У 1926—1932 г. — прафэсар Варшаўскага ўн-ту. — Рэд.

С. 154. ува „Українських грамотах“. — Поўнае бібліяграфічнае апісаньне выданьня: Розов В. Українські грамоти XIV — першої половини XV ст. — К., 1928. — Рэд.

Калосьсе (Вільня)

Севяране — беларускае племя

[1936, № 3, дзе падпісаны Др. Я. Станкевіч.]

Захаванае непасялядоўнае перадаваньне ненацісьненага этымалгічнага [о] у словах іншамоўнага паходжаньня праз о, напр.: колёнізацыі, але калёністыя.

Мяккасьць у прыназоўніках на [з] перад мяккімі зычнымі не пазначаецца, напр.: з беларускімі.

С. 157. Менаванымі дзьвюма асаблівасьцямі... — У арыгінале: Менаванымі двума асаблівасьцямі...

С. 157. палажэньне найбалеі зіндывідуалізаванае. — Так у арыгінале.

С. 158. Захаванае напісаньне ўтассамленьне.

С. 158. гісторык „Старой Малороссии“ Ал. Лазарэўскі. — Аляксандар Мацьвеевіч Лазарэўскі (1834—1907) — расейскі гісторык, аўтар шматлікіх працаў да гісторыі ўкраінскага казачства. — Рэд.

С. 158. А. Шафонскі. — Афанасій Філімонавіч Шафонскі (1740—1811) — сын сотніка Чарнігаўскага палка, доктар філязофіі, права і мэдыцыны ўнівэрсытэтаў у Гале, Лейдэне і Страсбургу. Праца, на якую спасылаецца Станкевіч: Шафонский А. Черниговское наместничество. Топографическое описание, сочиненное в Чернигове, 1786, К., 1851. — Рэд.

С. 160. Украінскі філёлёг К. Міхальчук. — Канстанцін Пятровіч Міхальчук (Костянтин

Петрови́ч Миха́льчук, 1840—1914) — українські мовознаўца і этнограф, пачынальнік украінскай дыялекталёгіі. — Рэд.

Мова крывіцкага (беларускага) рукапісу XVI стаг. „Аль-кітаб“

[1938, № 4 (17), 1939, № 1 (18), 2 (19), 3 (20), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісанні так сама і таксама на карысьць больш частотнага варыянту таксама.

Уніфікаваныя варыянтныя напісанні вокалізаца і вакалізаца на карысьць больш частотнага варыянту вакалізаца. Але захаванае напісанне аднакаранёвых словаў вокалізавацца, вокалічны.

Напісанні прыкладаў у нашым выданні падаюцца бязь зьменаў, напр.: z'vezdi 107b4, zvezdi 116a2, zvezdam 123a1, žvezdi 123a4. Аднак з тэхнічных прычынаў у прыкладах уніфікаванае ўжываньне знакаў 'i'.

Захаванае непаслядоўнае ўжываньне літар г і ґ для абазначэньня на пісьме выбухнога [g], напр.: графічны і графічны, морфолёгічны і морфолёгічны, этымолёгічны і этымолёгічны і інш.

Захаваныя варыянтныя напісанні кірыліцкі і кірылічны.

С. 161. былі звольнены із свайго становішча віцэ-старшыня й сакратар Акадэміі. — Маецца на ўвазе Сыцяпан Некрашэвіч і Вацлаў Ластоўскі. Абодва былі арыштаваныя па справе „Саюзу вызваленьня Беларусі“. — Рэд.

С. 169. А. Шахматаў („Русское и словенское акание“ ў „РФВ“). — Поўнае апісаньне крыніцы: Шахматов А. Русское и словенское акание // Русский филологический вестник, Т. XLVIII, 1903. — Рэд.

С. 170. Але колькі вёрстаў ад Багданава ў сяле Войштавічы. — У Войштавічах жыў родны дзядзька Станкевіча Вінцэнт Сухалет. — Рэд.

С. 174. vjedomij. — Так у арыгінале.

С. 175. як рэзультат узьніку сварабактычнага самагуку між ліквідаю а наступным сугукам. — Ліквіда — плаўны (гр. hugra, лац. liquida); сварабактычны — вытворны ад сварабакты (svarabhakti, на санскрыце — частка галоснага).

С. 176. перад сугукам словаў складаных. — У арыгінале: ...перад сугукам словах складаных...

С. 176. J. Gebauer, Hist. ml. j. — Jan Gebauer.

Historická mluvnice jazyka českého. Praha, 1894—1929. — Рэд.

С. 179. Карскі (Русская диалектология). — Карский Е.Ф. Русская диалектология. Наречия: южно-великорусское, белорусское и малорусское. — Варшава, 1912. — 252 с. — Рэд.

Новая праца з гісторыі беларускага языка

[1939, № 2, дзе падпісаны Я. Ст.]

Мяккасьць у прыназоўніках на [з] перад мяккімі зычнымі не пазначаецца, напр.: із ёю.

Беларуская газета (Менск)

Выдатны маскоўскі вучоны аб беларусах

[1943, 24 лютага, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Bielaruski hołas (Вільня)

У тэкстах захаванае неадлюстраваньне пераходу u ў й пасля папярэдняга галоснага ў пачатку словаў і пры напісанні прыназоўнікаў, напр.: zaišoŭsia u niadzielu u kaŭcioł, tady užo, na usie.

Захаванае непаслядоўнае перадаваньне ненацісьненага этымалёгічнага [o] у словах іншаму на паходжаньня праз o і a, напр.: historyčnyja i historyčnych.

У першапублікацыях непаслядоўна пазначаецца мяккасьць у прыназоўніках на [з] перад мяккімі зычнымі. У нашым выданні мяккасьць у прыназоўніках на з перад мяккімі зычнымі пазначаецца, напр.: із jahonaj, але захаваныя напісанні тыпу z idejnym.

Važnaja sprava

[1943, № 21, дзе падпісаны Niepabožny.]

С. 185. Nie mahu nie padzialicca z čytačami „Bielaruski hołas“. — Так у арыгінале.

A jak u nas prawasłaŭnych?

[1943, № 22, дзе падпісаны Pravasłaŭny.]

Уніфікаванае ўжываньне літар a і e ў пераднацісьненых складах, напр.: nie datučyć (у арыгінале: nia datučyć).

Zvyčajnaja pavinnaść

[1943, № 23, дзе падпісаны Ваśка.]

Zaharadžajma darohu raskładu

[1943, № 28, дзе падпісаны Ihor Kryvicki.]

С. 188. Варыянтныя напісаньні аб вызvoleńні і аб вызvaleńні ўніфікаваныя на карысьць варыянту аб вызvaleńні.

Da zvyčajnaj chormy chryśčonych imionaŭ biełaruskich

[1943, № 29, дзе падпісаны J.S.]

Sprava patrabuje vyjaśnieńnia (List u spravie dźvinskaje inicjatyvy „Biełaruskaje Narodnaje Encyklopedyі“)

[1943, № 36, дзе падпісаны Dr. J. Stankievič.]

Захаванае напісаньне skompramituje.

С. 189. spad. Pańkoŭ. — У арыгінале: spad. Pańko.

С. 190. U intaresach. — У арыгінале: U interesach.

Palemika z Pańkovam*

[1943, № 40, дзе падпісаны Dr. J. Stankievič.]

Da historyčnych nazovaŭ biełaruskaha narodu

[1943, № 40. Тэкст не падпісаны.]

Kanstancin Jezavitaŭ (U 50–yja uhodki naradzinaŭ)

[1943, № 44, дзе падпісаны Bračysła Skarynič.]

С. 190. Daniła Vasileŭski. — Данила Васілеўскі — удзельнік I Усебеларускага зьезду 1917 г., сябра часовай Рады зьезду ад павятовых і губэрскіх земстваў, таварыш (намесьнік) старшыні прэзідыюму зьезду.

С. 191. Захаванае нехарактэрнае напісаньне pružynoj.

С. 191. Centralnuju vajskovuju radu biełaruskiju. — Цэнтральная беларуская вайсковая рада (ЦБВР) — арганізацыя, якая існавала ў 1917—1918 г. і займалася фармаваньнем беларускага войска і каардынавала працу беларускіх вайсковых рад. Старшынём яе Часовага Выканаўчага Камітэту быў Сымон Рак-Міхайлоўскі.

С. 191. gien. Kandratovičam. — Кандратовіч

Цыпрыян (1859—1932) — Генэрал-лейтэнант, удзельнік расейска-турэцкай 1878 г., расейска-японскай 1904—1905 г., Першай сусьветнай вайны ў 1917 г. далучыўся да беларускага нацыянальнага руху. Сябра Цэнтральнай беларускай вайскавай рады, дзе ўзначаліў аддзел па фармаваньні беларускіх вайсковых частак. У канцы лістапада 1918 году — Галоўнакамандуючы беларускай народнай арміі, першапачаткова ўзначаліўшы фармаваньне беларускіх вайсковых частак. Сябра дэлегацыі ўраду БНР на Парыскай мірнай канфэрэнцыі ў 1919 г.

С. 191. Usiebiełaruski Kongres, što 31.12.17 abiaściŭ Biełaruskiju Narodnuju Respubliku. — Усебеларускі кангрэс быў раз агнаны бальшавікамі 17 сьнежня 1917 г., а Беларуская Народная Рэспубліка абвешчана Выканкамам Рады ўсебеларускага зьезду толькі 9 сакавіка 1918 г.

С. 191. Nieŭzabavie... K. Jezavitaŭ iz časčiaj inšych učasnikaŭ Kongresu byŭ balšavikami arysťavany. — Кастусь Езавітаў быў арыштаваны бальшавікамі ў студзені 1918 г.

С. 191. Ź Litoŭskaj Tarybaju. — Літоўская Тарыба (Рада) была створаная ў верасьні 1917 г. і адыгрывала ролю вярхоўнага органа ўлады ў Літве. Існавала да траўня 1920 г. 16 лютага 1918 г. яна абвясціла незалежнасьць Літвы. Дзялячы Віленскай беларускай рады цесна супрацоўнічалі з Тарыбай і нават кааптаваліся ў яе склад. Сярод іншых 27 лістапада 1918 г. у склад Літоўскай Тарыбы быў кааптаваны і Янка Станкевіч.

С. 191. Horadzienskaha pałka biełaruskaha. — Першы гарадзенскі беларускі полк быў утвораны 21 сьнежня 1918 г. паводле загаду Рады дзяржаўнай абароны Літвы як складовая частка літоўскіх збройных сілаў. У розны час палком камандавалі палкоўнік Мікалай Лаўрэнцьеў, палкоўнік Кастусь Езавітаў (з сакавіка 1919 г.), начальнікамі штабу былі палкоўнік П. Равіч-Шчэрба, капітан Мікалай Дзямідаў, камандзір коннага эскадрону — ротмістар Міхал Глінскі, камандзірамі рот: палкоўнік Аляксандар Успенскі, палкоўнік А. Янсан, паручнік Уладзіслаў Талькоўскі, паручнік Тамаш Жываткевіч і інш., кіраўніком гаспадарчай часткі палк. Уладзімер Юшкевіч. 3 студзеня 1919 была створана вярбункавая камісія па прыёму ў полк добраахвотнікаў. Паводле інфармацыі М. Дзямідава, вясной 1919 г. полк складаўся з 600 чалавек стральцоў, батальёну пры гарадзкой камэндатуры (200 ча-

лавек), коннага эскадрону (157 чалавек), кулямётнага зв'язу (40 чалавек), зв'язу грэнадзёраў (60 чалавек), разам — 1057 чалавек, зь іх 70 афіцэраў. Па звестках польскага камісара на Гарадзенскі павет Станіслава Іваноўскага полк налічваў 456 чал. Гісторык Алег Латышонак піша пра 800 чал. З успамінаў палкоўніка А.Усьпенскага, у сакавіку 1919 г. полк меў толькі 150 стрэльбаў, 20 рэвальвэраў і 3 кулямёты. 29 красавіка 1919 г. полк перайшоў пад загад польскага камэнданта Гарадзенскай крэпасці. Частка беларускіх вайскоўцаў, конны эскадрон і 5 рота адыйшлі на тэрыторыю Літвы. Канчаткова расфармаваны польскімі ўладамі 12 чэрвеня 1919 году.

С. 191. Dziakujuć... jamu... żjawiłusia korpus Biełaruskaha vojska gien. Bułak–Bałachoviča. — Менавіта Кастусь Езавітаў, будучы шэфам Вайскова-дыпламатычнае місіі Беларускай Народнай Рэспублікі ў Рызе, падчас сваёй паездкі ў Рэвель (цяпер Талін, Эстонія) у канцы 1919 г. сустрэўся з прадстаўнікамі вайсковага фармавання С. Булак–Баляховіча і дамовіўся аб пераходзе апошняга на службу БНР.

С. 191. Prośle likvidavańnia Biełaruskaj dyplomatučnaj misii. — Маецца на ўвазе Вайскова-дыпламатычная місія Беларускай Народнай Рэспублікі ў Рызе.

С. 191. Da ŭłady Ulmanisavaj. — Ульманіс Карліс (1887–1942) — першы прэм'ер-міністар Латыскае Рэспублікі (1918–1921), а пасля неаднаразовы міністар і прэм'ер-міністар, 15 траўня 1934 г. здзейсніў вайсковы пераварот, распусціў парламэнт, партыі, зачыніў апазыцыйныя газеты і прыпыніў дзеянне канстытуцыі. Пасля гэтага беларуская грамада ў Латвіі страціла апошнія легальныя магчымасці для актыўнай нацыянальнай дзейнасці.

С. 192. U Indry i Ziłupie. — Індра і Зілуpe — невялікія гарадкі ў Латвіі, якія знаходзяцца зусім недалёка ад мяжы зь Беларуссю (у Індры цяпер знаходзіцца памежны пераход).

С. 192. „Biełaruski proces u Łaśvii“. — У гэтай брашуры апісваўся судовы працэс над 8 беларускімі настаўнікамі Дзвінскай і Люцынскай гімназій, які адбыўся ў 1924–1925 г. Арыштаваным інспіравалася выкарыстанне ў школах „шкодных“ падручнікаў („Геаграфіі Беларусі“ А. Смоліча, карты Беларусі часоў БНР з этнаграфічнымі межамі, вывучэнне на ўроках сьпе-

ваў гімна „Ад веку мы спалі“ і г.д.). Сьцьвярджалася таксама, што ў Латгаліі працуе беларуская арганізацыя, якая мае мэтай утварэнне незалежнай беларускай дзяржавы (мелася на ўвазе Таварыства „Бацькаўшчына“). Аднак у выніку суд прызнаў недаказаным існаваньне хаўрусу, які меў на мэце антыканстытуцыйнымі сродкамі адарваць частку латыскай тэрыторыі.

С. 192. u časapisie „Ostland“ — Маецца на ўвазе галоўны друкаваны орган рэйхскамісарыяту „Остланд“ — штодзённая газета „Deutsche Zeitung im Ostland“ („Нямецкая газета ў Остландзе“), якая выходзіла ў Рызе.

С. 192. patraplaje vydavać harmonizavanyja pieśni biełaruskija i školnyja padručniki biełaruskija. — Падчас нямецкай акупацыі Кастусь Езавітаў заснаваў у Рызе выдавецтва, дзе выдаў уласны падручнік „Беларуская школа. Першая чытанка пасля лемантара“, брашуры „Палыночак. Беларуская народная песня для высокага голасу“ (аўтар М. Зінчук), „Камарочак. Беларуская народная песня“, „3 беларускія народныя песні для хору („Ты, чырвоная каліна“, „Ой, доля, мая доля“, „Кумачка““ (аўтар М. Мікалаевіч), „Непагодны вечар. Раманс на словы М. Багдановіча, музыка Р. Самохіна, для высокага голасу“ (аўтар Т. Самохіна), „Астры. Раманс на словы М. Багдановіча для высокага голасу“ (аўтар А. Спаскі), а таксама цэлы шэраг беларускіх рамансаў аўтарства А. Туранкова.

Śv. p. Uladysłaŭ Kontaŭt

[1943, № 50, дзе падпісаны Брацysлаŭ Skarynič.]

С. 193. U Biełaruskim Kamitecie u Varšavie. — Контаўт быў актыўным удзельнікам Беларускага Асьветніцкага Таварыства ў Варшаве. — Рэд.

Značánnie Łastoŭskaha u ruchu kryvickim

[1943, № 50. Тэкст не падпісаны.]

Захаванае напісаньне adradžeński.

С. 193. Paeta jon nia byŭ... — Так у арыгінале.

С. 193. u svaim „Rasijska–kryvickim sloŭniku“ — „Падручны расійска-крывіцкі (беларускі) слоўнік“ Вацлава Ластоўскага выйшаў у 1924 г. ў Коўне і меў каля 17 тысяч слоўнікавых артыкулаў.

С. 194. Захаванае напісаньне čytnika.

С. 194. historyja Kryŭi Usievałada Ihnatoŭskaha. — Маецца на ўвазе „Кароткі нарыс гісторыі Бе-

ларусі“ Ёсевалада Ігнатоўскага, першае выданьне якога выйшла ў Менску ў 1919 г.

Адраджэньне (Adradžeńnie) (Рэгенсбург)

Тэксты ў гэтым часопісе надрукаваны на латінцы, але ў нашым выданьні з тэхнічных прычынаў яны падаюцца кірыліцай.

Ад Рэдакцыйнае Калегіі

[1946, № 1, дзе падпісаны Рэдакцыйная Калегія.]

С. 195. ня будзям абмінаць. — Так у арыгінале.

За родную мову ў жыцці рэлігійным і ў сьвятынях

[1946, № 1, дзе падпісаны J. Jiharovič.]

С. 196. Захаванае напісаньне німа.

С. 196. Шыканы — ад польск. *szukany* „перасьледы“.

С. 196. увязьненнем кіраўніка Гэрархіі... Менска-Магілёўскага біскупа Баляслава Слоскана. — Баляслаў Слосканс (1893—1981), па паходжаньні латыш, быў прызначаны Менскім і Магілёўскім апостальскім адміністраатарам у траўні 1926 г. Арыштаваны савецкімі ўладамі ў верасьні 1926 г., адбыў 3 гады на Салаўках. Пасьля выхаду на волю вярнуўся ў Магілёў, практычна адразу ж быў арыштаваны паўторна, зноў адсудзеў 3 гады і быў вызвалены ў 1933 г. толькі дзякуючы абмену палітвязьнямі паміж СССР і Латвіяй.

С. 196. Беларусы—ксяндзы былі саджаныя ў вязьніцы (як кс. Гадлеўскі, Лісоўскі, Стэповіч ды іншыя). — Ксёндз Вінцэнт Гадлеўскі (1888—1942) арыштоўваўся польскімі ўладамі ў 1925 г. і быў асуджаны на 2 гады турмы (зьняволеньне заменена штрафам). У 1927 г. ён быў арыштаваны паўторна і гэтым разам адбыў 2 гады зьняволеньня ў Макотаўскай вязьніцы ў Варшаве. Ксёндз Кастусь Стэповіч (1890—1926) зьняволены ня быў, але са студзеня 1922 г. віленская пракуратура праводзіла сьледства па абвінавчваньні яго ў антыдзяржаўнай дзейнасьці (справа спыненая толькі ў жніўні 1923 г.). Ксёндз Адам Лісоўскі (1884—1929) у 1922—1924 г. быў зьняволены, але ня польскімі, а савецкімі ўладамі. Быў вызвалены 28 красавіка 1924 г. у выніку абмену вязьнямі паміж СССР і Польшчай.

С. 196. іншых узноў кідалі за межы Польшчы

(як біскуп Абрантовіч, кс. Чарняўскі, Германовіч ды іншыя). — Найчасей беларускіх каталіцкіх сьвятароў выпраўлялі зь Беларусі, прыкрываючыся неабходнасьцю весці місіянерскую дзейнасьць сярод расейцаў у кітайскім Харбіне. Так, ксёндз Фабіян Абрантовіч (1884—1946) у 1929—1938 г. узначальваў каталіцкую місію ўсходняга абраду ў Маньчжурі і Кітаі. Ксёндз Язэп Германовіч (1890—1978) знаходзіўся ў Харбіне ў 1932—1936 г., а ксёндз Францішак Чарняўскі (1893—1979) у 1929 г. быў накіраваны місіянерам у Францыю з мэтай весці душпастырскую дзейнасьць сярод польскіх і беларускіх вуглякопаў.

С. 197. ...маям права... — У арыгінале: ...маям право...

Трэба нам каталіцкая арганізацыя!

[1946, № 1, дзе падпісаны Paŭla Ūporysty.]

Захаванае ўжываньне назоўніка ніякага роду ў форме назоўнага склону адзіночнага ліку з канчаткам –я: культурнае жыццця.

С. 197. ...сілком вывезяных у Нямецчыну... — Так у арыгінале.

З гісторыі каталіцтва ў Беларусі (Крывіі)

[1946, № 1, дзе падпісаны V. Horadzienski.]

С. 198. Захаваныя напісаньні Сірыі (Siryji), місыянараў (misyjanaraŭ), ёсціка (jościka).

С. 198. Romaioi. — Так у арыгінале.

Хведзькава дудка

[1946, № 1.]

Аўтар тэксту Сьцяпан Жэнацкі (Ściapan Żeneckij). У канцы тэксту напісана: „Čas“. З украінскае мовы пераклаў Паўла Ўпорысты (Paŭla Ūporysty).

Захаваныя напісаньні тыдзень (tydziań), судзьдзе (sudździe), дзярву (dziarvu), лаенкаю (lajenkaj).

С. 200, 201. У арыгінале (с. 12) месцамі нечтэльны тэкст.

С. 202. Захаванае напісаньне на землю.

Бацькаўшчына (Мюнхен)

Зьезд Крывіцкага навуковага таварыства Пранціша Скарыны

[1949, 23. 01, дзе падпісаны Ст.]

С. 203. і гэта было запратакулавана. — Так у арыгінале.

Літоўская плынь у нацыянальным адраджэнні беларускага народу

[1949, № 11, дзе падпісаны Брачыслаў Скарынч.]

С. 204. Замена беларускай мовы як урадавай моваю польскай у 1697 г. была рэзультатам. — Згодна з шэрагам крыніцаў, забарона адбылася 29 жніўня 1696 г. пастановай Сойму Рэчы Паспалітай. — Рэд.

С. 204. забаронаю беларускае мовы ў гаспадарствавым і царкоўным жыцці, а з 1864 г. і ў друку. — У цяперашняй гістарычнай навуцы сам факт забароны аспрэчваецца. Згодна з Дарыусам Сталюнасам (гл.: Границы в пограничье: Белорусы и этнолингвистическая политика Российской империи на западных окраинах в период Великих реформ // *Ab Imperio*. 2003. № 1. С. 281—282), у 1859 г. было забаронена адно „допускать употребление польского алфавита при печатании сочинений на белорусском наречии“. — Рэд.

С. 205. Захаванае ўжываньне формы вінавальнага склона адзіночнага ліку жаночага роду прыметніка гаспадарствавы з канчаткам —аю: захаваць гаспадарстваваю незалежнасьць.

С. 205. У мэмарыяле, паданым Наполеону князем Міхалам Агінскім, што стаяў тады на чале беларускага ўраду. — Ідзеца пра графа Міхала Клеафаса Агінскага, які 15 (27) траўня 1811 г. падаў расейскаму цару Аляксандру I запіску пра палітычную ролю і значэнне „польскага пытання“ для Расеі і Францыі. 22 кастрычніка (3 лістапада) 1811 г. Агінскі падаў Аляксандру I наступны ліст з праектам указу аб новай арганізацыі дзяржаўна-адміністрацыйнага ўладкавання заходніх губэрняў (між іншага, было прапанавана прызнаць польскую мову мовай справаводства). 1 снежня 1811 г. Агінскі падаў цару яшчэ адну запіску аб неабходнасьці адбудовы ВКЛ. У чэрвені 1812 г. Агінскі ўцёк у глыб Расеі разам з расейскімі войскамі. У акупаванай Вільні Напалеон распытваўся пра здрадніка — сэнатара Агінскага.

Згаданы Станкевічам Часовы ўрад быў сфармаваны на чале з маршалкам Солтанам. А ў ліпені Вайсковая камісія ўраду пад кіраўніцтвам Аляксандра Сапегі (пазьней — Грабоўскага) пачала

ствараць першыя нацыянальныя (польскія!) вайсковыя фармаваньні. — Рэд.

Цэзары й цэзары-макулінкi

[1953, № 21—22 (152—153), дзе падпісаны Я. Ст.]

Пісьмо ў Рэдакцыю*

[1953, № 21—22 (152—153).]

Захаваныя напісаньні слова генеральны і яго формаў у цытатах. Сам Аўтар звычайна пісаў генеральны.

С. 208. Захаванае напісаньне поўдзевятай.

С. 208. Захаванае нехарактэрнае напісаньне хто-бы.

С. 209. Зацямлю гэтта... — У арыгінале, відавочна, памылкова: Зацямлю гэтага...

С. 209. Зацямлю гэтта, што Астроўскі... — З кантэксту вынікае, што, магчыма, прозьвішча Астроўскі пададзена тут памылкова. Магчыма, Аўтар згадвае тут Ермачэнку.

С. 209. Фасмэр Макс (1886—1962) — нямецкі філёлаг-славіст, аўтар шматлікіх працаў па славянскіх мовах і гісторыі рассяленьня народаў ува Ўсходняй Эўропе, дасьледчык усходнеславянскай антрапаніміі і тапаніміі. У 1926 г. браў удзел у менскай Акадэмічнай канфэрэнцыі па ўнарамаваньні беларускага правапісу.

Хто можа ехаць да Амэрыкі: паводля акту дапамогі ўцекачом, прынятага амэрыканскім кангрэсам і 7 жніўня падпісанага прэзыдэнтам

[1953, 41—42 (172—173), дзе падпісаны Др. Я. Станкевіч.]

Захаваныя напісаньні слова кансульства і яго формаў.

Трэба ведаць і шырыць праўду

[1953, № 41—42 (172—173), дзе падпісаны Др. Я. Станкевіч.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні назвы „Зарубежжа“ на карысьць больш частотнага варыянту.

У арыгінале пасля сказу „Калі верыць Саўчыцу, дык Калодка за студэнцкіх часоў належыў да карпарацыі „Полёнія““ стаіць спасылка Рэдакцыі „Бацькаўшчыны“:

Рэдакцыі добра ведама, што А. Калодка, бу-

дучы студэнтам Віленскага ўніверсітэту, ані да „Полёні“, ані да іншай польскай карпарацыі не належыў. Затое ён належыў да беларускай карпарацыі „Скарынія“, якая была заложаная зь ініцыятывы Р. Астроўскага і якой апошні палітычна й матарыяльна апекаваўся. Калі-ж абвінавачваць А. Калодку ў належаньні да гэтае карпарацыі, дык у шмат разоў трэба тады болей абвінавачваць Р. Астроўскага, чаго Саўчыц ня робіць.

С. 213. ...быў высокай рангі энкавудыстым.
— Так у арыгінале.

Колькі зацемкаў: Аб артыкуле Масея Сяднёва

[1953, № 44 (175), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]
Захаванае напісаньне летувіскаю.

С. 215. Захаванае напісаньне ня беларускія ў цытаце.

Вячаслаў Ластоўскі (Рэфэрат, чытаны на акадэміі, зладжанай 31.10.1953 г. у Нью Ёрку на чэсьць В. Ластоўскага Крыўіцкім Науковым Т-вам Пр. Скарыны)

[1953, № 48 (179), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

С. 218. ...гісторыя Беларусі Кіркарава... — У арыгінале, выдавочна, памылкова: гісторыя Беларусі Кіркарава...

С. 218. Ёсьць вялікае выданьне „Живописная Россия“. — Маецца на ўвазе дванаццацітомнае (у 19—ці кнігах) выданьне „Живописная Россия. Отечество наше в его земельном, историческом, племенном, экономическом и бытовом значении“, якое было выпушчана ў сьвет у канцы XIX ст. у Санкт-Пецярбурзе выдавецкім таварыствам М.О. Вольфа. Трэці ягоны том аўтарства А.Кіркара, прысьвечаны Беларусі і Літве, выйшаў у 1882 г.

С. 218. Лятувісы... гэта адзначаюць навет у сваім нацыянальным гімне. — Нацыянальны гімн Літвы аўтарства Вінцаса Кудзіркі (1858—1899) пачынаецца словамі „Lietuva, Tėvynė mūsų, tu didviris žeme...“ („Літва, Бацькаўшчына наша, ты краіна герояў...“).

Беларусь на конадні Першае сьветнае вайны

[1954, № 30—31 (212—213), 32—33 (214—

215), 34 (216), 36—37 (218—219), дзе падпісаны Брачыслаў Скарыніч.]

С. 221. славуцны Швярбовіч (Качалаў) Васіль Іванавіч (1875—1948). — З 1900 г. актор Маскоўскага мастацкага тэатру, выконваў ролі ў пастаноўках п'есаў многіх расейскіх і сусьветных клясыкаў. Паходзіў зь Вільні.

С. 223. ад 1864 г. да 1905 г. быў забаронены беларускі друк. — Забарона беларускага друку лацінкай адбылася яшчэ раней. М. Біч зьвязваў яе з пастановай расейскага Галоўнага ўпраўленьня цензуры ад 26 верасьня 1859 г. „Аб распаўсюджваньні забароны выкарыстаньня польскага шрыфту для маларасійскай мовы і на гаворку беларускую“. У 1864 г. было забаронена ўжываць у публічных месцах таксама і польскую мову. Беларускі кірылічны друк гэтымі пастановамі не забараняўся, аднак забарона друку лацінкай ўспрымалася і трактавалася як забарона беларускага друку наагул. Выключэньне складалі толькі беларускія тэксты ў навуковых працах. Скасаваная забарона на беларускі друк, як кірыліцай, так і лацінкай, была 12 сьнежня 1904 г.

С. 223. „Вязанка“ Івана Няслухоўскага. — Гэтае выданьне Янкі Лучыны было выдадзена ў Пецярбургу ў 1903 г.

С. 223. У 1905 годзе групка інтэлігентных Беларусаў пастанавіла пасьвяціць усё сваё жьжыццё для адраджэньня свайго народу. — Відаць, такое рашэньне было прынятае групай беларусаў куды раней, бо стварэньне беларускіх палітычных арганізацыяў і спробы беларускай выдавецкай дзейнасьці датуюцца яшчэ самым пачаткам XX ст.

С. 224. работнік менскі Аляксандра Прушынскі. — Аляксандар Прушынскі (1887—1920) больш вядомы пад сваім літаратурным псеўданімам — Алесь Гарун.

С. 224. Ягоны сваяк, вучыцель Канстанцін Міцкевіч (Якуб Колас). — Язэп Лёсік даводзіўся Якубу Коласу родным дзядзькам, дарма што быў за яго на 2 гады малодшы.

С. 224. За тое самае быў засуджаны на 4 гады турмы, каторыя адседзіў у Менску. — Якуб Колас 15 верасьня 1908 г. быў асуджаны не на 4, а на 3 гады турмы.

С. 224. Захварэла на сухоты й Пашкевічанка. — Алаіза Пашкевіч сапраўды хварэла на сухоты, аднак памерла ў студзені 1916 г. ад тыфу, якім заразілася ў роднай вёсцы, прыехаўшы ха-

ваць свайго бацьку.

С. 224. Яна выйшла замуж за Лятувіса, інж. Кайрыса. — Мужам Цёткі быў Сьцяпанас Кайрыс (1879—1964) — вядомы літоўскі дзяяч, адзін зь лідэраў Літоўскай сацыял-дэмакратычнай партыі. Пазнаёміўся з Алаісай Пашкевіч падчас навучаньня ў Пецяўбурскім тэхналягічным інстытуце. У 1917 г. стаў сябрам Тарыбы, у міжваенны перыяд уваходзіў у склад літоўскіх ураду і парлямэнту. Выкладаў у Ковенскім унівэрсытэце. Пасьля вайны жыў на эміграцыі, пакінуў успаміны пра Цётку.

С. 224. Б. Эпімах-Шыпіла, дырэктар бібліятэкі Пецяўбурскага ўнівэрсытэту. — Браніслаў Эпімах-Шыпіла (1859—1934) сапраўды працаваў у бібліятэцы Пецяўбурскага ўнівэрсытэту, але яе дырэктарам ён ніколі ня быў.

С. 224. Лявіцкі паходзіў ні то зь Меншчыны, ні то і зь сумежнай ізь Менскім паведам мясцовасьці Вялейскага павету. — Антон Лявіцкі (літаратурны псеўданім Ядвігін Ш.) нарадзіўся ў маёнтку Добасня Рагачоўскага павету, дзе ягоны бацька служыў упраўляючым, але дзяцінства правёў у фальварку Карпілаўка на Меншчыне (цяпер Лагойскі раён). Там ён стала жыў і ў наступныя гады.

С. 224. Эпімах-Шыпіла паходзіў ізь Полаччыны. — Браніслаў Эпімах-Шыпіла нарадзіўся ў фальварку Будзькаўшчына Лепельскага павету (цяпер знаходзіцца ў Полацкім раёне).

С. 224. Рэдактарам яго спачатку быў Антон Лявіцкі. — Нязьменным рэдактарам часопісу „Саха“ ў 1912—1915 г. быў Аляксандар Уласаў.

С. 225. Захаванае нехарактэрнае напісаньне разьездны.

С. 225. непрыгатаванага да гэтае работы Баляслава Пачопку, Беларуса з-пад Вільні. — Баляслаў Пачопка (1884—1940) паходзіў зь Віцебскай губэрні. Рэдактарам газэты „Biełarus“ ён быў у 1914—1915 г. Відавочная непрыязь Янкі Станкевіча да Пачопкі, магчыма, тлумачылася сярод іншага і непрыхільным стаўленьнем да выдадзенай апошнім у 1918 г. беларускай граматыкі. Гэтая граматыка і ў той час, і пасьля сустракалася зь нэгатыўнай ацэнкай беларускай грамадзкасьці. У зьмешчанай у траўні 1918 г. адмысловай „Справаздачы камісіі Беларускага Навуковага Таварыства ў Вільні“ адзначалася, што „праз усю кніжку чырвонаю ніткаю праходзіць тэндэнцыя да пальшчэньня беларус-

кае мовы“. Пазьней жа вядомы беларускі мовазнаўца Я. Лёсік пісаў, што „гэтая спроба напісаць граматыку беларускае мовы ня мела ніякага значэньня. Аўтар яе ня ведаў ні беларускае мовы, ні граматыкі наогул. Ён... прыступіў да складаньня граматыкі зусім не падгатаваны да гэтае работы, без належнае асьветы, без граматычных ведаў. Яго работа адразу ж сустрэла справядлівую ацэнку ды так і загінула, нікому невядомая“.

С. 225. „Лучынка“ — літаратурна-мастацкі і навукова-папулярны часопіс для моладзі, які выдаваўся ў 1914 г. у Менску пад літаратурнай рэдакцыяй А. Пашкевіч (Цёткі).

С. 225. пераехаўшы да Вільні, ён быў дырэктарам ралейнага сындыкату. — У 1913—1915 г. Вацлаў Іваноўскі працаваў у Віленскім Сельскагаспадарчым Таварыстве. — Рэд.

С. 225. пры ралейна-гаспадарчай акадэміі ў Пулавах. — Маецца на ўвазе беларускі гурток пры Інстытуце сельскай гаспадаркі і лесагадоўлі ў Нова-Александрый Люблінскай губэрні. За ягоную мэту вызначалася „вывучэньне Беларусі і Літвы ў прыродазнаўчых, гаспадарчых і лясных адносінах“. Яго прызначэньнем было даць роднаму краю навукова падрыхтаваных працаўнікоў, знаёмых зь мясцовымі ўмовамі і асаблівасьцямі. На падставе зацьверджанага статуту, гурток меў права: 1) складаць уласную бібліятэку, 2) арганізоўваць навуковыя экскурсіі, 3) ладзіць рэфэраты, лекцыі і навуковыя сходы, 4) запрашаць адмыслоўцаў для чытаньня ў гуртку паведамленьняў і для кіраўніцтва навуковымі дасьледаваньнямі і экскурсіямі.

С. 225. актыўнае беларускае таварыства ў Горадні... скуль пасьлей выходзе сыяг беларускіх дзячоў. — Маецца на ўвазе Гарадзенскі гурток беларускай моладзі — першая гарадзенская беларуская арганізацыя, якая існавала з 1909 па 1913 ці 1914 гады. Яго сябрамі былі, сярод іншых, такія вядомыя беларускія дзяячы, як Павал Аляксюк, Людвіка Сівіцкая (Зоська Верас), Янка Чарапук.

С. 225. арганізуе яго кс. Грынкевіч. — Грынкевіч Францішак (1884—1933) — беларускі дзяяч, каталіцкі ксёндз. Пасьля заканчэньня Пецяўбурскай духоўнай акадэміі быў вікарыем Гарадзенскай фары і Бэрнардынскага касьцёлу. З 1910 года прэфэкт прыватных і прафесійных школаў у Горадні. Ад 1911 году капэлян Брыгіцкага касьцёлу ў Горадні. Паводле А. Станкеві-

ча, „асоба Францука Грынкевіча ў Гародні была цэнтральнай і адзінай, якая будзіла там і арганізавала беларускі рух“. У 1909—1912 г. фактычна быў кіраўніком Гарадзенскага гуртку беларускай моладзі. Супрацоўнічаў зь беларускай каталіцкай газэтай „*Bielarus*“. Падчас Першай сусветнай вайны перайшоў на польскія пазыцыі, браў актыўны ўдзел у арганізацыі польскага школьніцтва. А. Луцкевіч у сваім дзёньніку ў студзені 1919 г. запісаў: „Ксёндз Грынкевіч сапраўдным палякам стаўся і ўсю злосьць сваю да беларусаў тлумачыць тым, што яны сацыялісты“. А Адам Станкевіч пра гэтую зьмену арыентацыі Грынкевіча пісаў:

Рэвалюцыя і вайна, а ў іх выніку ўваскрашэньне Польшчы, стварылі цалкам новыя варункі і новыя заданьні беларускай справе, да якіх дастасаваліся і сярод якіх актыўна працаваў кс. Ф. Грынкевіч ужо не патрапіў, бо зьявіўся факт змаганьня з палякамі, а яны—ж яшчэ ўчарайшыя яго саюзьнікі. Пры тым трэба ствердзіць, што ён ня цалкам яшчэ ў сваей нацыянальнай свядомасьці быў вызваліўшыся з польскай стыхіі. Нейкія духоўныя ніці злучалі ягонае беларускае сэрца з польшчызнай і балела яму, калі іх рвалі беларусы. І ён сваю працу спыніў. Прадваенная ж яго беларуская праца — гэта прыгожае бачаньне ў гісторыі беларускага культурнага адраджэньня, запісанае беларускім каталіцкім ксяндзом, а зьмест якога хрысьціянскі і беларускі народніцкі.

С. 226. апісаў яго ў сваіх „Лістах з дарогі“. — „Лісты з дарогі“ Ядвігіна Ш. друкаваліся на старонках газэты „Наша ніва“ з 10 чэрвеня па 30 верасня 1910 г.

С. 226. Карусь Каганец... паэта й пісьменьнік з Палесься. — На самой справе на Палесьці пісьменьнік Карусь Каганец (1868—1918) ніколі ня жыў і адтуль не паходзіў. Большую частку жыцьця ён пражыў у в. Прымагільце на Койданаўшчыне. У зман Я. Станкевіча ўвёў той факт, што Каганец, як сьведчыў Антон Луцкевіч, „заўсёды насіў тышовую паляшукую вопратку з чырвоным тыповым паясом“, а ў 1904 і 1905 г. беспаспяхова дамагаўся ад галоўнай управы па справах друку дазволу на выданьне ў Менску газэты пад назвай „Палесьсе“.

С. 226. радзіўся ён у Вялейскім павеце, а паходзіў ні то зь Вялейскага, ні то з Барысаўскага павету. — Янка Купала нарадзіўся ў вёсцы Вязынка тагачаснага Вялейскага павету (цяпер Маладэчанскі раён), але ягоны род паходзіў з засьценка Пяскі (Лазараўшчына, Луцэвічы) Ігуменскага павету (цяпер Ўзьдзенскі раён). Там у 1846 г. нарадзіўся Дамінік Луцэвіч, бацька Янкі Купалы. Луцэвічы жылі ў Пяскох з канца XVII ст.

С. 226. прабаваў пісаць парасейску. — Першыя вершы Янка Купала пісаў не па-расейску, а па-польску, што было ў той час звычайнай зьявай для выхадцаў з каталіцкіх сем'яў.

С. 226. Максім Багдановіч паходзіў із Горадзеншчыны. — Памылковае цверджаньне. Бацька Багдановіча нарадзіўся ў Халопенічах (цяперашні Крупскі раён), матка — у Чэрвені (былым Ігумене). — Рэд.

С. 226. паэта й пісьменьнік С. Плаўнік. — Чамусьці Янка Станкевіч не палічыў патрэбным, па аналёгіі зь іншымі дзяячамі, акрэсьліць паходжаньне Самуіла Плаўніка (Зьмітрака Бядулі). Ён быў сынам беднага габрэя—арандатара зь мястэчка Пасадзец Вялейскага павету (цяпер Лагойскі раён).

С. 226. Сяргей Палуян з Палесься (з Рэчыцкага павету). — Сяргей Палуян паходзіў зь мястэчка Брагін Рэчыцкага павету.

С. 226. Ляўковіча із Слонімскага павету. — Маецца на ўвазе Гальяш Леўчык.

С. 226. Гурло Алесь (1892—1938). — беларускі пісьменьнік і грамадзкі дзяяч. З 1907 г. супрацоўнічаў з „Нашай нівай“. Быў сябрам РСДРП, падтрымліваў бальшавікоў. Браў актыўны ўдзел у кастрычніцкім перавароце і грамадзянскай вайне ў Расеі. Пасьля 1921 г. вярнуўся ў Менск, працаваў у Інбелкульце. Рэпрэсаваны.

С. 226. песеньнікі з нотамі (Грыневіча, Рагоўскага). — Маюцца на ўвазе „Беларускія песні з нотамі“ ў 2-х кнігах, выдадзеныя Антонам Грыневічам (сумесна з А. Зязюлем) у 1910—1912 г. і „Беларускія песеньнікі з нотамі для народных і школьных хораў“, выдадзены Людзірамі Міхалам Рагоўскім (1881—1954) у 1911 г.

С. 227. старшыня „Белорусского общества“ Карабач. — Карабач Аляксандар (1878—?) — у 1918 г. сябра Рады БНР, міністар пошты і тэлеграфу. Сябра паліткамісіі Віленскага БНК. Сябра ЦК БПСР, кіраўнік віленскай філіі

партыі. Старшыня заходняй групы беларускіх эсэраў. Дэпартаваны ў лютым 1922 г. польскімі ўладамі ў ліку 33 беларускіх і літоўскіх дзяячаў з тэрыторыі Віленшчыны. Пасля гэтага быў прадстаўніком Віленскага Беларускага нацыянальнага камітэту ў Коўне, а таксама займаў пасаду кіраўніка спраў у Міністэрстве беларускіх спраў літоўскага ўраду. Старшыня саюзу беларускіх стральцоў у Літве. Удзельнік ліквідацыйнага зьезду БПСР у 1924 г. у Менску. Далейшы лёс невядомы.

С. 227. Карабач стаяў на чале Беларускага Нацыянальнага Камітэту ў Вільні. — Насамрэч Аляксандар Карабач ніколі не ўзначальваў Віленскі БНК, хоць і ўваходзіў у яго склад.

Сваеасаблівая моваведа п. Сідарука

[1955, № 8 (238), дзе падпісаны Проф. др. Я. Станкевіч.]

С. 228. ня былі запрошаныя. — У арыгінале: ня былі папрошаныя...

С. 228. няпрытымбыламу як не запрошанаму. — Так у арыгінале.

С. 228. др. Іван Сідарук. — Іван Сідарук (Сидорук-Паульс, нар. у 1916 г. у сяле Паўлопаль Кобрынскага павету, цяпер Маларыцкага раёну Берасьцейскай вобласці) — украінскі славіст. Вучыўся ўва ўнівэрсытэтах Варшавы, Вены і Мюнхену. З 1950 у ЗША, з 1959 — праф. расейскай мовы і літаратуры ўва ўнівэрсытэце Цынцынаці. Аўтар працы „Проблеми українсько-білоруської мовної межі“ (Аўтэбург, 1948). — Рэд.

С. 229. Захаваныя напісаньні інфінітываў запісавачь і адказывачь.

Да бакалаўраў, магістраў і іншых

[1955, № 9 (239), дзе падпісаны Брачыслаў Скарыніч.]

Захаванае напісаньне Ёсходня-Эўрапейскі Фонд.

С. 230. Пра гэта ўжо пісаў Чачот. — Пар. яго выказваньне:

Для пазнаньня крывіцкай мовы добра было б паслухаць хатнія размовы сялян, але гэта нялёгка зрабіць апранутаму ў сурдут, хіба калі б пераапануцца ў сярмягу і пад выглядам селяніна з чужога маёнтка пайсьці на вечарынку або ў карчму. (Прадмова да „Сялянскіх песень з-пад Нёмана і Дзьвіны“

(1846 г.) // Чачот Ян. Наваградскі замак. Менск, 1989. С. 190). — Рэд.

Не шануйма русыфікацыі

[1955, № 10 (240), дзе падпісаны Я. Ст.]

Захаваныя напісаньні ня прынялі, новагоднімі.

Захоўвайма хорму сваіх назоваў

[1955, № 14 (244), дзе падпісаны Я. Ст.]

Захаванае напісаньне формы 3-ай асобы множнага ліку цяперашняга часу дзеяслова пішаць.

Адзін з прыкладаў хвальшаваньня праўды (А. Абрамов, К. Венский. Западная Украина и Западная Белоруссия (Исторический очерк). Ленінград, 1940, бач. 51)

[1955, № 15—16 (245—246), дзе падпісаны Брачыслаў Скарыніч.]

С. 233. гістарычны абраз. — У арыгінале: гістарычны образ.

С. 233. ня быць непряцелям. — У арыгінале: ня быць няпряцелям.

С. 233. спасылка 1. Прыкладам... — У арыгінале: Прыкладом...

С. 234. наапошку. — У арыгінале: на апошку.

С. 234. із гэнае часьці Расейцы выгналі на ўсход у 1915 годзе ў часе наступленьня Немцаў каля 2/3 жыхарства. — Пададзеныя Станкевічам зьвесткі завьшаныя. Паводле афіцыйных (хоць, зразумела, няпоўных) дадзеных, на стан 1 (14) лютага 1917 г. у Расеі была зарэгістравана 750 680 уцекачоў з Гарадзенскай губэрні, 164 351 — зь Віленскай, 161 453 — зь Менскай, 51 954 — зь Віцебскай і 1654 — з Магілёўскай. — Рэд.

Скончма дыскусію пра „распакоўваньне“

[1955, № 19 (249), дзе падпісаны Брачыслаў Скарыніч.]

Захаванае напісаньне летувіскі.

Трэба мацнейшая нацыянальная атмасфэра

[1955, № 30—31 (260—261), дзе падпісаны Брачыслаў Скарыніч.]

Уніфікаванае ўжываньне літар я і е ў пераднацісьненых складах, напр.: без свае.

С. 240. ...ад пачатку аж дагэтуль. — У арыгінале: ...ад пачатку аж догэтуль.

С. 241. Той зьвяз беларускіх публіцыстых, што быў арганізаваны яшчэ ў табарах у Нямеччыне, пахаваў ягоны дзіўны старшыня. — Мабыць, Станкевіч мае на ўвазе Саюз беларускіх журналістаў (утвораны 9 траўня 1948 г.), які ачольваў Мікола Панькоў. — Рэд.

Ліст у Рэдакцыю*

[1955, № 30—31 (260—261).]

Зьвярненьне да выдаўцоў і собсьнікаў беларускіх кніжак на продаж

[1955, № 30—31 (260—261), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Зьвярненьне да ўсіх

[1955, № 30—31 (260—261), дзе падпісаны Я. Станкевіч, рэфэрэнт культуры Беларуска-Амэрыканскага Задзіночання ў ЗГА.]

Адна культура — лек, другая — атрута

[1956, № 19 (300), дзе падпісаны Максім Прынскі.]

С. 244. ...праз каторых кажаць у зацемцы... — Так у арыгінале.

Адказ на купалаўскую анкету*

[1956, № 25—26 (307—306), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

С. 245. За межы гэтага раю тады-сяды магчыма было перакінуць напісанае. — Я. Станкевіч, відавочна, мае на ўвазе тое, што вядомы верш Уладзімера Дубоўкі „За ўсе краі, за ўсе народы сьвету“ („На ўшанаваньне новага падзелу беларускай зямлі“) быў упершыню надрукаваны пад псэўданімам Янка Крывічанін у 1927 г. у віленскім выданьні „Беларуская культура“. За межамі БССР быў першапачаткова надрукаваны і верш Алесь Дудара „Пасеклі край наш папалам“.

Пра Беларускаю сялянска-работніцкую грамаду

[1956, № 31 (313), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

С. 245. „...значэньне Грамады ў беларускім вызвальным руху“. — Так у арыгінале.

С. 245. кіраўніцтва Грамады... былі камуні-

стычнымі. — Вядома, што лідэр БСРГ Браніслаў Тарашкевіч быў прыняты ў камуністычную партыю на III канфэрэнцыі КПЗБ, якая адбылася ў студзені 1926 г. Астатнія асноўныя кіраўнікі Грамады фармальна сябрамі кампартыі ў той час не былі, аднак іх сувязі з камуністамі не выклікаюць сумненьня.

С. 246. няхай і мізэрную, але ўсё-ж такі некаторую памогу ад балышавікоў. — Нельга адназначна сказаць, што дапамога балышавікоў прасавецкім арганізацыям у Заходняй Беларусі была мізэрнай. Ува ўсялякім разе, гэтыя арганізацыі ніколі не адчувалі вялікіх матэрыяльных цяжкасьцяў у сваёй дзейнасьці, а іх выдаткі значна перавышалі аб'ёмы сродкаў, якія яны атрымлівалі з афіцыйных крыніцаў фінансаваньня.

С. 246. Дырэктар Віленскай гімназіі беларускай не пасылаў—бы сваіх недаскончаных абсалвэнтаў да Менску на ўнівэрсытэт. — Дырэктарам Віленскай беларускай гімназіі быў Радаслаў Астроўскі, і ён сапраўды ў 1920-я г. даваў людзям рэкамендацыі на вучэньне ў Менск. Так, у адным са сваіх лістоў да У. Ігнатоўскага, напісаным на кавалку тканіны, ён пісаў: „Дарагі ўсёвалод. Паказчык гэтага Сьцяпан Баранай, акончыў Віл. Дух. Сэмінарыю, быў чынным сябрам беларускага гуртка. Пасылаецца да Вас дзеля залічэньня ў ВУЗ на тыя стыпэндый, аб якіх мы пісалі. Прымі і будзь здароў. Твой Радаслаў. 20.08.24 г.“ (Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НА РБ). Ф. 242—п. Воп. 1. Адз. зах. 24. А. 46а).

С. 246. — з часам гаркое дазнаньне паказала камуністычным грамадаўцам, што такое камунізм, і яны адышлі ад яго. — Відаць, аўтар мае на ўвазе былых грамадоўскіх паслоў С. Рак-Міхайлоўскага і П. Мятлу, а таксама іх паслядоўнікаў — паслоў Беларускага сялянска-работніцкага клюбу „Змаганьне“ І. Дварчаніна і Я. Гаўрыліка, якія, патрапіўшы на Салаўкі, раскаляліся ў ранейшай падтрымцы камунізму.

Да „Кургана“ Я. Купалы

[1956, № 33 (315), дзе падпісаны Максім Прынскі.]

Да аргумэнтаў дамаганьня незалежнасьці Беларусі

[1956, № 35—36 (317—318), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

С. 247. „...перад расейска-маскоўскай эксплуатацыяй“. — Так у арыгінале.

Парупмасы пра дзяцей

[1956, № 45 (327), дзе падпісаны Брачыслаў Скарыніч.]

С. 249. патрэбная „Беларуская граматыка“ Я. Станкевіча. — Правільнае бібліяграфічнае апісаньне выданьня: Станкевіч Я. Др. Проф. Падручнік крывіцкае (беларускае) мовы. Граматыка, правапіс, укладаньні прытарнаваньня вучыцца ў школе й дома. Рэгенсбург, 1947. — Рэд.

Культурна-асьветныя сходы Беларусаў Нью Ёрку й Джэрсі Сіты

[1957, № 1—2 (335—336), дзе падпісаны Максім Прынскі.]

Да 10-х угодкаў выхаду „Бацькаўшчыны“

[1957, № 42—43 (376—377), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

С. 250. ...катарымі адумысьля займаецца радые „Вывальненьня“. — Так у арыгінале.

З працы Крывіцкага навуковага таварыства Пранціша Скарыны

[1957, № 42—43 (376—377), дзе падпісаны Пр. М.]

Нельга вытрываць

[1957, № 42—43 (376—377), дзе падпісаны Крывіч.]

„Танцавальныя вечары“

[1957, № 42—43 (376—377), дзе падпісаны Я. Ст.]

Вялікае заданьне

[1957, № 44 (378), дзе падпісаны Др. Я. Янучонок.]

Вялікае Княства Смаленскае (Таварыскі вечар Беларускага жаночкага таварыства)

[1957, № 45 (379), дзе падпісаны М. Пр.]

Папраўка*

[1957, № 49 (383).]

Беларускія высокія школы ў мінуласьці (Із зборкі Беларуска-Амэрыканскага Т-ва ў Нью-Ёрку)

[1958, № 3 (389), дзе падпісаны Пр. М.]

Вянкі ўюць

[1958, № 5 (391), дзе падпісаны Я. Ст.]

С. 255. ...зь вью... — У арыгінале: ...з вью...

Узыходзіла сонца незалежнае Беларусі (Да абвешчання незалежнасьці Беларусі 25 сакавіка 1918 г. Успаміны)

[1958, № 11—13 (397—399), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

С. 259. Прыходзілі яны кружнай дарогаю... — Так у арыгінале.

С. 259. Беларускі Нацыянальны Камітэт із сядзібаю ў Вільні. — Насамрэч гэтая інстытуцыя называлася Беларускі Народны Камітэт.

С. 259. нямецкая акупацыйная ўлада... доўгі час не давала дазволу... на падарожжа ў Менск. — Дазвол нямецкіх уладаў на паездку ў Менск дэлегацыі Віленскай беларускай рады быў дадзены толькі пасля таго, як туды перад гэтым зьездзіў нямецкі агент, цэнзар газэты „Гоман“ і адначасова куратар усяго беларускага руху на абшарах „Обэросту“ Эдмунд Зуземіль.

С. 259. Туркевіч Язэп (1876—?) — беларускі грамадзка-палітычны дзяяч. Да рэвалюцый працаваў сталяром, удзельнічаў у рэвалюцыйным руху. У час першай расейскай рэвалюцыі ўступіў у БСГ. Падчас нямецкай акупацыі — адзін з актыўных дзяячаў рабочых прафсаюзаў у Вільні. Уваходзіў у БСДРГ і БНК. У 1922 г. балятаваўся ў польскі сойм ад Беларускага цэнтральнага выбарчага камітэту. Быў рэдактарам шэрагу заходнебеларускіх газэт.

С. 259. і аўтара гэтых радкоў. — Янка Станкевіч першапачатова не ўваходзіў у склад дэлегацыі Віленскай Беларускай Рады ў Менск, выбранай на пленуме 24 лютага 1918 г. Толькі пазней ён замяніў у гэтай дэлегацыі прысяжнага паверанага Паўла Кіршэўскага. Прычына і дата гэтае замены пакуль не ўстаноўлена.

С. 260. вэтэрынары доктар Серада. — Янка Серада (1879—1943), старшыня прэзыдыюму І Усебеларускага зьезду, у 1903 г. скончыў Варшаўскі вэтэрынары інстытут і пасля працаваў вэтэрынарам у Менскай губэрні.

С. 260. Немцы не рабілі адумысловых пе-

рашкодаў у дзеяльнасці Рады; але й ані памагалі. — У даведцы аб дзейнасці Народнага Сакратарыяту БНР, складзенай, хутчэй за ўсё, восеньню 1918 г., адносіны апошняга зь нямецкімі акупацыйнымі ўладамі акрэсліваліся наступным чынам:

Усталяваўшы ўладу, Германскае Камандаваньне зьменшыла правы Народнага Сакратарыяту, але ў той жа час Германскае Камандаваньне лічылася і лічыцца да гэтай пары з Народным Сакратарыятам і (Радай) як зь вярхоўным органам Беларусі, неафіцыйна прызначы за ім усе правы, але афіцыйна, на падставе Брэсцкай Дамовы і права акупацыі, трымаючы ўсе галіны кіравання ў вайсковых руках. У апошнія месяцы працягла перамовы з Германскім Камандаваньнем прывялі да таго, што гандаль, прамысловасць (Гандлёвай Палаты), асвета, пошта, зносіны пакрысе пераходзяць у рукі беларускіх арганізацыяў. Мала таго — Германскае Камандаваньне запатрабавала, каб Народны Сакратарыят прызначыў сваіх дарадцаў (асаблівыя пасады наглядку) у Літоўскую частку Беларусі (Ваўкавыск і інш.), а таксама і ў Украінскую частку Беларусі (Брэст-Літоўск, Гомель і інш.)“ (Архівы Беларускай Народнай Рэспублікі. Вільня — Нью-Ёрк — Менск — Прага, 1998. Т. 1, кн. 1. С. 268).

На бакох „Успамінаў“ В. Рагулі

[1958, № 18 (404), 19 (405), 20 (406), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісанні слова няпрязьнь (непрязьнь) і яго формаў на карысьць больш частотнага варыянту няпрязьнь.

С. 260—274. Захаваныя паралельныя ўжываньні перадвыбарны і перадвыбарчы.

С. 261. Захаванае нехарактэрнае напісаньне вучыцелька.

С. 261. Вучыцельскага зьезду ў Менску. — Зьезд настаўнікаў Менскай губэрні, арганізаваны групай арыентаваных на расейскія правыя партыі настаўнікаў і выкладчыкаў, праходзіў у Менску 15—26 траўня (28 траўня — 8 чэрвеня) 1917 г.

С. 261. Адным з гэтых іншых ды найкрыкліўшых быў Васіль Рагуля. — Захавалася таксама падрабязнае сьведчаньне пра паводзіны Рагулі на зьездзе іншага ўдзельніка Настаўніцкага

зьезду, будучага агента польскае дэфэнзывы Ра-муальда Зямкевіча. У сваім рапарце ў II аддзел Генэральнага штабу, напісаным адразу пасля парлямэнцкіх выбараў 1922 г. і адмыслова прысьвечаным асобе Васіля Рагулі, ён пісаў:

Рагуля ў той час выступаў нечувана азартна і варожа ў дачыненні да беларускай ідэі. На Аркадзя Смоліча ён накінуўся, што той падтрымлівае і пашырае гэту польскую інтрыгу, якой зьяўляецца ўздыманьне і падпітваньне беларускага руху. Беларускаю мову ён называў жаргонам, сумесьсю польскай, літоўскай і габрэйскай і даводзіў, што зьлчынствам зьяўляецца адкіданьне дзяржаўнай расейскай мовы, такой разьвітай і багатай, з цудоўнай літаратурай агульнасусьветнага значэньня. Не дапамагло прафэсійнае абвяржэньне Рагулі прысутным там інж. Зямкевічам, які апэляваў да аўтарытэту прафэсара і акадэміка Карскага. Рагуля, нягледзячы на публічнае выяўленьне яго некампэтэнтнасьці ў гэтых справах, застаўся пры сваёй думцы, павёў за сабою рэшту сваіх таварышаў — настаўнікаў і гэтым давеў зьезд да расколу і заканчэньня паседжаньняў без рэзалюцыяў (Рапарты Р. Зямкевіча ў II аддзел Генэральнага штаба польскага войска за 1922 г. / Публікацыя А.В. Пашкевіча і А.М. Чарнякевіча // Беларускі археаграфічны штогоднік. Вып. 6, Мінск, 2005, с. 256).

С. 262. Сандэцкі Аляксандар (1851—?) — расейскі генэрал ад інфантэрыі, камандаваў войскамі Казанскай вайскавай акругі ў 1907—1912 і ў 1915—1917 г. У сакавіку 1917 г. пайшоў у адстаўку, па пастанове Часовага камітэта арыштаваны і пасаджаны пад хатні арышт. У ліпені 1917 справа ген. Сандэцкага была перададзеная суду, але выйшла затрымка і больш да гэтага пытаньня не вярталіся.

С. 263. але русафілам Рагуля заставаўся й пасьлей. — Ёсць шматлікія зьвесткі пра тое, што нават пасля атрымання пасольскага мандату Рагуля яшчэ працяглы час праводзіў усе свае пасольскія мітынгі па-расейску. Так, Уладыслаў Выдзьга, пасол сойму ад партыі нацыянальных дэмакратаў, зрабіўшы ў 1923 г. паездку ў Наваградзкае ваяводзтва, пісаў у выдадзенай па яе выніках брашуры:

Ня трэба чакаць, а трэба безумоўна рэагаваць на агітацыю накіштаў той, якую пашырае пасол з паснаццаткі Рагуля, публічна выказваючыся за нявыплату падаткаў на польскія школы, і такім шляхам насельніцтва, паводле яго, прыйдзе да атрымання беларускіх школаў. Калі мы прымем пад увагу, што пасол Рагуля прамаўляе ў абарону беларускай культуры па-расейску і што ў 1917 годзе ў Менску ня менш гарача прамаўляў супраць беларускай самастойнасці таксама па-расейску — няцяжка будзе скласці сабе ўяўленне пра гэтага пасла і матывы, якія ім кіруюць. Затое цяжка зразумець паблаглівасць уладаў да ягоных выступаў (Wydźga W. Z wycieczki na Kresy (województwo Nowogródzkie). Warszawa, 1923. S. 11).

Яшчэ адзін польскі аўтар, М. Мурдэлія (псаўданім А. Аскеркі), у сваёй брашуры, прысьвечанай стварэнню Грамады, апісаў адзін з мітынгаў Васіля Рагулі ў траўні 1924 г., нават працітаваўшы ўрывак з прамовы пасла на мове арыгіналу:

Товарищи, не у одного из вас спина исполосована ненавистными белыми польскими нагайками, не у одного из вас под ногтями занозы, загнанные ненавистными белыми польскими палачами. Какая ирония судьбы. Здесь по вашим спинам безнаказанно гуляют белые польские нагайки, а там, за несколько вёрст на востоке, гордо развевается флаг свободной Белоруси. Паны тут назначают вам платить страховки, так покажите же Вы панам страховку (Murdelio M. „Śep nam wyjada nie serce lecz mozgi“. Jak tworzyliśmy hurtki. Do obrońców sprawy białoruskiej. Wilno, 1927. S. 24).

Цікава пры гэтым, што выказванні мясцовых сялянаў у гэтай жа брашуры цытуюцца па-беларуску, і гэта сведчыць пра тое, што яе аўтар добра адрозніваў абедзве мовы. Дарэчы, менавіта за гаданы мітынг Рагуля быў у 1928 г., ужо пасылаючыся на сваіх пасольскіх паўнамоцтваў, прыцягнуты да крымінальнай адказнасці і асуджаны на 2 гады турэмнага зняволення. І суд над ім у Наваградзкім акруговым судзе стаў ці ня першым дакументальна зафік-

саваным выпадкам, калі гэты дзяяч дэманстрацыйна адказваў на пытанні судзьдзяў па-беларуску. Што не замінула Янку Станкевічу засведчыць пры выступленні ў якасці сьведкі на працэсе над лідэрамі БСРГ вясною 1928 г., што Васіля Рагулю ён лічыць на тутэйшай тэрыторыі чужынцам і нічога з ім супольнага ня мае. А Міхал Гурын, публікуючы ў той жа самы час свае ўспаміны, напісаў пра Рагулю так:

...беларускі нацыянальны рух захапіў троха і яго, бо ён ужо гаварыў (у 1924 г. — Заўвага камэнтатара) па-беларуску, гаварыў славацка, горай нават, чым па-польску, але пісаў па-беларуску ўпарта адмаўляўся і, здаецца, не практыкуе гэтага і сягонья“ (Гурын М. 3 недалёкага мінулага // Беларускі дзень. 1928. № 29.)

С. 263. Польшча кансэрвала русыфікацыйную спадчыну ў Заходняй Беларусі. — Сапраўды, многія польскія дзяржаўныя дзяячы бачылі меншую для сябе шкоду ў захаванні ў Заходняй Беларусі і Заходняй Украіне русыфікацыйнай спадчыны, чым ў пашырэнні на гэтых тэрыторыях беларускага і ўкраінскага нацыянальных рухаў. Такая пазыцыя тлумачылася перакананнем палякаў у штучнасці расейскіх уплываў на Беларусі і лягчэйшага іх у будучыні выкаранення на карысць палішчыны, а таксама тым, што лідэрам расейскай грамады ў Польшчы, аснову якіх складалі палітычныя эмігранты з СССР і былыя прадстаўнікі прывілеяванай клясы Расейскай імперыі, цяжка было разлічваць на падтрымку сваіх намаганняў з-за ўсходняй мяжы. Зыходзячы з гэтага, палескі ваявода Младзёноўскі на зьездзе ваяводаў усходніх ваяводзтваў у студзені 1925 г. сцвярджаў:

Моўныя законы... былі вялікай памылкай з боку польскага ўраду ў дачыненні да ўсходніх ускраінаў, бо з'явіліся там, дзе зусім не былі пажаданыя. Можна сказаць, што мы самі сваімі паводзінамі робім украінцаў і беларусаў з насельніцтва, якое зусім не залічае сябе да ўкраінскай ці беларускай нацыянальнасці... Каб моўны закон сярод іншага згадаваў расейскую мову, то мы б мелі палегчаную задачу, бо нічога так не баяцца беларускія і ўкраінскія агітатары, як увядзення гэтага

моманту ў моўны закон, бо з-за сваёй папулярнасьці расейская мова зусім выпіснула б астатнія мовы нацыянальных меншасьцяў. Увядзеньне беларускай мовы як выкладовай у школе на Палесьсі спаткала б нежаданьне з боку мясцовага насельніцтва (Архіў новых актаў у Варшаве, Міністэрства ўнутраных справаў 1918—1939, сыгн. 1002 — дадаткі, а. 56).

С. 263. прамове ў сойме 25 чырвеня 1925 г. — 25 чэрвеня 1925 г. Васіль Рагуля выступаў у сойме падчас дыскусіі над праектам закону аб парцэляцыі і асадніцтве. У сваёй прамове Рагуля часта згадваў, акрамя беларускіх і ўкраінскіх сялянаў у Польшчы, яшчэ і расейскіх.

С. 263. А. Назарэўскі, зусім чужы беларускаму руху. — Аляксей Назарэўскі сапраўды перад парламэнцкімі выбарамі быў зусім невядомы ў беларускіх асяродках, таму зьмяшчэньне ягонай кандыдатуры на сэнацкім сьпісе Блёку нацыянальных меншасьцяў у Наваградзкай акрузе выклікала вялікае незадавальненьне і насьцярогу многіх беларускіх дзяячоў. Сам Назарэўскі, адчуваючы агульны недавер да сябе, 7 лістапада 1922 г., за 5 дзён да выбараў у сэнат, у лісьце да Антона Луцкевіча пісаў, што

нахожу нужным подчиняться, разъяснять и защищать все постановления Центрального Белорусского К-та, охраняющего интересы нашего народа, считается с постановлениями и резолюциями членов сеймового клуба белорусов, и в случае последний признает мою деятельность для белорусов вредной или не отвечающей их заданиям, то при вынесении мне недоверия сложу с себя данное мне белорусским народом звание сенатора (Беларускі дзяржаўны архіў-музэй літаратуры і мастацтва (БДАМЛіМ), ф. 3, воп. 1, спр. 210, а. 367—368).

Пасья выбараў гэтае забавязаньне было публічна зачытана на сходзе ўсіх выбраных беларускіх прадстаўнікоў у Вільні.

Наогул жа зьмяшчэньне падчас выбараў у Сэнат на сьпісах Блёку нацыянальных меншасьцяў у Віленскім, Наваградскім і Палескім ваяводзтвах кандыдатураў расейцаў ці беларусаў-русафілаў наводзіць на думку, што паміж бела-

рускімі і расейскімі лідэрамі была дасягнутая на гэты конт адмысловая дамоўленасьць. За саступку на іх карысьць сэнатарскіх мандатаў расейцы, відаць, адмовіліся ад сваіх прэтэнзіяў на мандаты соймавыя, бо ні ў адной з заходнебеларускіх акругаў на прахадных месцах яны не фігуравалі, хоць вялікае значэньне падчас выбарчай агітацыі прарасейска настроеных праваслаўных сьвятароў дазваляла ім гэтага патрабаваць. У выніку выбраны ў Палескім ваяводзтве інжынер-чыгуначнік Мацей Касьпяровіч (які падчас выбараў прадстаўляўся ў беларускай прэсе як беларус) адкрыта вызначыўся ў Сэнаце як расеец і ў склад Беларускага пасольскага клюбу не ўвайшоў. Аляксей Назарэўскі і Вячаслаў Багдановіч (выбраны ў Віленскім ваяводзтве) да БПК далучыліся, аднак усё роўна больш увагі ў сваёй далейшай дзейнасьці надавалі расейскім справам, а не беларускім.

С. 263. яшчэ горш было зь Якавіюком. — Сымон Якавюк супрацоўнічаў з бальшавіцкай Надзвычайнай камісіяй (ЧК) яшчэ з 1918 г., пра што сам напісаў у сваім „прошениі“ на імя старшыні Камітэта дзяржаўнай бяспекі Літоўскай ССР восеньню 1955 г. Наогул, апошнія дасьледаваньні сьведчаць, што ў характарыстыцы гэтай асобы Янка Станкевіч цалкам меў рацыю (падрабязней пра Сымона Якавюка гл.: Вашкевіч А., Нарэль Дз. Сымон Якавюк: адраджэнец, спекулянт, манархіст і савецкі дыверсант // *ARCHE*. 2005. № 5. С. 176—232).

С. 263. Прычына такіх зьяваў была ў тым... — Прычыны зьяўленьня на выбарчых сьпісах Блёку нацыянальных меншасьцяў у 1922 г. такіх малааўтарытэтных і ня зь лепшага боку вядомых у беларускім руху асобаў, як Сымон Якавюк ці Васіль Рагуля, маглі быць і зусім адрозныя ад названых Я. Станкевічам. Напрыклад, вядомы беларускі камуністычны дзяяч, лідэр т.зв. „сэцэсіі“ ў КПЗБ, а пасья нефармальны супрацоўнік польскіх спэцслужбаў Міхал Гурын у 1927 г., даючы паказаньні перад судовым працэсам над лідэрамі Беларускай сялянска-работніцкай грамады, сьведчыў:

Масква ў сваёй акцыі супраць Польшчы намагалася ўзяць у свае рукі беларускі і ўкраінскі нацыянальны рух, і з гэтай мэтай старалася выкарыстаць кожную магчымасьць як на мясцовым, так і на міжнародным уз-

роўні. Наколькі мне вядома, ужо падчас выбараў у Сойм Масква, паслядоўна дзейнічаючы паводле згаданага пляну, афіцыйна субсідуючы сьпіс № 5 (сьпіс Саюзу пралетарыяту гарадоў і вёсак, фактычна камуністычны. — Заўвага камэнтатара) і добра разумеючы, што пяцёрка не здабудзе папулярнасьці, неафіцыйна, не праз камуністычныя элемэнты, а праз органы сваёй адміністрацыйнай улады і вельмі давераных асобаў у пэўнай меры субсідыявала некаторых уплывовых сяброў 16-кі. Гэта дало магчымасьць завязаньня кантакту як зь некаторымі беларусамі, так таксама і з украінцамі, якія пасля былі выкарыстаныя ў сваіх мэтах (Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь, ф. 242—п, воп. 1, адз. зах. 40, а. 198).

Трэба адзначыць, што Гурын быў чалавекам, даволі добра абазнаным у гэтых справах, бо ў 1922 г., жывучы ў Менску і будучы галоўным рэдактарам газэты „Савецкая Беларусь“, ён адначасова браў удзел у выданьні друкаваных выданьняў, прызначаных для нелегальнай перапраўкі ў Польшчу. А дадаткова ягоныя словы ў нейкай ступені пацвярджае характарыстыка пасла Рагулі, складзеная кімсьці з супрацоўнікаў II аддзелу польскага Генэральнага штабу адразу пасля заканчэньня выбараў:

Падобна да таго, што ён знаходзіцца на ўтрыманьні бальшавікоў і трымае зь імі сталы кантакт. Цяпер, у перадвыбарны перыяд, ён праводзіў агітацыю ў антыдзяржаўным духу, якая была скіраваная на разбурэньне польскага дзяржаўнага ладу. Затрымліваўся дзяржаўнай паліцыяй. Пракуратура праводзіць у адносінах да яго расьсьледаваньне. Падобна да таго, што ягоная кандыдатура на пасла была выстаўленая на патрабаваньне камуністаў зь Менску, якія субсідыявалі агітацыю на крэсах (Цэнтральны вайсковы архіў у Рэмбэргаве, II аддзел Генэральнага штабу, сыгн. I.303.4.2660, а. 155).

С. 264. „Сялянскі Саюз“ Ярэмічаў і Рагуляў быў блізу супольнай фікцыяй. — Дзейнасьць Беларускага сялянскага саюзу сапраўды не набрала шырокага размаху. Некаторы час, у 1926—1927 г., гэтай партыі ўдавалася больш-менш

трымацца на паверхні палітычнага жыцця толькі дзякуючы саюзу зь Беларускай хрысьціянскай дэмакратыяй. Пасля ж дзейнасьць БСС паступова згасла, хоць афіцыйна партыя ніколі не ліквідоўвалася і часам яе назва выкарыстоўвалася Ф. Ярэмічам у якасьці „шыльды“ нават у 1930-я г. Аднак жа дзеля справядлівасьці належаць адзначыць, што створаная Янкам Станкевічам у 1927 г. Беларуска-сялянская партыя была яшчэ большай фікцыяй, чым Беларускі сялянскі саюз Ф. Ярэміча і В. Рагулі.

С. 264. „Сялянскую ніву“, што кароткі час выходзіла. — Газэта Беларускага сялянскага саюзу „Сялянская ніва“ выходзіла з 6 сьнежня 1925 г. да 7 ліпеня 1930 г. Вядома, у звычайных умовах для перыёдыка гэта ня вельмі працяглы тэрмін існаваньня, аднак жа ў міжваеннай Польшчы мала якая беларуская газэта здолела пратрымацца такі час безь зьмены назвы. Праўда, трэба адзначыць, што рэгулярна газэта выходзіла практычна толькі ў 1926—1927 г., а пасля — эпізадычна.

С. 264. запраўды ён адбыўся на год пазьней — Калядамі 1926 г. — Насамрэч тут памыляюцца як В. Рагуля, так і Янка Станкевіч. Арышты галоўных лідэраў Грамады, якія паклалі пачатак ліквідацыі гэтай арганізацыі, адбыліся ў сярэдзіне студзеня 1927 г., г.зн. ужо пасля Калядаў, прытым як каталіцкіх, так і праваслаўных. Аднак жа Рагуля сьцьвярджаў, што арышт грамадоўскіх паслоў адбыўся не дакладна на Каляды, але „падчас калядных парлямэнцкіх вакацыяў“. Гэта адпавядала сапраўднасьці.

С. 264. каторых было 6 (Беластоцкая, Лідзкая, Наваградзкая, Палеская, Віленская, Сьвянцянская, у каторую ўваходзіла і Дзісеншчына). — Насамрэч „беларускімі“ можна было лічыць ня 6, а 9 акруг. Акрамя названых Беластоцкай, Лідзкай, Наваградзкай, Віленскай і Сьвянцянскай акруг такімі былі таксама Бельская і Гарадзенская акругі. Згаданай жа Станкевічам Палескай акругі не існавала, тэрыторыя Палескага ваяводзтва дзялілася на Пінскую і Берасьцейскую акругі. Берасьцейская акруга была саступленая беларусамі ўкраінцам, а ў астатніх 8 выстаўляліся і ўсюды (акрамя Віленскай акругі) нават атрымалі мандаты беларускія кандыдаты. З гэтага, аднак, не вынікае, што беларусам ня быў патрэбны для поспеху на выбарах Блэк нацыянальных меншасцяў: некаторыя

беларускія мандаты былі ў значнай ступені атрыманы дзякуючы галасам габрэйскага насельніцтва, ня кажучы ўжо пра фінансаванне габрэямі і немцамі перадвыбарнай кампаніі ўсяго блёку.

С. 264. Запраўды – ж было тады Беларусі ў Зах. Беларусі звыш трох з палавінаю мільёнаў. — Гэтая лічба не аргументаваная навукова, хоць пераважная большасць як беларускіх, так і польскіх гісторыкаў, пагаджаюцца, што афіцыйныя вынікі польскіх перапісаў насельніцтва 1921 і 1931 г. (якія фіксавалі каля мільёна асобаў беларускай нацыянальнасці) не адлюстроўваюць сапраўднай нацыянальнай сытуацыі ў Заходняй Беларусі. Ацэнкі сучасных беларускіх і польскіх даследчыкаў у дачыненні да колькасці беларускага насельніцтва ў міжваеннай Польшчы вагаюцца паміж 1,5 і 2,5 мільёнаў чалавек.

С. 265. с. Чарнулішкі Лаварыскае вол. — Традыцыйна лічыцца, што Браніслаў Тарашкевіч паходзіў з вёскі Мацюлішкі на Віленшчыне.

С. 265. Сяргея Барана я бачыў адно колькі разоў, на мяне ён рабіў даймо свядомага Беларуса. — Баран (Баранаў) Сяргей (1892—1937 (?)) — у 1920—1921 г. старшыня Беларускага нацыянальнага камітэту ў Горадні, у 1921 г. камісар ураду БНР на Гарадзеншчыне. У 1922 г. выбраны паслом польскага сойму, у 1923 г. арыштаваны польскімі ўладамі па абвінавачванні ў арганізацыі партызанскага руху, на працэсе 45-ці ў Беластоку ў траўні 1923 г. прысуджаны да 6 гадоў турмы. Датэрмінова вызвалены ў снежні 1926 г. У 1928 г. эміграваў у СССР, у 1933 г. арыштаваны, асуджаны на 10 гадоў лягераў. Падарозе ў далёкаўсходні лагер звар’яцеў.

Я. Станкевіч быў не адзіны сярод беларускіх дзячоў у сваёй ацэнцы С. Барана як свядомага беларуса. Міхал Гурын у сваіх успамінах „Зь недалёкага мінулага“, якія друкаваліся на старонках віленскай паліграфіскай газеты „Беларускі дзень“ у пачатку 1928 г., выказаўся пра гэтага дзяча так:

Яшчэ пазней, калі я ўжо знаходзіўся ў Беластоцкай турме і цікавіўся Бараном, — я даведаўся, што вязні камуністы ня зносілі асобы Барана за тое, што ён трымаўся ад іх незалежна і ня прымаў удзелу ў некаторых „ка-

муністычных“ галадоўках і авантурах, часам зусім бессэнсоўных, на што ён меў поўнае моральнае права як сябар другога партыі, зусім некамуністычнае (Сяргей Баран быў сябрам партыі беларускіх эсэраў. — Заўвага камэнтатара).

– Шавіністы, беларускі шавіністы, — гаварыў мне адзін вязень небеларускае нацыянальнасці, стараючыся пераканаць мяне рознымі плёткамі, што Барана ня трэба шанавать.

Адно да другога. Факт да факту. Перакананы ў тым, што камуністы ня любілі Барана не за яго перакананні, а за тое, што ён — Беларус і замешаны ў беларускім нацыянальным руху.

С. 265. Пра Ю. Сабалеўскага... я адно трохі прыпадкам чуў. — Калі Я. Станкевіч вярнуўся ў Вільню з Чэхаславацкыні, Юры Сабалеўскі быў соймавым паслом ад БСРГ. Улічваючы тагачасную вельмі вялікую ролю соймавых паслоў у заходнебеларускім грамадстве, цяжка паверыць, што нагэтулькі заангажаваны ў нацыянальныя справы дзяч, як Янка Станкевіч, мог пра аднаго зь іх чуць „толькі прыпадкам“. Хутчэй за ўсё, гэтымі словамі Станкевіч хацеў падкрэсліць малазначнасць фігуры Сабалеўскага ў параўнанні зь іншымі пасламі Грамады.

С. 265. Увесь час быў стаўпом расейшчыны ў Вільні. — Вячаслаў Багдановіч, сярод іншага, быў старшынём Рэлігійна-філязофскага гуртка Віленскага расейскага таварыства (1927), браў актыўны ўдзел у вечарынах ягонае літаратурна-мастацкае сэкцыі. З 1930 г. выкладаў у Расейскай гімназіі імя А.С. Пушкіна ў Вільні, супрацоўнічаў зь віленскімі расейскімі газэтамі, усяляк папулярываваў клясычную расейскую літаратуру і расейскую рэлігійную філязофію. Быў гарачым прыхільнікам захавання падчас праваслаўных набажэнстваў царкоўнаславянскай мовы. На пахаванні знакамітага віленскага адваката Тадэвуша Ёрублеўскага ў 1925 г., калі над труной гаварыліся прамовы на ўсіх краёвых мовах, выступаў па-расейску ад імя расейскага насельніцтва Віленшчыны. У 1927 г., падчас выбараў у Гарадзкую раду г. Вільні атрымаў дэпутацкі мандат ад Беларуска-Расейскага блёку, і сваім дэпутатам яго лічылі як беларусы, так і расейцы. На парлямэнцкіх выбарах 1928 г.

некаторы час былі сумневы, які сьпіс будзе падтрымліваць Багдановіч — беларускі ці расейскі. Аднак жа ў рэшце рэшт Багдановіч зрабіў выбар на карысьць беларускага сьпісу, і на старонках рэдагаванай ім газэты „Праваслаўная Беларусь“ у перадвыбарны перыяд зьявіўся шэраг артыкулаў з крытыкай антыбеларускіх пазыцыяў найбуйнейшай тагачаснай расейскай арганізацыі ў Польшчы — Расейскага народнага аб'яднаньня.

С. 265. Якубецкі Андрэй (1892 — ?) — беларускі грамадзка-палітычны дзяяч. Быў намесьнікам камісара БНР на Гарадзеншчыне, сябрам Гарадзенскага БНК. У 1919—1920 г. намесьнік старшыні і старшыня Беларускай вайскавай камісіі. 17 снежня 1920 году прызначаны Найвышэйшай Радай Галоўнакамандуючым войскамі БНР. У 1921 годзе быў сакратаром Віленскага БНК. У ноч з 4 на 5 лютага 1922 быў выслааны польскімі ўладамі зь Вільні ў Літву. З траўня 1922 г. жыў у Дзьвінску ў Латвіі, браў чынны ўдзел у працы мясцовых беларускіх арганізацыяў. Падчас другой сусьветнай вайны кіраваў Дзьвінскім аддзяленьнем Беларускага нацыянальнага аб'яднаньня ў Латвіі. Далейшы лёс невядомы.

С. 265. Якубоўскі Давыд — капітан, пасья палкоўнік. У пачатку 1919 г. служыў у 1-м Гарадзенскім беларускім палку. У 1920 годзе ўзначальваў гаспадарчы аддзел Беларускай вайскавай камісіі. У 1922 г. на парлямэнцкіх выбарах балатаваўся ў Сэнат у Віленскім ваяводстве ад прапольскага Аб'яднаньня беларускіх беспартыйных актывістаў і „Зялёнага дубу“. Далейшы лёс невядомы.

С. 265. Аўсянік Антон (1888—1933 [?]) — беларускі грамадзка-палітычны дзяяч. У 1918 г. старшыня Беларускай рады ў Бабруйску, у 1918—1920 г. сябра Рады БНР. Сябра шэрагу дэлегацыяў БНР на міжнародных перамовах. У 1919—1920 г. намесьнік старшыні Беларускай вайскавай камісіі. У 1920—1921 г. паўнамоцны прадстаўнік БНР у Літве. У 1922—1927 г. пасол польскага сойму, да 1926 г. уваходзіў у Беларускі пасольскі клуб. Пасья эміграваў у БССР.

С. 266. Знаючы добра А. Нэканду—Трэпку. — У арыгінале: Знаючы добра А. Нэканда—Трэпку.

С. 266. Міністарам... нутраных справаў... быў Беларус праф. Вацлаў Іваноўскі. — Вацлаў Іва-

ноўскі ніколі ня быў кіраўніком дэпартаменту ўнутраных справаў у Часовай урадавай камісіі Сярэдняе Літвы, аднак быў у гэтай камісіі дырэктарам дэпартаменту грамадзкага забесьпячэньня. Акрамя таго, на працягу некалькіх першых тыдняў існаваньня камісіі Іваноўскі кіраваў таксама дэпартаментам сельскай і лясной гаспадаркі, а таксама — асьветы.

С. 266. Не за Грамаду Рагуля нападае на Луцкевіча. — Дакумэнты, якія захаваліся ў архівах, пацвярджаюць гэтую выснову Я. Станкевіча. Рагуля і сам быў цесна звязаны з Грамадою, асабліва на першым этапе яе існаваньня. Паводле інфармацыі віленскай паліцыі, у жніўні 1925 г. ён нават абвясціў пра сваё ўступленьне ў БСРГ, прытым, праводзячы энэргічную працу на карысьць Грамады на тэрыторыі Наваградчыны, арганізаваў адпраўку сялянамі падзяк за абарону інтарэсаў беларускага насельніцтва як на адрас пасольскага клубу БСРГ, так і Беларускага пасольскага клубу. Ня быў гэты дзяяч вольны і ад савецкіх уплываў. Так, 31 ліпеня 1925 г., г. зн. ужо пасья афіцыйнага стварэньня Грамады, на закрытым паседжаньні сакратарыяту ЦК КП(б)Б разглядалася прапанова В. Рагулі аб паездцы беларускіх паслоў польскага сойму па Эўропе, якая, праўда, была адхіленая. Перад Бэрлінскай канфэрэнцыяй 15 кастрычніка 1925 г., на якой была афіцыйна ліквідаваная Рада БНР, на падобным паседжаньні таго ж сакратарыяту ЦК КП(б)Б 6 кастрычніка 1925 г. было прынята рашэньне аб магчымым выступленьні на канфэрэнцыі таго ж Рагулі ў якасьці прадстаўніка Віленшчыны. Дзеля таго закіды Рагулі Луцкевічу ў падтрымцы камунізму выглядаюць цынічна: сам Рагуля ў гэтым дачыненні быў таксама далёка не бязгрэшны.

С. 266. Уважаў, што былому беларускаму прэм'ер-міністраму не выпадае быць сябрам польскага сойму. — Рагуля ў „Успамінах“ ставіць у прыклад Луцкевічу палітычных лідэраў іншых народаў, пішучы: „Дмытро Левыцкый, тагачасовы галава ўкраінцаў, ні Раман Дмовскі, галава і ідэалёг польскай нарадовай дэмакратыі, ня ўхіліліся ад кіравецтва сваімі нацыянальнымі прадстаўніцтвамі, першы ў польскім Сойме, другі ў расейскай Дзяржаўнай Думе“ (Рагуля В. Успаміны. Менск, 1993. С. 46). Аднак трэба памятаць, што ні Лявіцкі, ні Дмоўскі ніколі не былі прэм'ерамі сваіх урадаў, ды і іх балатаваньне ў

парлямент (Лявіцкага — у 1928 г., Дмоўскага — у 1912 г.) адбывалася ў зусім іншай міжнароднай сытуацыі.

С. 266. арганізаваў грамадзкі суд над Астроўскім. — Грамадзкі суд над Р. Астроўскім быў ініцыяваны 15 красавіка 1934 г. Антонам Луцкевічам, Уладзімерам Самойлам і Антонам Трэпкам на паседжанні Беларускага навуковага таварыства ў Вільні 15 красавіка 1934 г. Яны абвінавачвалі Астроўскага ў неэтычнай і антыграмадзкай дзейнасці, якая выявілася ў наступным:

- 1) Самаволя ў распараджэнні грашовымі сродкамі.
- 2) Незаконнае затрыманне грошай студэнцкага таварыства „Скарынія“.
- 3) Непаданне справаздачы з сумаў Цэнтрсаюзу, якімі распараджаўся Астроўскі і якія дасягалі 98000 злотых.
- 4) Дэмаралізацыя грамадзкіх арганізацыяў і фальшывыя паказанні на працэсе п. В. Грыш-кевіча зь яго жонкай.
- 5) Антыграмадзкі зварот да ўладаў на шкоду Саюзу выпускнікоў. Прыняцце на сябе ролі выканаўцы шкодных для грамадства даручэнняў начальніка бяспекі.
- 6) Фальшывае асвятленне чыста этычных канфліктаў паміж ім і намі праз запусканне нягоднай з праўдаю версіі пра нібыта праводзімую намі супроць яго „палітычную інтрыгу“ з боку Хадэцы і адначасова правакаванне нас на правядзенне тайных перамоваў з гэтай жа Хад., каб атрымаць пацвярджэнне сваёй выдуманай версіі.

14 лістапада 1935 г. суд у складзе Станіслава Багінскага, Яўгена Казлоўскага, Уладзімера Вішнеўскага і Севярына Віславуха вынес наступны вердыкт:

А) Прызнаць, што распараджэнне п. Радаслава Астроўскага ад 1930 да пачатку 1934 г. грашыма, прызначанымі для розных грамадзкіх беларускіх арганізацыяў, было хаатычнае і самавольнае, што, у прынцыпе, можа выклікаць падозранні ў несумленнасці; аднак Суд ня быў у стане адказаць на пытанне, ці дапусціў п. Астроўскі грашавыя злоўжыванні на сваю ўласную карысць.

Б) Прызнаць, што адносіны п. Астроўскага да ўніверсытэцкай беларускай моладзі, а таксама да шэрагу паасобных беларускіх дзячоў не былі на вышыні тых задачаў і мэтаў, якім п. Астроўскі павінен быў служыць, асабліва ж дэмаралізацыйнымі з грамадскага пункту погляду былі ягоныя адносіны да студэнтаў з таварыства „Скарынія“.

В) Суд сцвярджае, што ён меў на ўвазе нездаровую атмасферу, якая ўтварылася з-за забеспячэння праз тыя ці іншыя крыніцы патаемнымі дапамогамі беларускіх грамадзкіх арганізацыяў, на чале якіх стаялі ў кіроўнай або фактычна кіроўнай ролі асобы з ліку тых, хто бярэ ўдзел у гэтым працэсе.

С. 267. у 1926 г. Рагуля ў злосьці не палічыўся са словамі. — артыкул Рагулі „Раскрытыя карты“, у якім ён жорстка крытыкаваў Антона Луцкевіча, быў надрукаваны ў „Сялянскай ніве“ 14 траўня 1927 г., ужо пасля арышту лідэраў БСРГ і афіцыйнай дэлегалізацыі гэтай партыі. Луцкевіч быў сярод іншага названы „агідлівым выразкам, які сваімі подласцямі і прадажнасцю ганьбіць імя Беларусі“, і „за ягоную працу Палкі павінны паставіць яму памятник, а Беларусы ўбіць у яго магілу асінавы кол“.

С. 267. каб наругнуцца мне, гаманіў парасейску. — В. Рагуля гаварыў па-расейску да канца свайго жыцця. Пра гэта, прынамсі, сьведчыў яго пляменьнік, вядомы беларускі дзяяч Барыс Рагуля (1924—2005) у сваім апошнім перадсмерцю інтэрвю.

С. 268. даставаў бы там пасольскія дыеты, як гэта зрабіў Ластоўскі. — Відаць, маецца на ўвазе праца Ластоўскага ў якасці рэфэрэнта Міністэрства замежных справаў Літвы ў 1924 г.

С. 268. лёгка гэта мог-бы мець у 1922 г., не паехаўшы да Прагі ў пачатку гэтага году. — У пачатку 1922 г. мандаты ў польскіх сойм не вылядалі гарантанымі нават для самых аўтарытэтных беларускіх палітыкаў. Тады яшчэ ня быў прыняты нават выбарчы закон, а віленскія беларускія палітыкі ня вызначыліся са сваёй далейшай тактыкай. Канчатковае рашэнне аб удзеле ў выбарах было прынята Віленскім Беларускім нацыянальным камітэтам толькі 1 ліпеня 1922 г. Аднак думаецца, што, калі б Янка Станкевіч быў у Вільні ў другой палове 1922 г., месца ў беларускім выбарчым сьпісе яму сапраўды было

б забяспечанае. У той час у Заходняй Беларусі было зусім няшмат заслужаных беларускіх дзячоў, асабліва зь веданьнем польскай мовы. У выніку з выбраных у 1922 г. 11 беларускіх соймавых паслоў і 3 сэнатараў толькі 2 паслы (Адам Станкевіч і Браніслаў Тарашкевіч) валодалі дзяржаўнай мовай настолькі, каб магчы з самага пачатку паўнаўвартасна ўдзельнічаць у працы парлямэнту.

С. 268. сэн. Назарэўскі нічагусенькі не рабіў. — Асноўную сваю сілу і энэргію Аляксей Назарэўскі аддаваў справе пабудовы ў Баранавічах Сьвята-Пакроўскай царквы, старшынём будаўнічага камітэту якой ён быў. Дзякуючы сваім сувязям ён здолеў атрымаць для гэтай царквы каштоўныя фрэскі аўтарства вядомых расейскіх мастакоў з разбуранай у Варшаве ў 1924 г. царквы Аляксандра Неўскага. Аднак жа да нацыянальнай беларускай працы гэтая дзейнасьць Назарэўскага сапраўды мела вельмі малое дачыненне.

С. 268. сэн. Багдановіч праводзіў работу расейскую. — Вячаслаў Багдановіч у той час асноўную ўвагу надаваў арганізацыі ў Вільні праваслаўнага прыходу, які не прызнаваў аўтакефалію праваслаўнай царквы ў Польшчы і захоўваў падпарадкаваньне Маскоўскай патрыярхіі. Гэты прыход быў ім створаны сумесна са сьвятаром Лукой Голадам і быў адзіным такім прыходам уа ўсёй Польшчы. Багдановіч служыў пры ім псаломшчыкам.

С. 268. сьлепа паслушных сабе арганістых. — зь пералічаных Я. Станкевічам асобаў толькі Янка Пазьняк і Альбін Стэповіч некаторы час працавалі арганістамі ў касцыёлах. Апошні меў нават творчы псэўданім „Arhanisty Bielarus“ Фактаў працы арганістам Паўла Карузы ня выяўлена, аднак ён таксама быў таленавітым музыкам і ў 1928 г. скончыў Віленскую кансэrvатэрыю па класе тэорыі і кампазыцыі.

С. 268. Стаповіч Альбін (1894—1934) — беларускі грамадзка-палітычны і рэлігійны сьвецкі дзяч. Актыўны сябра Беларускай хрысьціянскай дэмакратыі. Кіраваў віленскай суполкай, уваходзіў у яго адміністрацыйна-кіраўнічыя органы. У 1928—1930 г. пасол сойму, сябра Беларускага пасольскага клюбу. Аўтар некалькіх беларускіх песень, у тым ліку гімна Беларускага інстытута гаспадаркі і культуры „Дзе чутны мовы нашай гукі“.

С. 268. Каруза Павал (1906—1988) — беларускі грамадзка-палітычны і культурны дзяч. У 1927 г. старшыня ЦК Беларускай хрысьціянска-дэмакратычнай партыі (БХД) і галоўны рэдактар пэрыядычнага органа БХД газ. „Bielaruskaja krupica“. У 1928—1930 г. пасол польскага сойму. У 1933 г. вывезены ў СССР, дзе арыштаваны і сьланы на Салаўкі. Вызвалены ў 1947 г., у 1949 г. паўторна арыштаваны і высьланы ў Сібір. Вызвалены ў 1955 г., жыў у Вільні.

С. 268. Пазьняк Янка (1887 — пасья 1939) — беларускі палітычны і культурны дзяч. У 1913—1915 г. адзін з выдаўцоў газэты „Беларус“. Сябра Хрысьціянска-дэмакратычнай злучнасьці з моманту яе заснаваньня ў 1917 г. У 1928—1936 г. рэдагаваў газэту „Беларуская крыніца“, з 1938 г. — часопіс „Хрысьціянская думка“. У канцы 1930-х г. — старшыня Віленскага Беларускага нацыянальнага камітэту. У 1939 г. арыштаваны НКВД, далейшы лёс невядомы.

С. 268. Яшчэ большы пагон за мандам у Ярэміча быў у 1926—1927 г. — Без абвінавачваньняў Ф. Ярэміча ў пагоні за асабістым мандам за кошт грамадзкіх інтарэсаў не абыходзілася ніводная выбарчая кампанія ў міжваеннай Польшчы. Нават падчас парлямэнцкіх выбараў у 1935 г., якія ўсе беларускія арганізацыі байкавалі, Ярэміч намагаўся абходнымі шляхамі трапіць у сойм. 12 чэрвеня 1937 г. ксёндз Адам Станкевіч напісаў у сваім дзёньніку:

Толькі цяпер даведаўся: падчас выбараў у Сойм у 1935 г. украінцы беларусу давалі адно мейсца. На гэта мейсца паляваў Ф. Ярэміч. Вось чаму ён проціў усіх так рваўся на выбары. Калі б ад Бел. Нац. К-ту Ярэміч гэтага ня ўкрыў, дык, магчыма, што Беларусы далі б свайго чалавека, каб яго правялі ўкраінцы, але, ведама, не Ярэміча, які аказаўся здольным толькі да асабістых справаў (Станкевіч А. Каляндарныя запісы / Падр. публ. М. Казлоўскага і С. Лескеця // Куфэрак Віленшчыны. 2004. № 1 (9). С. 151).

С. 269. на іншыя акругі ня было коштаў. — Янка Станкевіч выстаўляў свой сьпіс „Беларускія сяляне і работнікі“ таксама і ў Віленскай акрузе. Аднак там ён пацярпеў поўную паразу, набраўшы ўсяго 184 галасы (у горадзе Вільні — усяго 15).

С. 269. прайшоў „у сойм дзякуючы падтрымцы Кіртыкліса, начальніка дэфэнзвы“. — Стэфан Севярын Кіртыкліс (1890—1951) займаў у пачатку 1928 г. пасаду віленскага віцэ-ваяводы. Я. Станкевіч адмаўляе факт якой бы то ні было падтрымкі ягонага выбарчага сьпісу з боку польскіх уладаў, але ня згадвае пра тое, што сваім посьпехам у Лідзкай акрузе ён у значнай ступені быў абавязаны ануляваньню на Лідчыне сьпісаў „Змаганьне за інтарэсы сялянаў і работнікаў“ (фактычна камуністаў) і Блёку нацыянальных меншасцяў. За гэтыя ануляваньня сьпісы ў Лідзкай акрузе было разам пададзена 73067 галасоў, у той час як Станкевічаў сьпіс „Беларускіх сялянаў і работнікаў“ набраў толькі 35076. Нават пераможцу ў выбарах на Лідчыне — праўрадаваму „Беспартыйнаму блёку супрацоўніцтва з урадам“ — для атрымання 4 пасольскіх мандатаў хапіла 61856 галасоў выбарнікаў. Таму можна прыпусьціць, што, калі б не ануляваньне ўладамі іншых беларускіх сьпісаў, сьпіс Янкі Станкевіча, верагодна, мог бы не атрымаць у Лідчыне ніводнага мандата, у той час як без канкурэнцыі атрымаў два. Варта адзначыць, што пасля адмены Вярхоўным судом Польшчы ў пачатку 1930 г. выбараў у Лідзкай акрузе пры правядзеньні паўторнага галасаваньня ў траўні 1930 г. сьпіс Станкевіча атрымаў усяго 1265 галасоў (для прыкладу: „змаганцы“ набралі 24670 галасоў і здабылі 2 пасольскія мандаты).

С. 269. нічагусенькі ня мае супроць Ф. Валынца. — Флягонт Валынец (1878—1937), які прайшоў у сойм са сьпісу Я. Станкевіча, у траўні 1928 г. далучыўся да пракамуністычнага Беларускага сялянска-работніцкага пасольскага клубу „Змаганьне“.

С. 269. Юхневіч нічагусенькі не рабіў. — Юхневіч Кастусь (1896—1971) — беларускі грамадзка-палітычны дзяяч, публіцыст. Займаўся кааперацыяй, у 1920–я г. уваходзіў у кіраўніцтва Беларускага інстытуту гаспадаркі і культуры. З 1926 г. у кіраўніцтве Беларускага сялянскага саюзу. Супрацоўнічаў з газэтай „Сялянская ніва“, выступаў на яе старонках як публіцыст. У 1928—1930 г. быў паслом польскага сойму. У сярэдзіне 1930–х быў намесьнікам старшыні Беларускай нацыянал-сацыялістычнай партыі. Рэпрэсаваны савецкімі ўладамі. Пасля вяртаньня з канцлягераў жыў у Слоніме. Загінуў у аўтамабільнай катастрофе.

Пра бязьдзейнасьць Кастуся Юхневіча ў сойме ёсьць і іншыя сьведчаньні. Ягоны калега па клубу Павал Каруза ў 1974 г. сьведчыў, што

мелі [у пасольскім клубе] толькі некалькі сяброў, нас было чатырох, прычым адзін зусім не хацеў нічога рабіць, амаль не зьяўляўся, прыяжджаў толькі таму, што мусіў, бо калі чалавек не зьяўляўся на 3 паседжаньні, не адзначаўся, то ў яго вылічвалі з заробку. Альбо павінен быў прадставіць даведку лекара, што быў хворы. То ён прыяжджаў толькі дзеля гэтага, ня болей (Соймавая бібліятэка ў Варшаве. Соймавы архіў. Калекцыя архіўных матэрыялаў паслоў і сэнатараў II Рэчы Паспалітай (1919–1939). Матэрыялы Паўла Карузы. Асабістыя ўспаміны, запісаныя на магнітнай стужцы).

Праўда, дзеля справядлівасьці трэба зазначыць, што Кастусь Юхневіч усё ж адзін раз выступіў з соймавай трыбуны з прамовай. Адбылося гэта 4 лютага 1929 г. пры абмеркаваньні бюджэту Міністэрства ўнутраных справаў.

С. 269. Каруза ўстаўніча кампрамітаваў сваім паступкам. — Маецца на ўвазе пераход Паўла Карузы з Польшчы ў СССР у 1933 г. Пасля яго Каруза ў турме даў паказаньні, якія кампрамітавалі Беларускаю хрысьціянскую дэмакратыю і сьцьвярджалі пра яе сувязі з польскай дэфэнзай. Сьведчаньні Карузы былі потым выкарыстаныя пры падрыхтоўцы камуністычных агітацыйных матэрыялаў, выдаваных з мэтай дыскрэдытацыі палітычных супернікаў. Найбольш характэрнай у гэтым пляне была брашура „Як беларуская Хадэцыя гандлюе крывёй рабочых і сялян“ (1934 г.).

Каруза 22 гады пражыў у савецкіх лягерах і, вярнуўшыся ў 1956 г. у Вільню, напісаў на імя Генэральнага пракурора СССР Рамана Рудэнкі скаргу з просьбай аб рэабілітацыі. Зь яе вынікае, што ў 1933 г. Карузу камуністы проста падманам вывезьлі ў Менск праз Данцыг, паабяцаўшы яму, на той час беспрацоўнаму, добрыя ўмовы для працы ў СССР. Расказаў у скарзе Каруза і пра мэтады, якімі следчыя дабіваліся ад яго кампрамітуючых заходнебеларускіх нацыянальных дзяячоў паказаньняў:

Кожную ноч мяне выклікалі на допыты, тры-

малі ўсю ноч бяз сну, днём у камэры таксама не давалі спаць. Празь некалькі дзён я быў у паўсьвядомым стане. Нарэшце, Оберфэльд (сьледчы, габрэй родам з Лодзі. — Заўвага камэнтатара) заявіў, што ён пераканаўся ў тым, што я нічога ня маю агульнага з Польскай контравыведкай. Але сваёй дзейнасьцю ў Заходняй Беларусі я ўсё ж прынёс некаторую шкоду Савецкаму Саюзу і таму, каб выкупіць сваю віну, я павінен ім дапамагчы: уласнаручна напісаць сьведчаньні аб тым, што выбары, у якіх я ўдзельнічаў у Польскім Сойме праходзілі ўзгоднена з Польскім урадам і нават ім фінансаваліся. Ён растлумачыў, што мае сьведчаньні будуць выдадзены асобнай брашурай і змогуць дыскрэдытаваць сярод насельніцтва Заходняй Беларусі Ярэміча, Станкевіча і іншых.

Некалькі дзён я гэтаму супраціўляўся, лічачы несумленным даваць прыдуманы матэрыял. Нарэшце, мне, даведзенаму бяссоніцай да ненармальнага стану, стала ўсё абьякава, і я нешта стаў пісаць пад дыктоўку Оберфэльда. Памятаю, што там нешта згадвалася пра асабістае знаёмства Ярэміча з начальнікам дзяржбясспэкі ў Вільні. Ён таксама ўгаворваў мяне зьмясьціць біяграфічныя зьвесткі пра маё нібыта знаходжаньне за мяжой. Наогул дзеля даўніны і ўлічваючы той стан, я вельмі цьмяна ўсё гэта прыгадваю. Ці быў выкарыстаны гэты матэрыял для якой-небудзь брашуры — мне невядома. Пасьля гэтага каля двух тыдняў мяне не чапалі, далі адаспацца і прыйсьці да сьвядомасьці. Але пасьля гэтага засталася моцнае нэрвовае ўзрушэньне, стала ўсё абсалютна абьякава (Новік В. Лёс музыканта // Полапак. 1991. № 4. С. 22—23).

С. 269. гатунку шмат горшага за сваю папярэдніцу „Грамаду“. — Беларускі сялянска-рабочніцкі пасольскі клуб (БСРПК) „Змаганьне“ ўзьнік у сакавіку 1928 г., адразу пасьля выбараў у Сойм і Сэнат. У яго склад першапачаткова ўваходзілі Язэп Гаўрылік, Ігнат Дварчанін, Аляксандар Стагановіч, Янка Грэцкі і Флягонт Вальнец. 1 сакавіка 1929 г. Стагановіч на патрабаваньне КПЗБ адмовіўся ад мандату і яго месца заняў Павал Крынчык. У адрозьненьне ад грамадоўскіх паслоў, паслы БСРПК „Змаганьне“

атрыманьнем сваіх мандатаў былі цалкам абавязаныя падтрымцы камуністаў, таму вымушаныя былі ў сваёй дзейнасьці кіравацца інструкцыямі апошніх. На паседжаньнях клюбу заўсёды прысутнічаў прадстаўнік (фактычна — кура-тар) ад КПЗБ.

С. 269. у сойме... я выступаў. — Янка Станкевіч сапраўды падчас свайго паславаньня 5 разоў выступаў з соймавай трыбуны: 30 сакавіка 1928 г. падчас разгляду закона аб дзяржаўных інвэстыцыях, 1 чэрвеня 1928 г. падчас абмеркаваньня бюджэту Міністэрства зямельных рэформаў на 1928/1929 г., 4 чэрвеня 1928 г. падчас абмеркаваньня бюджэту Міністэрства рэлігійных вызнаньняў і публічнай асьветы, 30 лістапада 1928 г. з асабістай заявай і 7 лютага 1929 г. падчас абмеркаваньня бюджэту Міністэрства рэлігійных вызнаньняў і публічнай асьветы. Пры гэтым ягонны выступленьні выгодна вылучаліся ў параўнаньні з прамовамі іншых беларускіх паслоў сваёй канкрэтнасьцю і абгрунтаванасьцю. Дарэчы, Васіль Рагуля, які крытыкаваў Станкевіча за бязьдзейнасьць у сойме, сам падчас выкананьня сваіх абавязкаў сэнатара ў парляманце II скліканьня выступіў з сэнацкае трыбуны толькі аднойчы — 11 сакавіка 1930 г. пры абмеркаваньні бюджэту Міністэрства ўнутраных справаў.

С. 269. сьведама разьмінаецца з праўдаю. — І Станкевіч, і Рагуля ў гэтай завочнай спрэчцы маюць рацыю, але толькі часткова. Насамрэч пастанова сойму аб выдзяленьні крэдытаў на беларускую асьвету была вынікам супольных намаганьняў беларускіх паслоў. Пра гэта пісаў у той час і сам Станкевіч, прытым нават у агітацыйнай улётцы, выдадзенай падчас паўторных парлямэнцкіх выбараў у Лідзкай акрузе, якія адбыліся ў траўні 1930 г. У гэтай улётцы казалася наступнае:

Пасьля доўгіх стараньняў Станкевіча прынятая ягоная прапанова аб прызнаньні 200 тысяч злотых на будову будынку беларускай гімназіі ў Наваградку і вучаніцкае бursы пры гімназіі, таксама па яго дамаганьні і прапанове Сойм прызнаў сёлета 100 тысяч злотых на Беларускаю настаўніцкую сэмінарыю і 150 тысяч злотых на Беларускае вучыцельскае курсы. Каб нам не закінулі, што замоўчваем праведзеныя прапановы іншых паслоў,

адзначым тут, што Сойм сёлета па прапано-
ве пасла Ярэмча, зробленай ім у парази-
меньні з ББС, прызнаў 50 тысяч дзеля дань-
ня магчымасці друкавання беларускіх
школьных падручнікаў (Нацыянальны архіў
Рэспублікі Беларусь, ф. 242—п, воп. 1, спр.
367, а. 2).

С. 269. М. Станкевіч з Гародзькаў. — Міхал
Станкевіч у 1930 г. баятаваўся ў сойм па сьпісе
Янкі Станкевіча на дадатковых выбарах у
Лідзкай акрузе. У прэсе яму тады давалася на-
ступная характарыстыка:

Міхал Станкевіч з в. Гародзькі, Валожынс-
кага пав. Скончыў Вучыцельскую Сэмінарыю
ў Маладзечне. Быў беларускім вучыцелем.
Выказаў сябе як вельмі здольны арганізатар
у беларускай працы гаспадарскай, культур-
на-асьветнай і самаўрадавай; шчыры й энэр-
гічны рабачай на беларускай ніве.

Яшчэ да віцьця вянка

[1958, № 24—25 (410—411), дзе падпісаны
Я. Станкевіч.]

С. 270. зь вью. — У арыгінале: з вью.

С. 270. папольску rozog... пачэску rozor. — У
арыгінале: папольску „позор“ ... пачэску „позор“.

Чыя гэндэнцыя?

[1958, № 34 (420), дзе падпісаны Я. Стан-
кевіч.]

С. 272. А. Негнявіцкі. — Пад такім псеўдан-
імам пісаў у „Бацькаўшчыну“ выхадзец з мяс-
тэчка Нягневічы на Наваградчыне Аляксандар
Орса (1896—1959). У 1923—1928 г. ён вучыўся
ў Карлавым унівэрсытэце ў Празе, а пасля вяр-
таньня ў Заходнюю Беларусь выкладаў у Нава-
градзкай беларускай гімназіі, пасля ў польскіх
школах. У часе вайны быў школьным інспэкта-
рам Наваградзкай акругі. У 1944 г. выехаў у
Нямеччыну, у 1949 г. — у ЗША.

С. 273. беларускі рух пасуліў Рагулю ман-
дат. — Вылучэньне кандыдатаў у дэпутаты пад-
час парлямэнцкай выбарчай кампаніі 1922 г.
сапраўды адбывалася ў цэлым так, як апісвае
Я. Станкевіч.

С. 274. у надрукаваных у „Бацькаўшчыне“
ўспамінах з Наваградчыны. — Маюцца на ўвазе
ўспаміны А. Негнявіцкага „Беларуская гімназія

ў Наваградку“, якія друкаваліся ў пяці нумарах
„Бацькаўшчыны“ напрыканцы 1956 году.

Колькі зацемкаў да Стагановічавае абароны „Ўспамінаў“ В. Рагулі

[1958, № 35 (421), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

С. 274. Мае сябры на лісьце або палахліва
дзеялі... — Так у арыгінале.

С. 274. Колькі зацемкаў да Стагановічавае
абароны „Ўспамінаў“ В. Рагулі. — На публіка-
цыю ў газэце „Бацькаўшчына“ рэцэнзійнага ар-
тыкулу Я. Станкевіча „На бакох „Ўспамінаў“
В. Рагулі“ (гл. камэнтары да с. 260—270) ад-
гукнуўся яшчэ адзін былы беларускі соймавы
пасол Аляксандар Стагановіч (1890—1988), які
атрымаў пасольскі мандат тады ж, як і Станкевіч
— у 1928 г. Стагановіч прайшоў у сойм са сьпісу
Беларускага сялянска-работніцкага выбарчага
камітэту „Змаганьне за інтарэсы сялян і работ-
нікаў“ і быў сябрам Беларускага сялянска-работ-
ніцкага клюбу „Змаганьне“ да сакавіка 1929 г.,
калі на патрабаваньне камуністычных курата-
раў клюбу быў змушаны адмовіцца ад мандату.
Нядоўгі пэрыяд выкананьня пасольскіх абавяз-
каў (значную частку якога Стагановіч быў зьяв-
волены ў турме) быў фактычна адзіным часам,
калі гэты дзяч выйшаў на паверхню беларуска-
га жыцьця ў міжваеннай Польшчы. Ні да гэтага,
ні пасля пра яго практычна нічога не было чу-
ваць. Зноў у актыўным беларускім руху Стага-
новіч зьявіўся толькі пасля вайны, ужо на эмігра-
цыі, і дасягнуў дастаткова вялікіх посьпехаў,
адзін час будучы нават намесьнікам старшыні
Рады БНР. Даючы адказ Я. Станкевічу на яго-
ную крытыку мэмуараў В. Рагулі, Стагановіч у
артыкуле „Ў абарону „Ўспамінаў“ В. Рагулі“,
апублікаваным у „Бацькаўшчыне“ 10 жніўня
1958 г., адзначыў, што „ведаю яго (Рагулю. —
Заўвага камэнтатара) як справядлівага, сумлен-
нага чалавека, які раз стаўшы на беларускі грунт
не заламаўся, ня здрадзіў і, калі прыйшлося, пай-
шоў за сваю нацыянальную дзейнасьць у тур-
му“. Далей Стагановіч абвргаў Станкевічавы за-
кіды на адрас Рагулі і абвінавачваў у даўніх гра-
хах самога Станкевіча. Артыкул Я. Станкевіча
„Колькі зацемак...“ якраз і прысьвечаны абвер-
жаньню гэтых закідаў.

С. 275. Рагуля да нічагусенькі падобнага не
заклікаў. — Сам Рагуля ўва „Ўспамінах“ пра свае
выступленьні падчас выбараў пісаў так:

Я зразумеў, што для схілення нашага выбаршчыка на свой бок патрэбна вялікая частка дэмагогіі, памятаючы адначасова, што пад нагамі могуць апынуцца каменны і выглядае польскай дзяржаўнасці. Гэтыя каменны трэба абходзіць спрытна, каб не парушыць закону і даць поўнае задавальненне ўтоеным жаданням выбаршчыка-беларуса. Доказам таго, што мне гэта ўдавалася, няхай будуць словы пракурора, які, абвінавачваючы мяне ў 1928 г., сказаў: „Высокі Суд! Маю перад сабою эквілібрыста і жанглёра слова, які ў легальныя формы ўкладаў нелегальныя думкі“.

С. 276. Беларускі Студэнцкі Саюз — арганізацыя студэнтаў Віленскага ўніверсітэту ў 1920—1939 г.

С. 276. Таварыства Прыяцеляў Беларусаведы — навуковы гурток студэнтаў-беларусаў пры Віленскім універсітэце ў 1931—1939 г. У розны час яго ўзначальвалі Вітаўт Тумаш, Хведар Ільяшэвіч, Антон Шукелойц.

С. 276. у сойме я сядзеў „у радок польскай санацыі“. — Янка Станкевіч быў у сойме т.зв. „дзікім“ паслом, г.зн. не ўваходзіў у склад ніводнага клубу. Аднак пры гэтым ён у 1928—1929 г., несумненна, карыстаўся некаторай, у тым ліку і матэрыяльнай, падтрымкай з боку дзяржаўных уладаў. Праўда, да таго часу магчымасці беларуска-польскага ўзаемапаразуменьня былі практычна страчаныя. Ужо ў трэцім квартале 1928 г. польскія спецслужбы канстатавалі:

Надзеі, якія адміністрацыйныя ўлады і ўлады бясспёкі звязвалі з арганізацыяй Янкі Станкевіча і яго памочнікаў, не апраўдаліся. Трэба зразумець, што палянафільскі рух сярод беларусаў ня мае нават найменшых шанцаў на развіццё і ўсялякія высілкі ў гэтым напрамку не дадуць значных вынікаў. Беларускае насельніцтва ў палянафільскіх дзяржавах бачыць перакупленых польскім урадам здраднікаў, ад якіх вельмі ахвотна бярэ грошы, але адгароджваецца ад якіх бы то ні было маральных уплываў. Трэба думаць, што раней ці пазней палянафільскі рух Янкі Станкевіча скончыцца тым самым, чым скончыўся рух Паўлюкевіча — стратай часу і грошай (Цэнтральны вайсковы архіў у Рэмбэргаве,

Камандаваньне IX вайскавай акругі, сыгн І.371.9/А 127, падтэчка 6).

Абвінавачванні ў супрацоўніцтве і зрошчванні з польскай санацыяй Станкевічу даводзілася аспрэчваць яшчэ за часамі свайго паславання. Вось як ён адказваў апанэнтам у № 16 газеты „Наперад“ ад 30 красавіка 1930 г.:

У гэнай стацыі кажацца: „У Сойме былі такія выпадкі, што галасаваў разам з ББ (урадовая партыя)“.

Прызнаюся да гэтага „віны“. Запраўды былі такія, праўда надта рэдкія, прыпадкі, што я ў Сойме галасаваў разам з ББ. Было гэта сёлета, калі мне ўдалося пераканаць Клюб Бесп. Блёку Супрацоўніцтва з Урадам і іншыя польскія клубы (апрача „Пяста“ й эндэцыі) аб патрэбе прызнаць 200 тысячаў зал. на будоўлю бурсы Беларускае Гімназіі ў Наваградку. Другі раз таксама было сёлета, калі пас. Ярэміч у паразуменьню з ББ зрабіў пропозыцыю прызнаць 50 тысячаў „дзеля дання магчымасці друкаваць беларускія школьныя падручнікі“. Хоць у гэтай рэдакцыі я не спадзяваўся карысці ад прыйма гэтага папраўкі, але не магла яна й шкодзіць; дык я йзноў галасаваў за яе разам з ББ.

Але ніколі я не галасаваў разам з ББ на пропозыцыі шкодных Беларусам. Каб я хоць раз галасаваў за гэтыя (шкодныя) пропозыцыі разам з ББ ці без яго, дык адразу аб гэтым напісалі-б „Biel. krywnica“ і „Сялянская ніва“, а тымчасам яны ані разу аб гэтым не напісалі. Дык менаваныя часапісы самі сьведчаць за мяне.

Затое калі я вясной 1928 г. унёс пропозыцыі ў Сойме аб прызнанні грошаў на будоўлю будынкаў Беларускае гімназіі ў Наваградку, Вільні, Беларускага музэю ў Вільні і будынку для Беларускае Вучыцельскае Сэмінарыі ў Лідзе, дык проці гэтых пропозыцыяў разам з ББ галасаваў пас. Ярэміч, галасаваў на шкоду Беларусам. Тады аб гэтым было надрукавана ў час. „Народ“. Тады было раз-жа просьле выбараў, на каторыя пас. Ярэміч ішоў у блёку з Жыдамі й Украінцамі, што не паспелі яшчэ разабрацца ў беларускіх адносінах. Дык із салідарнасці із сваім выбарным сябром галасавалі проці мае пап-

раўкі Жыды і блёкавыя ўкраінцы (радыкальныя ўкраінскія соцыялістыя галасавалі за маю папраўку). Дзеля таго й менаваныя мае папраўкі тады не прайшлі.

С. 276. украінскіх паслоў, якіх было 44. — Усяго ў сойм П склікання (1928—1930 г.) было выбрана 46 украінскіх паслоў. Аднак жа яны, як і беларусы, былі падзеленыя на некалькі клюбав. Самы вялікі, Украінскі клуб, налічваў 26 паслоў, зь іх 23 былі сябрамі ўкраінскага нацыянальна-дэмакратычнага аб'яднання (УНДО). Былі таксама ў сойме клуб Украінскай сацыялістычна-радыкальнай парламенцкай рэпрэзэнтацыі (УСРПР) (8 паслоў), клуб Украінскага сялянска-работніцкага сацыялістычнага аб'яднання „Сэльроб“ (4 паслы), клуб „Сэльробу-лавчы“ (2 паслы) і ўкраінскай працоўнай партыі (1 пасол). 5 украінцаў уваходзілі ў склад праўрадавага Беспартыйнага блёку супрацоўніцтва з урадам. Нават калі б гэтыя ўкраінцы ўсе без выключэння падтрымалі дамаганьні беларусаў, іх галасоў не хапіла б на правядзеньне патрэбнага рашэння (усяго ў польскі сойм уваходзілі 444 паслы). Таму Я. Станкевіч меў рацыю — без разуменьня з прадстаўнікамі польскіх клюбав ніякага карыснага беларусам рашэння прывесці б не ўдалося.

С. 276. Калі Ярэмч быў у Асьветнай камісіі. — Згодна з Рэглямэнтам Сойму Польскай Рэспублікі, прынятым у 1923 г. і дзейным да 1930 г., у пастаянныя соймавыя камісіі маглі накіроўваць сваіх прадстаўнікоў толькі клубы, якія мелі ў сваім складзе ня менш чым 11 чалавек. Тыя ж клубы, якія такой колькасці сяброў ня мелі, а таксама паслы, якія да клюбав наогул не належалі, маглі заявіць пра сваё далучэнне да сяброў іншага клубу, які патрэбную колькасць паслоў меў. Паслы Фабіян Ярэмч, Альбін Стэповіч, Павал Каруза і Кастусь Юхневіч адразу пасля парламенцкіх выбараў дасягнулі разуменьня з Украінскім клубам і стварылі сумесны ўкраінска-Беларускі клуб, што дазволіла згаданым паслам атрымаць месцы ў некаторых соймавых камісіях. Аднак жа ўкраінцы не пагадзіліся дапусьціць беларусаў у Асьветную і Зямельную камісіі, якія былі для апошніх найбольш важнымі. Фабіян Ярэмч, такім чынам, у Асьветнай камісіі не працаваў, а быў сябрам толькі Камунікацыйнай і Адміністрацыйнай камісіях.

Аднак сама прысутнасьць беларускага прадстаўніка ў камісіі, якая складалася з 31 паса, па сутнасьці нічога не мяняла: так ці інакш патрабаваліся розныя закулісныя гульні з прадстаўнікамі іншых фракцыяў. Да таго ж канчатковае рашэнне ўсё роўна прымалася на паседжаньні ўсяго сойму, а не адной камісіі.

С. 276. прадстаўнікамі левых клюбав, вылучаючы Пяста. — Маюцца на ўвазе пасольскія клубы Польскай народнай партыі „Вызваленне“, Народнай партыі (Страньніцтва Хлопскага), Польскай сацыялістычнай партыі і Беспартыйнага блёку супрацоўніцтва з урадам.

С. 276. купіў-жа... дзірваны Рудню. — у справе куплі зямельнага ўчастку на Ашмяншчыне Я. Станкевічу даводзілася публічна выказвацца яшчэ за польскімі часамі. Вось як ён тлумачыў сытуацыю ў лісьце „Адказ дэморалізатарам беларускага жыцьця“, надрукаваным у віленскай газэце „Наперад“ 30 красавіка 1930 г.:

З належачага да А. Аляксандрава ўрочышча Рудня (каля 600 гэктараў), Жойдзішнае вол., Вялейскага павету часьць купіў Язэп Сьвятліцкі з в. Руда Яворская, Курылавіцкае вол., Слонімскага пав., часьць Ю. Мурашка і каля 200 гэктараў запісана пры куплі на мяне. Ю. Мурашка купіў найменей. Точныя лічбы няведаны, бо зямля яшчэ не памерана. Была думка, каб якая беларуская арганізацыя купіла сама ўсю Рудню дзеля таннай парцэляцыі паміж беззьямельнымі й малазямельнымі беларускімі сялянамі ды каб даць частку пад санаторыю для хварэючых на сухоты беларускіх дзячюў. Але дзеля таго, што арганізацыі ня мелі грошаў, дык часьць купіў Я. Сьвятліцкі і часьць Ю. Мурашка. Калі-ж арганізацыя ня мела грошаў і на астатніх 200 гэктараў (прыблізна), дык грошы на куплю іх пазычаў я ў свайго швагра доктара мэдыцыны Яр. Новака ў Празе, а тысяча (1000) зал. пазычыў у свайго айчыма Антона Чатыркі. Рабіў я гэта маючы на ўвесе тыя самыя мэты, дзеля якіх гэтую зямлю манілася купіць арганізацыя, г.зн. каб потым парцэляваць без заробку паміж беззьямельнымі і малазямельнымі беларускімі сялянамі ды даць частку пад санаторыю. Але заплаціўшы за зямлю пазычанымі грашыма, каб забясьпечыць іх, мусіў зямлю запісаць на сябе.

На пазычаныя ў швагры грошы я маю дакумэнты (грошы прысланы праз банк), а на пазычаныя ў айчыма Антона Чатыркі цікавыя могуць пабачыць у яго мой вэксал (адрэс А.Ч.: Арляняты, Крэўскае вол., Ашмянскага п.).

„Bieł. kryunica“ піша, што „з ласкі панскай купіў ён гэту зямлю дужа танна з тэй мэтай, што прадасць яе нашым сялянам і шмат заробіць“.

Ня ведаю, скуль „Bieł. kryunica“ ведае аб такіх плянах нейкіх ласкавых да мяне паноў зрабіць мяне багатым.

Але праўда, што ўсе тры мы купілі гэтую зямлю вельмі танна, бо разам з доўгам у банк гэктар абыйшоўся па 65 зал., а бяз доўгу ў банк, каторы трэба плаціць у працягу 51 г. — 40 зал. Але ня было тут нічый ласкі. Гэтую „ласку“ я магу пераўступіць кожнай беларускай арганізацыі, калі толькі яна забавяжацца выпאўніць тыя заданні, дзеля каторых куплена запісаная на мяне часць Рудні і толькі верне мне тыя грошы, каторыя я заплаціў. Нават няхай паразумеецца з маімі пазычальнікамі (з тымі, што мне пазычылі грошы) і доўг з мяне перавядзе на сябе. Я із свайго боку абяцаю ўсялякую помач у гэтай справе.

С. 276. Мурашка Юстын (?—1952) — да беларускага руху далучыўся ў 1917 г., быў сябрам Цэнтральнай беларускай вайскавай рады, у 1918 г. уваходзіў у якасці яе прадстаўніка ў склад Рады БНР. У чэрвені 1919 г. быў выбраны сакратаром Прэзідыюму Беларускай Рады Віленшчыны і Гарадзеншчыны. Сябра Беларускай вайскавай камісіі. У 1920–х г. жыў у Заходняй Беларусі, у 1928 г. балятаваўся ў сойм са сьпісу Янкі Станкевіча. Пасьля Другой сусьветнай вайны ў эміграцыі, браў удзел у Сусьветным першым зьездзе беларускай эміграцыі ў канцы 1949 году.

Парушаймаса пра свае справы

[1959, № 15—16 (451—452), дзе падпісаны Брачыслаў Скарыніч.]

С. 279. Захаванае напісаньне васімнаццацёх.

Тое-сёе пра Беларусаў у ўспамінах Е. Кусковай

[1959, № 17 (453). Тэкст не падпісаны.]

Захаваныя варыянтныя напісаньні ў цытаце

„зь языка“ і „із языка“.

Захаванае ўжываньне літары ў у пазыцыі пасля літары, якая абазначае галосны, пасля закрываючай дужкі: ...стагодзьдзя) ў сёлах.

С. 281. Ад яе я так і не даведалася, што гэта такія рэвізоры. — Так у арыгінале.

Уладзімер ці Валадзімер

[1960, № 1—2 (485—486), дзе падпісаны Я. Ст.]

С. 283. воласьць (з „володть“). — Назоўнік „воласьць“ узыходзіць да праславянскага voldtъ < voldtъ. — Рэд.

Адкрыты ліст да Сп. Волаціча

[1960, № 4 (488).]

Веда (Нью-Ёрк)

Захаванае непасьлядоўнае напісаньне літары г для абазначэньня на пісьме выбухнога [g], напр.: трагедыя і трагедья.

Ад Рэдакцыі

[1951, студзень, дзе падпісаны Рэдакцыя „Веды“.]

С. 285. Захаванае напісаньне формы меснага склону адзіночнага ліку назоўніка фірма з канчаткам –ой: фірмоў.

Трэба нам свая друкарня

[1951, студзень. Тэкст не падпісаны.]

Вайна ў Карэі

[1951, студзень. Тэкст не падпісаны.]

Іміграваньне беларускіх ДП у ЗГА

[1951, студзень. Тэкст не падпісаны.]

З расійска-куністычнага народазабіўства Беларусаў

[1951, люты — сакавік. Тэкст не падпісаны.]

С. 287. Прышчэпа (камісар ралейніцтва). — Сапраўднае прозьвішча Прышчэпаў.

С. 288. пачок тэорэтычна йшоў у супольны кацёл... — Так у арыгінале.

Патрэба навуковае працы

[1951, красавік — чэрвень. Тэкст не падпісаны.]

Адказ сп. Скуратовічу

[1951, кастрычнік — снежань. Тэкст не падпісаны.]

С. 290. „Прыемна пачуць... тлумачэння пры ўжыванні такіх слоў і назоў Крывіч“... — Так у арыгінале. Тут Я. Станкевіч падае ўзоры памылковых напісанняў.

Характар а гаспадарствавы лад стэрэаграфічна Беларусі, Украінцаў а Расейцаў

[1952, студзень, № 1 (6). Тэкст не падпісаны.]

Літоўскі — ня Лятувіскі корпус 1817—1831

[1952, студзень, № 1 (6), дзе падпісаны Альгерд Прус, плк.]

Захаванае напісанне ня лятувіскі.

Тое-сёе аб друкарскіх майстрох Беларусі — Пётру Месьціслаўцу, Івану Федаровічу а Грыню Івановічу

[1952, люты, № 2 (7). Тэкст не падпісаны.]

Захаванае напісанне заходне-рускімі.

С. 292. Праца Хв. Ільяхшэвіча праз друкарню Мамонічаў. — Магістрская дысэртацыя, абароненая Ільяхшэвічам у Віленскім універсітэце, мела назоў „Друкарня дома Мамонічаў у Вільні (1572—1622)“. — Рэд.

С. 293. усё чыста было палічына і запісана! — Так у арыгінале.

С. 294. Захаванае напісанне Гданск.

С. 294. Захаванае напісанне ў дэкаратыўнасьці кампозыцыі.

С. 297. Прозьвішча Ходкевіч у форме давальнага склону адзіночнага ліку ў нашым выданні ўжытае з канчаткам –у. У арыгінале яно зафіксаванае два разы з канчаткам –а і адзін з –у.

С. 298. ...манючыся там далей займацца друкарствам. — Так у арыгінале.

С. 298. Памер Іван Федаровіч 5 (15? — Я.С.) сьнежня 1583 г. — Іван Федаровіч памёр 15 сьнежня 1583 г. — Рэд.

Некаторыя вялікія здарэнні ў месяцы лютым у гісторыі Крывіч

[1952, люты, № 2 (7). Тэкст не падпісаны.]

„Літоўская“ плынь (традыцыя гаспадарствавасці) у нацыянальным адраджэньні беларускага народу**жэньню беларускага народу**

[1952, сакавік, № 3 (8). Тэкст не падпісаны.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісанні Наполеон і Напалеон на карысьць больш частотнага варыянту Наполеон.

Захаваныя напісанні рэвалюцыя і рэвалюцыйны.

С. 301. Захаванае напісанне герцаства.

С. 302. ...даганяючы, не нападлуешся... — У арыгінале: ...даганяючы, не пападлуешся.

С. 302. Захаванае нехарактэрнае напісанне формы творнага склону адзіночнага ліку назоўніка бібліятэкар з канчаткам –ом: бібліятэкаром.

С. 306. Назоў „Беларусы“... самі беларускія адраджэнцы ад часу „Нашае нівы“ (ад 1906 г.) пачалі неразумна яго пашыраць. — Нашаніўцы не былі піянэрамі ў пашырэнні найменняў „Беларусь“ і „Беларусы“, яны паступова ўводзіліся ўва ўжытак яшчэ ў XIX ст., і не абавязкова расейскімі ўладамі. Можна прыгадаць хоць бы назву найбольш вядомага твора Яна Баршчэўскага, які выйшаў у 1844 — 1846 г. — „Шляхціц Завальня, ці Беларусь у фантастычных апавяданьнях“.

С. 306. як той лоўчы ў „Палескай глушы“ Т. Гушчы. — Пан падлоўчы Баранкевіч з апошэці Якуба Коласа „Ў палескай глушы“ (першая частка трылёгіі „На ростанях“) паходзіў „аднекуль з Гарадзеншчыны“ і не пагаджаўся акрэсьліваць сябе як паляка. Ён называў сябе ліцьвінам, аргументуючы гэта тым, што ягонае прозьвішча мела канчатак на „іч“, тады як чыста польскія прозьвішчы канчаюцца на „скі“. Пры гэтым гаварыў падлоўчы Баранкевіч у асноўным па-беларуску.

С. 306. Турцэвіч Арсень Восіпавіч (1848 — пасля 1915) — расейскі археограф і гісторык, супрацоўнік Віленскай археографічнай камісіі. Акрамя чыста навуковых працаў, пісаў падручнікі па расейскай гісторыі для гімназіяў. Трымаўся манархічна-кансэрватыўных поглядаў, але трохі змякчыў іх пасля рэвалюцыі 1905 г.

Поды апырчонасьці беларускага народу

[1952, красавік, № 4 (9), дзе падпісаны Давідовіч Горадзенскі.]

Захаванае ўжываньне літары ў у пазыцыі пасля літары, якая абазначае галосны, пасля закрываючай дужкі: (–ю) ў мясц. склоне.

С. 307, спасылка 1. Назоў „Беларусы“ пашы-

рыўся ад выхаду беларускага часопісу „Наша ніва“, каторая яго прыняла й пашырала... — Так у арыгінале.

Беларуская друкарская акцыйная супалка ў Нью Ёрку

[1952, красавік, № 4 (9), дзе падпісаны Часовая Дырэкцыя Друкарскай і Выдавецкай Акцыйнай Супалкі Пр. Скарыны.]

Інстытут найноўшае гісторыі Беларусі

[1952, май, № 5 (10), дзе падпісаны Ч.]

Захаванае ўжываньне літары ў у пазыцыі пасля літары, якая абазначае галосны, пасля закрываючай дужкі: гападарствавасыці ў нап. адраджэньню.

Паляшукі й Палявікі

[1952, ліпень, № 7 (12). Тэкст не падпісаны.]

Захаванае напісаньне пашлі.

Захаванае напісаньне каа („кажа“).

Сьв. памяці Мікалай Войтаў

[1952, жнівень, № 8 (13), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Беларусы Пуцівельскага павету, 6. Курскае губэрні

[1952, жнівень, № 8 (13), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Захаваны правапіс у прыкладах з мовы „Га-руноў“, напр.: глядзячы, гародзнік, Іванька, з свету, зьлі і злі, пяску пазатца і інш.

Захаванае ўжываньне літары ў у пазыцыі пасля літары, якая абазначае галосны, пасля закрываючай дужкі: ...дзеканьня ў 3 ас.

С. 314. М. Халанскі гэтак пачынае сваю працу „Народные говоры Курской губ.“ — Міхаіл Георгіевіч Халанскі (1857—1910) — украінскі і расейскі лінгвіст і фальклярыст. З 1891 г. — загадчык катадры расейскай мовы і літаратуры Харкаўскага ўнівэрсытэту. Поўнае бібліяграфічнае апісаньне выданьня, на якое спасылаецца Станкевіч: Халанский М.Г. Народные говоры Курской губернии. Заметки и материалы по диалектологии и народной поэзии Курской губернии. СПб., 1904. — Рэд.

С. 319. антраполёга Хведара Ваўка. — Партаксама выказваньне самога Ваўка: „Зіставляючы антропалогічны дані про українців з лінгвістич-

ною мапою Михальчука, ми бачимо, що площа білоруських впливів майже цілковито покривається площею поширення поліських діалектів, тоді як середня смуга захоплює територію українського діалекту, а південна — слобідська — українські діалекти“. Вовк Хведір. Студії з української етнографії та антропології. К.: Мистецтво, 1995. С. 36. — Рэд.

Што было ў жніўню ў гісторыі Крывіч

[1952, жнівень, № 8 (13). Тэкст не падпісаны.]

Трагедыя зь нясьведамасьці (Зь гісторыі Беларусі XIX—XX стагодзьдзяў)

[1952, лістапад — сьнежань, № 11—12 (16—17), дзе падпісаны Др. П. Янучонак.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні на карысьць больш частотных варыянтаў:

1) ідэялэгічны і ідэялэгічны — на ідэялэгічны;

2) палёнізаца, паленіца, поленізаца — на палёнізаца.

Захаванае напісаньне заходне-эўропскі.

Захаванае напісаньне сваця.

Захаваныя варыянтныя напісаньні Польшча і Польшч.

Варыянтныя напісаньні засьценкавая і засьцянкавая (шляхта) уніфікаваныя на карысьць больш частотнага варыянта засьценкавая.

С. 321. павесьці Флярыяна Чарнышэвіча „Nadberezyńcy“. — Флярыян Чарнышэвіч (Florian Czarnyszewicz, 1895—1964) — польскі пісьменьнік-самавуз, з 1924 г. у Аргентыне. Удзельнік польска-савецкай вайны 1920 г. Раман „Nadberezyńcy“ быў апублікаваны ў 1942 г. у Буэнас-Айрэсе ў трох частках, у 1976 г. перавыдадзены ў Таронце, а ў 1991 г. — у Варшаве. Аўтар раманаў „Wicik Żywica“ (1953), „Losy pasierbów“ (1958), „Chłopcy z Nowoszysek“ (1963). — Рэд.

С. 326. Гэтак, каля трайціны вуніятам удалося схавацца. — Станкевіч яўна перабольшвае. Як сьведчыць гісторык Сяргей Токць, у Гарадзеншчыне ў „1839 г. практычна ўсе уніаты былі далучаны да праваслаўя“. Падобная сытуацыя была і ў іншых рэгіёнах Беларусі. — Рэд.

С. 326. Звыш паў мільёна былых вуніятаў перайшлі з расійскага праваслаўя ў польскае каталіцтва ў 1905 г. — Дадзеныя Станкевіча неймаверныя. Згодна з афіцыйнымі ацэнкамі, у 1905—

1909 г. ува ўсёй Расейскай імперыі перайшло з праваслаўя ў каталіцтва трохи больш за 230 тыс. чалавек, у тым ліку ў „Паўночна-Заходнім краі“ — 56 тысяч праваслаўных. — Рэд.

С. 327. рана трагічна загінулага Паўлюка Бахрыма. — Звесткі аб раньнім сьмерці П. Бахрыма не адпавядаюць сапраўднасьці. — Рэд.

С. 327. магнат Альгерд Абуховіч. — А. Абуховіч паходзіў з заможнай шляхты, але пад канец жыцця праз даўгі быў змушаны прадаць свой маёнтак. — Рэд.

С. 327. Вячаслаў Іваноўскі — таксама з драбных панюў. — В. Іваноўскі паходзіў з заможнай шляхты. — Рэд.

С. 328. галоўны гэрой — беларускі патрыёта. — Ідзеца пра раман Ф. Чарнышэвіча „Wicik Żuwica“ (1953), галоўны герой якога не адзначаўся беларускім патрыятызмам. — Рэд.

Сьв. памяці Мікола Равенскі

[1953, Vol. III, № 3 (20). Тэкст не падпісаны.]

Захаванае ўжываньне літары ў у пазыцыі пасля галоснай нават пасля скарачэньня, напр.: 1886 г. ў Засульлі.

С. 328. ... Засульлі на Ігуманьшчыне. — М. Равенскі нарадзіўся ў вёсцы Капланцы цяперашняга Бярэзінскага раёну. — Рэд.

Беларусь і Ўкраіна (Спроба прыраўнаньня гісторычнага працэсу абодвух народаў)

[1953, Vol. III, № 7—10 (24—27), дзе падпісаны Д. Давідовіч-Горадзенскі.]

С. 331. Асноваю старабеларускае мовы літаратурнае, што паўстала ў канцу XIV стагодзьдзя, была паўднявая гаворка Полаччыны — паўночная часьць усходніх гаворкаў сярэдняга дыялекту беларускага. — Неймаверна. Згодна з Хрыстыянам Стангам, ад часоў Міндаўга да Вітаўта канцылярская мова ВКЛ адзначалася ўплывам вальнскіх гаворак, у другой палове XV ст. пачынаюць дамінаваць уклады паўночна-вальнскіх і паўднёва-беларускіх дыялектаў, пад канец XV і ў першай палове XVI ст. — гаворак зь берасьцейска-наваградзкага рэгіёну і толькі ў другой палове XVI у канцылярскай мове паслядоўна адлюстроўваюцца асаблівасьці „сярэдняга дыялекту беларускага“. — Рэд.

С. 332. Захаванае напісаньне не ўтасамляючыся.

Беларуска-мусульманская колёня на Брукліне ў Нью Ёрку

[1954, Vol. IV, № 1 (28), дзе падпісаны Ст. Я.]

Варыянты Нью Ёрк і Нью-Ёрк уніфікаваныя на карысьць больш частотнага варыянту Нью Ёрк.

Захаваныя варыянтныя напісаньні Бэнямін і Бэн'ямін.

І. Насовіч праз назоў „Крывічы“

[1954, Vol. IV, № 1 (28). Тэкст не падпісаны.]

С. 336. ...належа да ўсіх наагул плямёнаў, што займалі, і цяпер да карэнных патомкаў іхных, займаючых усю тэрыторыю Беларускага краю...— Так у арыгінале.

Захаванае напісаньне Лятувісаў.

Ад Выдавецтва й Рэдакцыі

[1973, Vol. 5, № 1.]

Захаваныя варыянтныя напісаньні таго і тага.

Археолёгам вялікалітоўскім Масква забараніла азначаць век і этнос археолёгічных памятак

[1973, Vol. 5, № 1. Тэкст не падпісаны.]

Ацц, Дохтар Віктар Войтанка-Васілеўскі (Прамова на дзядох па ім 29 красавіка 1972 г.)

[1973, Vol. 5, № 1, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

С. 337. Віктар Войтанка-Васілеўскі. — В. Войтанка-Васілеўскі памёр 25.04.1972. — Рэд.

Выдатныя Вялікаліцьвіны (Беларусы)

[1973, Vol. 5, № 1. Тэкст не падпісаны.]

С. 338. прымаў удзел... ў камуністычным зьездзе ў Смаленску 1919 г. — Аляксандар Твардоўскі (1910—1971) ніяк ня мог браць удзел у зьездзе ў Смаленску, на якім 1 студзеня 1919 г. была абвешчана Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка Беларусь — у той час ён меў усяго толькі 8 гадоў.

С. 338 — Сяргей Канянок (Канянюк)... Вялікаліцьвін із Смаленшчыны — вядомы расейскі скульптар Сяргей Цімафеевіч Канянюк (1874—1971) нарадзіўся ў вёсцы Каракавічы Смаленскае губэрні.

Ці езьдзіў дохтар Пранціш Скарына да Масквы

[1973, Vol. 5, № 2, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісанні Аўгуст і Аўгуст на карысьць больш частотнага варыянту Аўгуст.

Захаваная непаслядоўнасьць у ўжываньне літары г для абазначэньня на пісьме выбухнога [g], напр.: гравюры, але Зыгмон.

Захаванае напісаньне па сваему пакаралі.

С. 340. Калі б дохтар Пранціш Скарына... — У арыгінале: Калі б дохтар Пранціс Скарына...

Да паходжаньня Хведара Дастоеўскага [1973, Vol. 5, № 2, дзе падпісаны Я. Ст.]

Захаваныя варыянтныя напісанні Дастоеўскі і Дастаеўскі, Ліпвіны і Літвіны.

С. 340. У арыгінале пасля назвы тэксту ідзе спасылка: Зацем дзеля скарыстаньня з аднае пазнакі.

С. 341. ...ён Маскоўцам ня ё... — У арыгінале памылкова: ...ён Маскаўцам ня ё...

С. 342. імне здаецца, што на Палесьсю было местачка Янавічы, а не Ёванова. — У міжваенную пару мястэчка мела назву Янаў. — Рэд.

Волька Трэска хвальшуе гісторыю свайго народу

[1973, Vol. 5, № 2, дзе падпісаны Браскар.]

Захаванае напісаньне гістарычная ў цытаце.

Захаванае напісаньне Мюнхен.

С. 344. Вялікае Княства Літоўскае... выступае як славянская, беларуская... гаспадарства („дзяржава“). — Так у арыгінале.

Ivan Lubachko. Belorussia under soviet rule. 1917—1957 (Іван Любачка. Беларусь пад радзкаю ўладаю). Выданьне ўнівэрсытэту ў Кентукі ў Задзіночаных гаспадарствах Амэрыкі, 1972 г., б. 219)

[1973, Vol. 5, № 2. Тэкст не падпісаны.]

Паўла Урбан. У сьвятле гістарычных фактаў. Мюнхен, 1972. Нью Ёрк, бач. 129 вялікага фармату

[1973, Vol. 5, № 2. Тэкст не падпісаны.]

J. Dingley. The Two Versions of the Gramatyka Slovenskaja of Ivan Uzevič (The Journal of Byelorussian Studies, vol. II, № 4, p. 369—384)

[1973, Vol. 5, № 2. Тэкст не падпісаны.]

С. 346. У арыгінале Аўтар скланяе прозьвіш-

ча Ё. Дынгле (Ё. Дынгля ў канцы свайго разгляду сьцьвердзіў...). Цяпер гэтае прозьвішча не скланяюць.

Тры апошнія тэксты ў арыгінале пададзеныя пад рубрыкай „З выдавецкіх навін“. Пасля назвы рубрыкі ідзе спасылка Рэдакцыі часопісу: „Ня маючы месца на рэцэнзі, даем агульныя зацэмы праз друкі вл.“. Акрамя трох надрукаваных у нашым выданні Аўтар называе тут сваю працу: Я. Станкевіч. Аканьне — балцкая рыса ў мове вялікалітоўскай, арт. у кнізе „Збірник на пошану проф. д-ра Юрія Шевельова“. У Мюнхене, 1971, б. 391—421.

Палесьсе (Таронта)

З гісторыі Палесься

[1955, № 1—2, дзе падпісаны Др. Янка Станкевіч.]

Мяккасьць у прыназоўніках на [з] перад мяккімі зычнымі не пазначаецца, напр.: з менаваных.

С. 347. Захаванае нехарактэрнае ўжываньне формы вінавальнага склону множнага ліку назоўніка возера: спускаюць іх у блізкія возеры.

С. 348. Захаванае напісаньне прыведзiana.

С. 348. Цяпер зьвернемся да плямёні Дзярвян і іхнае дамовы — бацькаўшчыны Дзерваў... — У арыгінале ўжытае дамавы.

С. 348. Захаванае нехарактэрнае напісаньне хрысьціянства.

Дзе Палесьсе

[1955, № 1, дзе падпісаны Бр. Ск.]

Беларускі зборнік (Мюнхэн)

Нашаніўства і бальшавізм (Да 50-ых угодкаў выхаду „Нашае нівы“)

[1957, кніга 7, дзе падпісаны Ян Станкевіч.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісанні засьценкавая і засьцянкавая (шляхта) на карысьць больш частотнага варыянту засьценкавая.

Уніфікаваныя варыянтныя напісанні літар ў і у пасля скарачэньняў на карысьць больш частотнага варыянту ў, напр.: у XIX стг. ўсё болей; з 1913 г. ў Менску.

Захаванае напісаньне заходня-беларускі.

С. 353. Валэйка Вінцэнт (1883—1940) вучыўся ў ІІ Рэальнай Гімназіі ў Пецяярбургу (скончыў у 1903 г.), Горным інстытуце ў Пецяярбургу (скончыў у 1911 г.). З 1910 г. працаваў інжынэрам на вугальных шахтах, спачатку ў Данбасе, а з 1921 г. — у Дамброве-Гурнічай у Польшчы. Пазьней працаваў у Дзяржаўнай горна-мэталюргічнай школе. У траўні 1940 г. арыштаваны гестапа, памёр у канцлягеры Заксэнгаў-зэн.

С. 353. Зелязей Віктар (1881 — пасля 1951) — беларускі нацыянальны дзяяч. У 1905 г. — адзін з кіраўнікоў Беларускай сацыялістычнай грамады. На яго кватэры ў Менску ў студзені 1906 г. адбыўся ІІ зьезд БСГ. У пачатку 1908 г. арыштаваны. Быў у высылцы, вярнуўся ў Менск пасля Лютаўскай рэвалюцыі 1917 г. У 1920—я гады працаваў у Інбелкульце. У 1951 г. жыву ў Ратамцы каля Менску. Далейшы лёс невядомы.

С. 353. кніжку... Праныціша Багушэвіча... пад назвай „Песьні“. — У выдадзены ў 1904 г. зборнік „Песьні“ ўвайшлі творы ня толькі Ф. Багушэвіча, але таксама А. Пашкевіч (Цёткі) і К. Каганца. Пры гэтым друкаваньне выданьня адбывалася ня ў Лёндане, а ў Кракаве.

С. 354. На гэтым зьездзе Беларуская Рэвалюцыйная Грамада пастанаўляе звацца Беларускай Сацыялістычнай Грамадою. — Пытаньне, калі Беларуская рэвалюцыйная грамада была перайменаваная ў Беларускую сацыялістычную грамаду, застаецца дыскусійным. Паводле ўспамінаў А. Бурбіса, гэта адбылося на І зьездзе партыі ў 1903 г., паводле сьведчаньняў А. Лупкевіча і Я. Хлябцэвіча — на ІІ зьездзе ў пачатку 1906 г. У той жа час у партыйных улётках, выдадзеных у 1904—1905 г., сустракаюцца абодва варыянты.

С. 354. Фальскі Мар’ян (1881—1964) — польскі палітычны і культурны дзяяч, сябра ППС, выдаўца лемангара „Навука чытаньня і пісаньня“, які пазьней шмат разоў удасканальваўся. У 1919—1939 г. працаваў у польскім Міністэрстве асьветы. Аўтар шматлікіх працаў у галіне школьніцтва. У пачатку ХХ ст. удзельнічаў у перакладзе на беларускую мову і выданьні беларускіх агітацыйных брашураў пад шыльдай ППС.

С. 354. Сацыялістычная партыя Белае Русі — палітычная арганізацыя, створаная ППС у

1904 г. дзеля падпарадкаваньня сваім уплывам беларускага нацыянальнага руху. Не праіснавала доўга, але выдала некалькі беларускамоўных улёткаў.

С. 354. Скандракоў Сяргей (1876—1953) — беларускі навуковец, журналіст, грамадзкі дзяяч. Падчас рэвалюцыі 1905—1907 г. сябра Менскага камітэту Беларускай сацыялістычнай грамады, рэдактар-выдавец газэты „Голос Белоруссии“ (у 1906 г. выйшаў адзін нумар, сканфіскаваны царскімі ўладамі), у якой зьмясьціў матэрыялы на беларускай мове. Адзін з заснавальнікаў выдавецкага таварыства „Мянчук“. Пасля 1917 г. займаўся навуковай і педагогічнай працай.

С. 354. Шабуня Антон (1876—1920) — беларускі нацыянальны дзяяч, адзін з заснавальнікаў БСГ. Скончыў Маскоўскі ўнівэрсытэт, працаваў адвакатам у Менску. Ягоньня кватэра ў Менску і фальварак на Ігуменшчыне выкарыстоўваліся дзяячамі БСГ для паседжаньняў і сховішча ад уладаў, асабліва падчас рэвалюцыі 1905—1907 г.

С. 354. належаў і да партыі максымалістых. — Рэвалюцыйныя максымалісты (Саюз сацыялістаў-рэвалюцыянераў максымалістаў) — групоўка, якая ўзьнікла ў 1906 г. у партыі расейскіх сацыялістаў-рэвалюцыянераў. Вылучалася сваім радыкалізмам.

С. 354. Памёр на засланы. — Язэп Лёсік (1883—1940) памёр ад сухотаў 1 красавіка 1940 г. у Саратаўскай турме.

С. 355. фінляндзкая партыя актыўнай абароны. — Відаць, маецца на ўвазе Фінляндзкая партыя актыўнага супраціву, якая ўзьнікла ў 1904 г. Выступала з праграмай тэрору і ўзброенага паўстаньня. Зьдзейсьніла некалькі палітычных забойстваў, у тым ліку фінляндзкага генэрал-губэрнатора, русыфікатара Бобрыкава. Аднак сур’ёзнай падтрымкі ў грамадзтве партыя ня мела, таму хутка спыніла сваё існаваньне.

С. 355. армянскія дашнак-ццююны. — „Дашнакцюзон“ („Саюз“) — найстарэйшая армянская палітычная партыя, створаная ў 1890 г. У 1918—1920 г. знаходзілася пры ўладзе ў Арменіі. Існуе да сёньняшняга дня.

С. 355. грузінскія эс-сэр фэдэралістыя. — Грузінская сацыял-фэдэралістская партыя. Яе сябры падтрымлівалі ідэю аўтаноміі Грузіі ў складзе дэмакратычнай Расеі.

С. 356. ...гэта найзамаскаванейшы й шкодны род нацыяналізму... — У арыгінале: ...гэта найзамаскаванейшы й шкодны родам нацыяналізму... — памылка перакладу. Параўн.: ...является наиболее замаскированным и вредным видом национализма... (История БССР. Минск: Изд-во АН БССР, 1954. Т. I. С. 363).

С. 358. Захаванае напісаньне беспасярэднясцый.

С. 358. зь яе можна было скарыстаць, як гэта і зрабілі Ўкраінцы. — Украінскія дзяячы на Валыні ў міжваеннай Польшчы ня толькі выступалі супраць палянیزацыі праваслаўнай царквы, але і пастаянна дабіваліся яе ўкраінізацыі. У той жа самы час у Заходняй Беларусі барацьба за беларусізацыю царквы шырокага размаху не набыла, а сьвятары ў асноўным рупіліся пра захаваньне яе расейскага характару. Што з гэтага выйшла, пісаў вядомы рэлігійны дзяяч Афанасій Мартас у сваёй кнізе „Беларусь в исторической государственной и церковной жизни“, выдадзенай у 1966 г. у Буэнас-Айрэсе (Аргентына):

Православное духовенство в Западной Беларуси в своей частной жизни, церковном писмоводстве проповеди и преподавания Закона Божия в школах пользовалось только русским языком. Польские власти этим возмущались, обвиняя это духовенство в русификации польских граждан — белорусов... Консервативно настроенные священники, особенно из старых российских школ, не поняли обстановки, в которой они находились, живя в Польском государстве. Если бы они с самого начала своего пребывания под властью Польши перешли на язык своих прихожан — белорусский, то спасли бы церковную жизнь от полонизации. На Волыни, где украинский язык занял главное место в церковной жизни, полонизация не проводилась. Характерно то, что молодое поколение духовенства, получившее свое образование уже в польское время, охотно говорило по-польски, но совершенно игнорировало белорусский язык своих прихожан.

С. 359. Захаванае напісаньне цяжар душэўнага паняваленьня.

С. 361. князь Радзівіл ізь Несьвіжа. — Відаць, маецца на ўвазе князь Мікалай Радзівіл (1880—

1914) — удзельнік англа-бурскай вайны ў Паўночнай Афрыцы (на баку ангельцаў), расейска-японскай вайны, Балканскіх войнаў 1912—1913 г. (на баку баўгараў). Загінуў падчас Першай сусьветнай вайны. На ягоным пахаваньні ксьёндз-беларус Андрэй Астравіч адзначаў, што

ён любіў і простую, беларускую мову і прычынўся да яе пад'ёму і да адраджэньня беларускага народу... Сьмерць князя — ... гэта страта ўсіх людзей дваровых і ўсяго беларускага народу. У асобе нябожчыка Князя беларусы трацяць шчырага абаронцу справы іх адраджэньня, трацяць яго ў тым часе, калі займаецца зара новага лепшага жыцьця, калі заглядае сонца і ў іх аконца.

С. 361. вялікі пан Альгерд Абуховіч. — Беларускі пісьменьнік XIX ст. Альгерд Абуховіч (1840—1898) паходзіў з радавітае памешчыцкае сям'і, зьвязанай далёкім сваяцтвам з італьянскім арыстакратычным родам Бандынэлі.

С. 362. Захаванае памылковае напісаньне Л. Вітань—Дубейкаўскі. Ён Вітан.

С. 362. два сыны беларускіх вялікіх паноў — гэта Казімер Кастравіцкі (Карусь Каганец) і Сяргей Палуян. — Казімер Кастравіцкі сапраўды паходзіў са старадаўняга беларускага шляхецкага роду Кастравіцкіх, але ў дачыненні да Сяргея Палуяна (1890—1910) пьверджаньне Я. Станкевіча не зусім слушнае: бацька Палуяна быў дробным зямельным арандатарам і разбагацеў дзякуючы гандлёвым апэрацыям. Толькі ў 1894 г. ён перайшоў з сялянскага стану ў купецкі.

С. 362. магнат із Палесься, Раман Скірмунт (1868—1939) — польска-беларускі дзяяч, пінскі памешчык. Сябра расейскай Дзяржаўнай думы 1-га скліканьня. З сакавіка па ліпень 1917 года — старшыня Менскага Беларускага нацыянальнага камітэту. З красавіка 1918 г. — сябра Рады БНР. У траўні 1918 г. пачаў фармаваньне ўраду БНР, які ніколі не прыступіў да выкананьня абавязкаў. У 1930 годзе абраны ў сэнат Польшчы ад прадзяржаўнага Беспартыйнага блёку супрацоўніцтва з урадам. Пра беларускую дзейнасьць Р. Скірмунта гл. падрабязней: Смалінчук А. Раман Скірмунт: шлях да Беларусі // Спадчына. 1994. № 6. С. 6—10.

С. 362. Сьвятаполк-Мірскі Вінцэнт — князь, прыхільнік краёвай ідэі. У канцы 1917 г. падт-

рымаў зварот барона К. Шафнагеля і далучыўся да беларускага нацыянальнага руху. Удзельнік агульнабеларускай нацыянальнай канфэрэнцыі з усіх акупаваных земляў, якая адбылася ў студзені 1918 г. і на якой была створана Беларуская рада ў Вільні.

С. 362. барон Казімер Шафнагель — памешчык з Ашмянскага павету, прыхільнік краёвай ідэі, сябра віленскага Таварыства сяброў навукі. У кастрычніку — лістападзе 1917 г. надрукаваў у газэце „Гоман“ зварот „Да нашай краёвай інтэлігенцыі“, у якой заклікаў апошнюю падтрымаць беларускі нацыянальны рух (падрабязней гл.: Смалянчук А. Казімер Шафнагель і ягоны зварот „Да нашай краёвай інтэлігенцыі“ // Спадчына. 2002. № 4. С. 54—64).

С. 362. Друцкі-Падбярэскі Баляслаў (1894—1940) — беларускі літаратар і лексыколаг, які паходзіў з княскага роду. У 1920—я г. друкаваўся ў часопісах „Беларуская культура“, „Беларускі радны“, „Беларуская хата“, газэтах „Беларускае слова“, „Беларускі дзень“. Супрацоўнічаў з шэрагам палянафільскіх арганізацыяў. Падрыхтаваў і выдаў пад рэдакцыяй В. Грышкевіча першы беларуска-польскі слоўнік. Арыштаваны органамі НКВД у 1939 г., згінў бязь вестак.

С. 363. будучы банітам. — Банітамі называлі асобаў, якія за тых ці іншых грахі падпалі пад баніцыю — выгнаньне з краіны і страту грамадзянскіх правоў.

С. 364. часопіс „Райніцу“. — Выйшаў толькі адзін нумар студэнцкага часопісу „Райніца“ ў 1913 г.

С. 364. ад 1907 да 1914 г., разьезны тэатр Ігната Буйніцкага. — Першая беларуская трупа, створаная ў 1907 г. Ігнатам Буйніцкім (1861—1917), праіснавала да 1913 г.

С. 365. Памылковае напісаньне землякоўства замэнае на земляробства.

С. 365. Стальшпін... быў за губэрнатора ў Беларусі. — Вядомы расейскі міністар-рэформатар Пётар Стальшпін (1862—1911) з чэрвеня 1902 да сакавіка 1903 г. займаў пасаду губэрнатора Гарадзенскае губэрні.

С. 365. праведзенай у XVI стг. беларускім урадам валочнай рэформаю. — Маецца на ўвазе „Устава на валокі“ 1557 г., якая была прынятая вялікім князем літоўскім і каралём польскім Жыгімонтам II Аўгустам. Галоўным сэнсам рэформы былі абмер зямлі на валокі і ўвядзеньне

іх у якасьці галоўных адзінак абкладаньня сялян павіннасьцямі.

С. 367. „Над ракой Арэсай“. У арыгінале паэма Янкі Купалы называецца „Ля ракі Арэсы“.

С. 368. скончыў жыцьцё самагубствам у 1942 г. — Таямніца сьмерці Купалы да гэтага часу застаецца нявысьветленай. Многія з сучасных дасьледчыкаў жыцьця і творчасці паэта трымаюцца думкі, што насамрэч мела месца не самагубства, а забойства.

С. 369. Ларчанка Міхась (1907—1981) — беларускі літаратуразнаўца, доктар філялягічных навук, прафэсар БДУ.

С. 370. артыкул Л. Абэцэдарскага... ды А. Сідарэнкі. — Абэцэдарскі Лаўрэнцій Сямёнавіч (1916—1975), Сідарэнка Аляксей Ісаевіч (нар. 1914) — беларускія савецкія афіцыйныя гісторыкі.

С. 370. выдавалі й прапагандавалі творы А. Гаруна. — За часамі нямецкай акупацыі творы А. Гаруна не выходзілі асобнымі выданьнямі, хоць ягоным імем была названая вуліца ў Менску (за бальшавікамі — Камсамольская).

С. 370. тады былі выданьня... паэмы Я. Коласа — „Новая зямля“ і „Сымон—музыка“. — Паэма Якуба Коласа „Сымон—музыка“ была выдадзеная ў акупаванай немцамі Празе ў 1942 г. Пра выданьне падчас вайны паэмы „Новая зямля“ зьвестак ня выяўлена.

Беларус (Нью-Ёрк)

Да пажваўленьня грамадзкай дзейнасьці

[1964, № 87, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Захаванае напісаньне паляржуецца.

С. 371. самы застаючыся бязьдзейнымі. — Так у арыгінале.

Шчырасьць і дзейнасьць

[1965, № 95, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

С. 372. Бо, ня прылучаючыся да добрага яўна, ствараюць выгляд, што за добрам мяншыня... — Так у арыгінале.

С. 373. Захаванае нехарактэрнае напісаньне ладня (памагае).

Бязьдзейнасьць, яе прычына й лекі

[1965, № 99, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

С. 375. Партыя зыра дысцыплінуе сваіх сяброў... — Так у арыгінале.

Абавязак нацыянальнае працы

[1965, № 100, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Уніфікаванае напісаньне літар е і я ў перадацісьненых складах, напр.: бяз працы.

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні абавязкавы і абавязковы на карысьць больш частотнага варыянту абавязкавы.

Захаванае напісаньне дармо што.

Дачыненьні між нас

[1965, № 101—102, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Уніфікаванае напісаньне літар е і я ў перадацісьненых складах: не крытыкуе, не рэагуем, не выступаючыя.

Справа неадвалочная

[1966, № 113, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Надзвычайная патрэба

[1970, № 160, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

„Гаспадар“ і „гаспадарства“

[1974, № 212, дзе падпісаны Др. Я. Станкевіч.]

Уніфікаванае напісаньне літар е і я ў перадацісьненых складах, напр.: не перашкаджае.

С. 379. „...сьветчаць аб сівой мінуўшчыне Лугвенева“... — У арыгінале: „...сьветчаць аб сівой магутнасьці Лугвенева“...

С. 379. „Старыя лісты гаспадарства ня мала сьветчаць аб сівой мінуўшчыне Лугвенева“. — Пар. пазнейшую аўтарскую рэдакцыю: „Старыя граматы і акты гаспадарства, у кругабегі вялікіх разбурэньняў пазаглабаныя ў бібліятэкі чужых краёў, нямала пішуць пра вялікае Лугвенева ў сівой мінуўшчыне“. Гарэцкі Максім. Збор твораў у чатырох тамах. Том 2. Аповесці, драматычныя абразкі. Менск, 1985. С. 125. — Рэд.

С. 380. А гаспадарствавым ладам, гаспадарстваваю арганізацыяю ёсьць гаспадарствавасьць. — У арыгінале: А гаспадарствавым ладам, гаспадарстваваю арганізацыяю ёсьць гаспадарстваваць.

С. 380. Захаваная непаслядоўнасьць у напісаньні словаў Візантыя, Візантыйскі і Бабілёнскі.

С. 380. Захаванае нехарактэрнае напісаньне Льва (Сапегі).

С. 380. Захаванае нехарактэрнае напісаньне формы роднага склону назоўніка Біблія: Бібліі.

С. 381. перадруку гэтага Статуту ў Лаппы. — Гл.: Лаппо И.И. Литовский статут 1588 года. Каунас, 1938. — Рэд.

Незалежнік (Нью-Ёрк)

Бачыны „Незалежніка“ адчыненыя ўсім*

[1965, № 1, дзе падпісаны Выдавецтва й Рэдакца „Незалежніка“.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні сваей і сваёй на карысьць больш частотнага варыянту сваёй.

Уніфікаванае напісаньне прыназоўнікаў на [з] перад перад мяккімі зычнымі, напр.: перазь „Незалежніка“.

С. 382. Нехарактэрнае напісаньне безкомпромісная замененае на бескомпромісная.

1000 год бязь зьмены (Да ўгодкаў Слуцкага паўстаньня — дня гэрояў)

[1965, № 1, дзе падпісаны Др. Я. Станкевіч.]

С. 383. што ўлада дзярвянскіх князёў ня была шмат большай за ўладу. — У арыгінале выдрукавана шмат больш-, з чаго ў нашым выданьні рэканструявана шмат большай.

Бэлэр Менск

[1965, № 1, дзе падпісаны Др. Я. Станкевіч.]
Захаванае напісаньне трэйчы.

„Нарысы гісторыі мастацтва беларускага“*

[1965, № 1, дзе падпісаны Др. Я. Станкевіч.]

С. 389. „Нарысы гісторыі мастацтва беларускага“. — Правільная назва кнігі „Нарысы з гісторыі беларускага мастацтва“. Наяўныя крыніцы таксама не пацвярджаюць, што Шчакацін меў годнасьць прафэсара. — Рэд.

„Крывічы“ а „Вялікалітва“

[1966, №№ 2—3, дзе падпісаны Др. Я. Станкевіч.]

Зьмешчаныя ў тэксьце прыклады з украінскай мовы друкуюцца з захаваньнем правапісу

Аўтара: Хыба лыхо возьмэ Лытвына, шоб він нэ дзекнув.

Захаванае напісаньне назоўніка жаночага роду з асновай на заднеязычны [к] у форме меснага скло-ну адзіночнага ліку: у міжнароднай палітыцы.

Захаванае напісаньне Жемайтіс (зь літарай і пасля т).

С. 389. Круглец, Кумец і Няжыла. — Гл.: зноску да с. 101.

За лепшае кіраўніцтва ў Бэлэр Менску

[1966, № 2, дзе падпісаны Ігор Гапановіч.]

Уніфікаваныя напісаньні літар е і я ў перад-націсьненых складах, напр.: не праводзілі.

Яшчэ пра нішчэньне Бэлэр Менску

[1966, № 2, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Уніфікаваныя напісаньні літар е і я ў перад-націсьненых складах: не вылучае.

Сьвятой памяці Др. Станіслаў Грынкевіч

[1966, № 3. Тэкст не падпісаны.]

Захаванае напісаньне Нябошчык.

Як жылося нашым людзём пад ігою маскоўскім

[1966, № 3. Тэкст не падпісаны.]

С. 394. ...перад дабліжэньням вясны... — Так у арыгінале.

С. 394. Еча — „стрававод“. Гл.: Станкевіч Я. Беларуска-расійскі (Вялікалітоўска-расійскі) слоўнік. Нью-Ёрк, 1991. С. 348.

С. 394. ...ляжала ўсё тая самая... каша. — У арыгінале: ...ляжала ўсе тая самая... каша.

Ведамкі праз тое, што й як было ў Расіі

[1966, № 3. Тэкст не падпісаны.]

С. 395. Захаванае нехарактэрнае напісаньне губэрнскаму.

Каля Саўчыца

[1966, № 3. Тэкст не падпісаны.]

Зьмітра Бакуновіч...

[1966, № 3. Тэкст не падпісаны.]

Да жанібаў

[1966, № 3, дзе падпісаны Дзейны на-зіральнік.]

Наказуем праз добрае, каб зь яго ка-рысталі

[1966, № 3. Тэкст не падпісаны.]

Захаванае напісаньне назоўніка жаночага роду з асновай на заднеязычны [к] у форме мес-нага склона адзіночнага ліку: у крытыцы.

С. 397. і артыкул Я.Г. „Мае прыяцелі — В. Аношка“. — У арыгінале: ...і артыкул а Я.Г. „Мае прыяцелі — В. Аношка“...

Адцяпляем благое, каб яго напавіць

[1966, № 3. Тэкст не падпісаны.]

Уніфікаваныя напісаньні літар е і я ў перад-націсьненых складах: не ля Воршы.

С. 398. Варыянтныя напісаньні прозьвішча Шэін і Шэйн(а) уніфікаваныя на карысьць ва-рыянту Шэін(а).

С. 398. безь сярэдняе асьветы Я. Найдзюка. — Я. Найдзюк у 1923 г. паступіў у настаўніцкую сэмінарыю ў Ваўкавыску, але дзеля цяжкай фінансавай сытуацыі быў вымушаны пера-пыніць навучаньне. Пазьней у Вільні ён працяг-ваў навучаньне на вечаровых курсах сярэдняй адукацыі і ў якасьці вольнага слухача на факультэ-тэ гісторыі ўнівэрсытэту Сыяпана Батуры. Разам з тым, зьвестак аб тым, што ён меў закон-чаную сярэдняю адукацыю, ня выяўлена. — Рэд.

Божым шляхам (Лёндан)

Рома, экклезія, іконы

[1966, № 3, дзе падпісаны Др. Я. Станкевіч.]

С. 399. ...малы горад, гарадок (рас. „крепост-ца“) — Так у арыгінале.

С. 399. ...адменена на таксама чужое... — У арыгінале: ...адменна на таксама чужое...

Веча (Іст-Брансв'ік)

За беларускую моладзеж!

[1970, № 5, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Варыянтныя напісаньні разам і разам уніфікаваныя на карысьць варыянту разам.

Захаваныя варыянты моладзь і моладзеж.

С. 400. Нехарактэрнае напісаньне гумань-стычных заменена на гуманістычных.

С. 401. Нехарактэрнае напісаньне Детройце заменена на Дэтройце.

С. 401. Захаванае напісаньне зьбэзахоцяцца.

С. 402. памалу няпрыймай уцягуецца. — Так у арыгінале.

С. 402. Бацькі й знаёмыя маюць захочаваць моладзь. — Так у арыгінале.

Зь 9-е сустрэчы

[1970, № 8, дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

С. 403. ...ведаючы моцную волю іхную... — У арыгінале: ...ведаючы моцную волю іхну...

С. 403. Цьверджаньне Вяльгорскага. — Станкевіч тут адсылае да кнігі: Wielhorski Władysław. Polska a Litwa. Stosunki wzajemne w biegu dziejów. The Polish Research Centre Ltd. London, 1947. — Рэд.

С. 404. Пад веданьнем, да якога народу належыш, ё разумеў і нацанальнае пачуцьцё і такія ж імкненьні, — адным чынам, нацанальную ідэялёгію. — Так у арыгінале.

С. 404. Ст. Станкевіч спробаваў даводзіць... — Так у арыгінале.

С. 404. Што важнейша ў працэсе... — Так у арыгінале.

С. 405. ...разам ад 4 да 4 і поў гадз. — У арыгінале: ...разам ад 4–4 і поў гадз.

Навуковая канфэрэнцыя ў Чыказе*

[1970, № 8. Тэкст не падпісаны.]

Захаванае напісаньне назоўніка жаночага роду з асновай на задняязычны [к] у форме давальнага склона адзіночнага ліку: заслугаваліся... расійскай палітыцы.

„Веча“ й крытыка „Веча“

[1970, № 9, дзе падпісаны Давідовіч Гор.]

Захаванае напісаньне Бэлер–Менск.

Захаваньня напісаньні: памаему, безь ніякае.

Захаваньня варыянтныя формы роднага склону адзіночнага ліку назоўніка эміграца: унукаў старой беларускай эміграцыі, усебаковым патрэбам эміграцы.

С. 407. Нехарактэрнае напісаньне „празыдэнта“ ў нашым выданьні замененае на „празыдэнта“.

С. 408. ведамкі праз польскія забіўствы ў Лідчыне. — У арыгінале: ведамкі праз польскія забіўства ў Лідчыне.

С. 408. Захаванае напісаньне сваей змоваю.

С. 409. Немцы абясьцілі... — У арыгінале: Немцы абясьнілі...

С. 410. Захаванае напісаньне ўзумесны (дзеяннік).

За родную мову й праўдзівы назоў (Адказ на ліст В. Качанскага)

[1971, № 3 (13), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

С. 412. „Голасе Радзімы“, часапісе, што выдаець НКВД. — Газэта „Голас Радзімы“ выдавалася ў Менску з 1955 г. як орган Беларускага таварыства па сувязях з суайчыньнікамі за мяжой. Успрымалася эмігрантамі як друкаваны орган, які выдаваўся савецкімі спэцслужбамі дзеля ўвядзеньня іх у зман на конт савецкай рэчаіснасьці.

С. 413. у Літве, у Еўю. — Еўе — старадаўняе мястэчка, у якім у 1618 г. быў выдадзены першы ў сьвеце „Буквар мовы славянскай, пісаны чытанню вучыцца хто хоча ў карыснае кіраваньне“. Цяпер — горад Вэвіс у Літве.

С. 415. арганізатар вялікалітоўскае слоўнікавае працы С. Некрашэвіч. — Сьцяпан Некрашэвіч разам зь Міколам Байковым у 1925 г. выдаў „Беларуска–расійскі слоўнік“ на 20 тысяч словаў, а ў 1928 г. — грунтоўны „Расійска–беларускі слоўнік“. Слоўнікі падсумоўвалі моўныя пошукі 1920–х гадоў, іх аўтары карысталіся вялікай картатэкай, якая пасьля загінула.

С. 415. меж іншага пісаў. — Пар. арыгінальны тэкст:

Асаблівасьць шляхаў беларускага культурнага разьвіцьця ня можа не адбіцца і на беларускім слоўніку. У той час, скажам, як у Вялікаросі ўсякае слова, што там чуваць ад рускага чалавека, можа быць занесена, як рускае, у слоўнік, — у нас так рабіць зусім нельга: у нас да кожнага слова, якое мы чуем на Беларусі і нават ад беларуса, трэба адносіцца крытычна, трэба глядзець, ці няма тут рускага або польскага ўплыву, ці ня русізм або полэнізм мы чуем. ... задачай нашага слоўніка, апрача таго, зьяўляецца яшчэ і апрацаваць нашу мову, выявіць яе, як мову беларускую, прыгодную ня толькі для пісьнянства вершаў і штодзённага ўжытку, але і выражэньня ёю самых глыбокіх навуковых ісьцін, самых тонкіх адценняў нашай мысьлі (Некрашэвіч С. Да пытаньня аб укладаньні слоўніка жывой беларускай мовы. Менск, 1925. С. 6).

С. 417. Нехарактэрнае напісаньне Лягойску ў нашым выданьні замененае на Лагойску.

С. 417. Ня было чуваць празь якую-лень яго працу вялікалітоўскую ў БССР 20-ых год. — Тут Я. Станкевіч памыляецца. Вячаслаў Сэлях-Качанскі у 1920-х г. выкладаў у опэрнай і харавой клясах Менскага музычнага тэхнікуму і кіраваў музычнай падсэкцыяй Інстытуту беларускае культуры. Выступаў за стварэньне нацыянальнай опэры й беларускае прафэсійнае вакальнае школы. У 1927 г. ён арганізаваў пры Інбелкульце Беларускаю народную харавую капэлю. У 1927—1930 г. ўзначальваў тэатр БДТ—1. Аднак акрамя культурнай дзейнасьці Сэляху-Качанскаму ў 1926 г. давялося выканаць і палітычную місію на замову ОГПУ. Менавіта гэты дзяч у 1926 г. езьдзіў у Вільню дзеля таго, каб утаварыць вядомага беларускага нацыянальнага дзячча Францішка Аляхновіча пераехаць у БССР. Пра гэта пісаў сам Аляхновіч у сваёй аўтабіяграфічнай кнізе „Ў капцях ГПУ“, і гэта ж інфармацыя знайшла адлюстраваньне ў бягучых справах пра беларускі рух польскай палітычнай паліцыі.

С. 417. Пазваўшы, 1943 г., Качанскага да Менску за дырэктара тэатру. — Падчас нямецкай акупацыі В. Сэлях-Качанскі ўзначальваў Беларускі гарадзкі тэатар, кіраваў аддзелам культуры і мастацтва Беларускай народнай самапомачы і аддзелам мастацтва ў Беларускай цэнтральнай радзе.

С. 418. як салісты Пец. Марыінскага тэатру. — Вячаслаў Сэлях-Качанскі быў салістам Марыінскага тэатру ў Пецяярбурзе з 1915 да 1924 г.

Бальшавізма арганічная зьява ў Расеі [1971, № 3 (13), дзе падпісаны Б. Ск.]

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні на карысьць больш частотнага варыянта:

- 1) Расія і Расея — на Расія;
- 2) бальшавізма і бальшавізм — на бальшавізма.

С. 419. Е. Кускова, ведамная расійская палітыкантка. — Кускова Кацярына Дзьмітрыеўна (1869—1958) — расейская грамадзка-палітычная дзячча. У маладосьці была народніцай, пасля стала выступаць з памяркоўных сацыял-дэмакратычных пазіцыяў, пасля перайшла на пазыцыі эўрапейскага „крытычнага сацыялізму“. Актыўна працавала ў каапэрацыі. Не прыняла кастрычніцкі пераварот 1917 г. У 1922 г. высла-

ная з Савецкай Расеі, жыла ў Празе, а затым у Жэнэве. Супрацоўнічала з расейскім эміграцыйным друкам.

З роднае мовы

[1971, № 1 (11) — 3 (13), дзе падпісаны Я. Станкевіч.]

Да палітычнае арганізацыі

[1972, № 15, дзе падпісаны Рупатлівы.]

Начэпнасьць

Тэкст друкуецца паводле: Беларускія легенды. Кніжка першая. Начэпнасьць. Вільня: Гоман, 1917.

У арыгінале тэкст меў падзагалавак: „З Я. Баршчэўскага перакл. і выдаў Янка Станкевіч“.

У нашым выданьні захаваная артаграфія арыгіналу, напр.: бяздзетны, вэчаром, змена, зменіцца, нябэснымі, разчухраная, узяліся.

Формы множнага ліку назоўнага склону прыметнікаў ужываюцца з канчаткам -ые (-іе): розныя.

Уніфікаванае ўжываньне літар я і ё ў пераднацісьненых складах, напр.: ня знаў, ня меў.

Уніфікаванае ўжываньне прыназоўніка з (с). Прыназоўнік з пішацца перад літарамі, якія абазначаюць звонкія зычныя і галосныя гукі, напр.: з Алютай, з залатымі; прыназоўнік с — перад літарамі, якія абазначаюць глухія зычныя, напр.: с чартом. Захаванае ўжываньне прыназоўніка са: са спагадам.

Захаванае ўжываньне літары ў у пазыцыі пасля літары, якая абазначае галосны, нават пасля коскі, напр.: улетку, ў ціхую; у полі, ўсюды; глуха, ў лесі.

Захаваныя варыянтныя напісаньні: адказывалі, расказывалі, але: апраўдаваючы, заломляваючы, перакідаеца.

Захаваныя варыянтныя напісаньні каменем і камяням.

С. 425. з зямлі скакалі на камень. — У арыгінале: з зямлі скікалі на камень.

Што было і што павінно быць

Тэкст друкуецца паводле: Пётра з Арленят. Што было і што павінно быць // Што трэба ведаць кожнаму беларусу. Зборнік артыкулаў розных аўтараў. Менск: Друкарня А.Я. Грынблята, 1918.

Гэты тэкст быў таксама выдадзены лацінацай: Piotra z Arleniat. Što było i što pawinno być. Adbitka z „Homana“. Wilnia: Drukarnia M. Kuchty, 1918.

Захаванае напісаньне Магілёўская. У выданні лацінкай напісана Mahileŭskaja.

Уніфікаваныя варыянтныя напісанні ўсе і ўсе на карысць больш частотнага варыянту ўсё.

Уніфікаванае ўжываньне прыназоўніка з (с). Прыназоўнік з пішацца перад літарамі, якія абазначаюць звонкія зычныя і галосныя гукі, напр.: з далёкімі, ; прыназоўнік с — перад літарамі, якія абазначаюць глухія зычныя, напр.: с поўдня, с кім—нібудзь. Захаванае ўжываньне прыназоўніка са: са спагадам.

С. 431. ...случкія паясы, або арнаты і рызы... — Так у арыгінале.

С. 432. Захаванае нехарактэрнае напісаньне францускаю.

С. 432. есьці падавалі праз ваконцо. — У арыгінале непрудкаваная апошняя літара слова ваконцо. Магчыма, у арыгінале ёсць літара е. Але ў тым жа тэксце, набраным лацінацай маем напісаньне праз ваконса.

С. 437. Захаванае нехарактэрнае напісаньне прыназоўніка ў—ва.

Prahrama Bielaruskaj narodnaj partyji (sialanskaj)

Тэкст друкуецца паводле: Bielaruskaja narodnaja partyja (sialanskaja). Prahrama. Wilnia: Kooperatyŭnaja druk. „Druk“, 1919.

С. 439. Захаванае нехарактэрнае напісаньне mater'jaŭ.

С. 440. ...лічыць каніечна патрэбным ра́зві́ццю... — У арыгінале: ...лічыць каніечна патрэбным ра́зві́ццю...

Рупмасы аб сабе, а чужнікі самі аб сабе парупяцца*

Тэкст друкуецца паводле: Наша ніва. 1993. № 10.

Прамовы Яна Станкевіча ў Польскім Сойме (1928—1929 г.)*

Тэкст друкуецца паводле стэнаграмы парлямэнцкіх паседжаньняў Польскага Сойму ў 1928—1929 г.

У нашым выданні захаваны правапіс арыгіналаў 1928—1929 г. без уліку цяперашняй

польскай артаграфіі.

Захаваныя варыянтныя напісанні назоўніка kurs у форме назоўнага склону множнага ліку kursy і kursa.

С. 443. w imieniu białoruskiego przedstawicielstwa włościańskiego. — Янка Станкевіч быў выбраны ў сойм у 1928 г. як прадстаўнік створанай ім Беларускай сялянскай партыі. Разам зь ім па адным сьпісе у сойм прайшоў Флягонт Валынец, які неўзабаве далучыўся да Беларускага сялянска-работніцкага пасольскага клюбу „Змаганьне“. Аднак 30 сакавіка 1928 г., у першай сваёй прамове, Станкевіч гаварыў як ад свайго імя, так і ад імя Валынца.

С. 443. prowizorium budżetowego. — часовага бюджэту.

С. 443. Бартэль Казімеж Уладыслаў (1882—1941) — польскі дзяржаўны і палітычны дзяяч, вучоны-матэматык. У 1913—1941 г. прафэсар Львоўскай палітэхнікі. У кастрычніку 1926 — студзені 1927 г. — міністар рэлігійных вызнаньняў і народнай асьветы. У траўні — верасьні 1926, чэрвені 1928 — красавіку 1929, сьнежні 1929 — сакавіку 1930 г. — прэм'ер-міністар Польшчы. Пасол сойму ў 1922—1929 г. Пасля 1930 г. пакінуў палітыку. У вайну расстраляны немцамі за адмову ўдзельнічаць ува ўтварэньні калябарацыйнага ўраду.

С. 444. z Jedyńki. — „Jedynka“ („Адзінка“) называлі праўладную пасольскую фракцыю — Беспартыйны блёк супрацоўніцтва з урадам, сьпіс якога падчас парлямэнцкіх выбараў меў нумар 1.

С. 444. ażeby mieć mówić przy innych ministerstwach. — Маецца на ўвазе — пры абмеркаваньні бюджэтаў іншых міністэрстваў. Янка Станкевіч, як т.зв. „дзікі“ (пазафракцыйны) пасол, меў абмежаваньні на працягласьць выступленьняў з соймавай трыбуны, таму мусіў ашчаджаць час, каб мець магчымасьць выказацца па розных праблемах.

С. 444. przyszły ustawy językowe i składanie deklaracji na szkoły. — Згодна з т.зв. „моўнымі законамі“, прынятымі польскім парлямэнтам у ліпені 1924 г., беларускія школы маглі адчыняцца пры ўмове падачы школьнаму інспэктару адмысловых дэкларацыяў з подпісамі ня менш чым 40 бацькоў.

С. 445. szkoły utrakwistyczne — дзьвюхмоўныя польска-беларускія школы.

С. 445. b. Kongresówki. — Маецца на ўвазе тэрыторыя былога Польскага Каралеўства, якая ўвайшла ў склад Расейскай імперыі згодна з умовамі Венскага кангрэсу 1815 г.

С. 445. seminarium nauczycielskie w Świsłoczy. — Сьвіслацкая беларуская настаўніцкая сэмінарыя дзейнічала ўва ўмовах нямецкай акупацыі ў 1916—1918 г. у мястэчку Сьвіслач Ваўкавыскага павету.

С. 445. seminarium polskie w Borunach. — Беларуская настаўніцкая сэмінарыя ў мяст. Барунах Ашмянскага павету была створаная ў 1920 г. Сымонам Рак-Міхайлоўскім, які быў і яе дырэктарам. Пасьля Рыскай мірнай дамовы зачыненая польскімі ўладамі, на яе аснове арганізаваная польская настаўніцкая сэмінарыя.

С. 445. w Budślawiu... gimnazjum białoruskie. — Беларуская гімназія ў мястэчку Будслаў Вялейскага павета была заснаваная ў канцы 1917 г. Язэпам Васілевічам і Эдвардам Будзькам. Зачыненая польскімі ўладамі перад пачаткам 1919/1920 навучальнага году.

С. 445. gimnazjum białoruskie... w Horodku. — Беларуская гімназія ў Гарадку Вялейскага павету (цяпер Маладэчанскі раён) існавала ў 1922—1924 г.

С. 445. Teraz mamy 4 gimnazja prywatne. — Маюцца на ўвазе гімназіі ў Вільні, Наваградку, Клецку і Радашковічах.

С. 445. został zorganizowany z pomocą władzy internat. — Урачыстае адкрыццё інтэрнату (бурсы) Наваградзкай беларускай гімназіі ў чэрвені 1927 г. фактычна стала найвышэйшым пунктам польска-беларускага збліжэння, якое мела месца ў 1927—1929 г. падчас лібэралізацыі нацыянальнай палітыкі польскіх уладаў з мэтай здабыць падтрымку памяркоўных сілаў дзеля супрацьдзеяння радыкальным тэндэнцыям. Гэтая падзея атрымала шырокі рэзананс і выкарыстоўвалася памяркоўнымі польскімі і беларускімі коламі як прыклад пазытыўнага беларуска-польскага супрацоўніцтва. Вось як пісала пра гэтую падзею афіцыйная наваградзкая газета „Życie Nowogródzkie“ у нумары за 4 чэрвеня 1927 г.:

2 чэрвеня адбылася незвычайна сымпатычная ўрачыстасць асьвячэння дзвюх бурсаў (жаночай і мужчынскай) Наваградзкай беларускай гімназіі, арганізаваных коштам і на-

маганьнямі пана Ваяводы.

На ўрачыстасць асьвячэння прыбыў п. ваявода Бэчковіч, старшыня Акруговага суду п. Галанзевіч, бурмістар г. Наваградка п. Чаховіч, праф. Віткоўскі замест дырэктара гімназіі Быльчынскага (занятага выпускнымі іспытамі) і цэлы шэраг іншых асобаў.

Ля ўваходу ў жаночую бурсу на Перасецы Пана Ваяводу прывітала адна з вучаніц гімназіі п. М. Бедзяеўская, уручыўшы Пану Ваяводу букет кветак.

Пасьля адпраўлення кс. дэканам Бабкоўскім кароткіх малітваў прыбылыя аглядзелі бурсу, а п. Ваявода гаварыў з некалькімі вучаніцамі, цікавячыся іх поспехамі ў навучы і матэрыяльнымі ўмовамі. Затым усе прысутныя накіраваліся ў мужчынскую бурсу ў Брэцянцы, дзе адбылася адпаведная ўрачыстасць.

Перад уваходам Пана Ваяводу адзін з вучняў, п. Варановіч, вітае кароткай прамовай па-беларуску, у якой малады прамоўца выказаў шчырую і сардэчную падзяку за зацікаўленасць лёсам гімназіі і апеку над вучнямі.

Пасьля набажэнства і асьвячэння бурсы адбылася акадэмія, распачатая сьпевамі знакамітым гімназійным хорам польскага і беларускага гімнаў. На акадэміі прамоўляў кс. Бабкоўскі ад імя Бацькоўскага камітэту, а затым дыр. Скрабец, які казаў пра дапамогу п. Ваяводы гімназіі і бурсам, якія збудаваныя выключна па ініцыятыве і за кошт сродкаў, выдзеленых Панам Ваяводам і Дзяржавай. Сваё выступленьне, сказанае на чысыцоткай беларускай мове, прамоўца скончыў па-польску, выгукнуўшы падхоплены моладзьдзю і бацькамі вокліч у гонар Польскай Рэспублікі і яе прадстаўніка, Пана Ваяводу! Апошні выступіў з прамовай выкладчык гімназіі п. Чатырка, кажучы пра збліжэньне дзвюх культур, зь якіх „старэйшая“ — польская, сёньня даказала, што ўмее ахінуць сардэчнай апекай сваю малодшую сястру! Акадэмію дапоўнілі дэклімацыі двух вучняў, якія прачыталі свае ўласныя творы — дарэчы кажучы, вельмі ўдалыя — і адной з наймалодшых вучаніц, якая вельмі жыва і зь вялікім запалам прачытала байку пра ваўка. На заканчэньне хор прасьпяваў некалькі

прыгожых беларускіх народных песень.

Пасля заканчэння акадэміі Пан Ваявода ўзяў слова, падзякаваўшы прысутным за сардэчны прыём і пажадаўшы моладзі поспехаў у навучы і ў працы над культурным развіццём свайго краю, прычым выказаў надзею, што ў будучым сваім жыцці яны будуць добрымі грамадзянамі Дзяржавы і не перастаюць годна прадстаўляць культуру свайго народу. Адначасова п. Ваявода запэўніў Бацькоўскі камітэт, што і надалей ён будзе клапаціва аякаць як саму гімназію, так і абедзве бурсы, а таксама падкрэсліў сваю веру ў тое, што шлях, абраны пэдагагічнай установай, ня зьменіцца.

На заканчэнне ўрачыстасці была агледжаная ўся бурса, якая месціцца ў прыгожым садзе, а затым гасцінныя гаспадары запрасілі ўсіх прысутных на сняданае, які пры імлым і шчырым настроі зацягнуўся да пазна.

С. 445. Дабруцкі Густаў (1873—?) — польскі палітык, міністар рэлігійных вызнанняў і публічнай асветы з 9 студзеня 1927 да 28 чэрвеня 1928 г.

С. 445. władza organizowała w r. 1922 w Krakowie t.zw. białoruskie kursy nauczycielskie. — Беларускія настаўніцкія курсы ў Кракаве праходзілі са студзеня да снежня 1922 г. Іх скончылі 250 настаўнікаў. Большасць з іх перад гэтым скончыла беларускія настаўніцкія курсы ў Вільні. За мэту курсаў абвешччалася падвышэнне кваліфікацыі настаўнікаў няпольскага паходжання ў польскай мове, а таксама ў польскай гісторыі і геаграфіі.

С. 446. bardzo mała liczba została mianowana do szkół białoruskich. — Польскі міністар рэлігійных вызнанняў і публічнай асветы ў адказ на інтэрпеляцыю беларускіх соймавых паслоў так тлумачыў рашэнне не адпраўляць вывучаных у Кракаве настаўнікаў на працу на тэрыторыю т.зв. „усходніх крэсаў“:

Выпускнікі ў пераважнай сваёй большасці не падыходзілі для навучання на беларускай мове, хоць бы з той прычыны, што ня ведалі ў дастатковай ступені беларускай мовы. Загульнай колькасці каля 250 удзельнікаў толькі 20 асобаў здолелі ў апошнія дні курсаў без сур'ёзных моўных памылак напісаць сваю

ўласную біяграфію па-беларуску. Пра ўзровень сьведомасці і прыдатнасці для беларускіх школаў гэтых асобаў сьведчыць факт, што частка настаўнікаў, якія задэкляравалі сябе беларусамі, напісалі біяграфію па-расейску, а частка па-польску, выразна гэтым зазначаючы, што не валодаюць беларускай мовай. Дзеля гэтага Міністэрства ня мела ніякіх прычынаў, каб прызначаць у мясцовасці зь беларускім насельніцтвам асобаў, якія не валодаюць беларускай мовай. Частка гэтых асобаў, нягледзячы на заканчэнне курсаў, вельмі слаба валодала польскай мовай, што вымушала пакінуць іх на практыку ў чыста польскіх мясцовасцях. У рэшце рэшт, частка слухачоў курсаў падала добраахвотныя заявы на пакіданне іх у чыста польскіх мясцовасцях (Архіў новых актаў у Варшаве, Міністэрства замежных справаў 1918—1939, сыгн. 2269, с. 18—19).

С. 446. dyrektorowi Lubicz-Majewskiemu. — Любіч-Маеўскі Станіслаў (1878—1941) — беларускі грамадзкі і культурны дзяяч, у пачатку XX ст. узначальваў „Кола беларускіх студэнтаў“ у Кракаве. У міжваенны перыяд быў дырэктарам польскай гімназіі ў Вялейцы. У 1929 г. у Львове выдаў беларускі „Лемантар“ (лацінкай), які крытыкавалі многія беларускія мовазнаўцы, у тым ліку Янка Станкевіч, за шматлікія палянізмы і русыцызмы.

С. 446. Ks. Radziwiłł. — Радзівіл Януш (1880—1967) — польскі палітык, памешчык, бізнэсмэн і фінансіст. З 1926 г. віцэ-старшыня, з 1931 г. — старшыня кансэрватыўнай Партыі нацыянальнай правіцы. У 1928—1935 г. быў паслом Сойму са сьпісу „Беспартыйнага блёку супрацоўніцтва з урадам“, у 1935—1939 г. — сэнатар.

Даніла Дыфоу. Робінзон Крузо

Тэкст друкуецца паводле: Даніла Дыфоу. Робінзон Крузо. Пераклад Я. Ст. 1929.

Захаванае ўжыванне літары j і спалучэння jі, напр.: jіншага, патаjно, аjца j маці.

Уніфікаваныя варыянтныя напісанні на карысьць больш частотнага варыянту:

1. благаслаўленьне і багаслаўленьне — на благаслаўленьне;
2. дыкжэ і дык-жэ — на дыкжэ;

3. калёня і колёня — на калёня;
4. калі–колечы і калі колечы — на калі–коле-
чы;

5. маёй і маюй — на маёй; сваёй і сваюй — на
сваёй;

6. нічагусенкі і нічагусенькі — на нічагу-
сенкі;

7. пропозыцыя і пропозыцыя — на пропозы-
цыя;

8. так сама і таксама — на так сама;

9. ужэ (ўжэ) і ўжо (ужо) — на ўжэ (ужэ).

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні фор-
мы мінулага часу адзіночнага ліку 3-й асобы меў
і маў дзеяслова мець на карысьць больш частот-
нага варыянту меў.

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні адна-
го дня і аднаго дня на карысьць больш частотна-
га варыянту аднаго дня.

Захаванае напісаньне ня зьяўлялася.

Захаваныя варыянтныя напісаньні інфініты-
ваў з канчаткамі –ці і –ць, напр.: адрэзаці і адрэ-
заць.

Захаваныя варыянтныя напісаньні склона-
вых канчаткаў назоўнікаў жаочага роду з асно-
вай на ј: плянтацаў, пропозыцыя.

Захаваныя варыянтныя напісаньні назоўні-
ка конь у форме роднага склону множнага ліку
канёў і конеў. Захаванае напісаньне најмо коні.

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні назоў-
ніка месца ў форме роднага склону множнага ліку
месцаў і мясцоў на карысьць больш частотнага
месцаў.

С. 450. ...ён быў закатны плавун. — Так у ары-
гінале.

С. 459. Нехарактэрнае напісаньне двух сьве-
чак замененае на дзвёх сьвечак.

С. 460. ...гледзячы то на мяне, то назад... — У
арыгінале: ...гледзячы на мяне, то назад...

С. 462. У арыгінале слова christianus напіса-
на кірылічнымі літарамі: хрыціанус.

С. 466. Астандзец тут усе... — Так у арыгіна-
ле.

С. 470. Яны ўцякалі так борзда, што за не-
калькі часінаў ня было відаць ані воднае лодкі.
— У арыгінале: Яны ўцякалі так борзда, што за
некалькі гадзінаў ня было відаць ані воднае
лодкі.

С. 480, 481. Польскія словы *zmartviony* і
opatrzność у нашым выданьні напісаны лацін-
кай. У арыгінале яны падаюцца кірылічнымі

літарамі: змартвёны і опатржносьць.

С. 481. Захаванае напісаньне „Буркала-
баўскім летапісцў“.

Курс нядзельнае школы

Тэкст друкуецца паводле выданьня: Курс
нядзельнае школы. Вільня: Выданьне п.-амэры-
канскае акцыйнае супалкі „Southtrade“, 1930.

Адзінкавае напісаньне Захар (с. 12 арыгіна-
лу) замененае на Захарыя.

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні літар
ў і у ў пазыцыі пасля літары, якая абазначае
галосны, пасля скарачэньняў, напр.: г.зн. ў.

Уніфікаваныя напісаньні літар я і е ў перад-
націсьненых складах: не бяз прычыны.

Варыянтныя напісаньні дзеяслова перавыш-
шаць і перавышпаць уніфікаваныя на карысьць
варыянту перавышшаць.

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні на ка-
рысьць больш частотнага варыянту:

1. дыкжэ і дык жэ — на дыкжэ;

2. Ізраільцяне і Ізраіліцяне — на Ізраільця-
не;

3. кожнага і кажнага — на кожнага;

4. напару і на пару — на напару;

5. уваччу (ўваччу) і у ваччу (ў ваччу) — на
ўваччу (уваччу);

6. ужэ (ўжэ) і ўжо (ужо) — на ўжэ (ужэ);

7. якраз і як раз — на якраз.

Захаванае ўжываньне формы меснага скло-
ну адзіночнага ліку назоўніка Вялікдзень: на
Вялікадне.

Захаваныя напісаньні пагэбрэйску, цалапа-
леньне, зродныя браты Ісусавы.

Захаваныя варыянтныя напісаньні інфініты-
ваў з канчаткамі –ці і –ць, напр.: закінуці і закі-
нуць.

С. 492. Захаванае напісаньне дыадэмай.

С. 493. У арыгінале (с. 20) месцамі нечытэль-
ны тэкст.

С. 513. ...ім біралі мыта. — Так у арыгінале.

С. 514. ...зачы яе абмаўляла. — Так у арыгі-
нале.

С. 520. Нехарактэрнае напісаньне лімінада
ў нашым выданьні замененае на ліманада.

С. 527. ...пакуль не дастаў... ясных паказеў...
— Так у арыгінале.

С. 529. ...Бог абабраў. — Тут абабраў ужытае
ў значэньні „абраў“.

С. 532. Захаванае напісаньне дзяцё.

С. 536. Захаванае напісаньне калённу.

С. 539. Захаванае напісаньне нутранна.

С. 539. Саўла забіў тысяча... — Так у арыгінале.

С. 546. Захаванае нехарактэрнае напісаньне што-бы.

С. 549. На ўсхоным высокім узгор'ю... — Так у арыгінале.

С. 550. Быў ён ужэ калісь княжом... — Так у арыгінале.

Жыдоўскія рэлігійныя песні пабеларуску

Тэкст друкуецца паводле „Гадавік Беларускага навуковага таварыства ў Вільні“, 1933, кніга I, дзе падпісаны Др. Я. Станкевіч.

Ды што гэта за паўстала...

Тэкст друкуецца паводле адбіткі заходнебеларускага друку, магчыма: Беларуска (крывіцкія) казкі з трыкалённымі малюнкамі, Выд. Беларускай Сялянскай Партыі, Вільня, 1930.

Зацемкі да гісторыі беларускай мовы на падставе рукапісу „Аль-Кітаб“

Першапублікацыя — „Slavia“ (Прага), 1933—1934, Роўнік XII. З чэскай мовы пераклала Тацяна Нядбай.

С. 571 і інш. ...маем у частцы ALM... — Абрэвіатура ALM нерасшыфраваная.

С. 572. ... z dvou lůdžej ... — У арыгінале над 1 стаіць кропка, што не перадаецца ў нашым выданьні.

С. 572. ...на большай частцы старонкі 1036... — У арыгінале нечытальная літара пасля нумару 103.

С. 573. Такім чынам, копію можна датаваць пачаткам XVII ст. альбо канцом XVI ст. — Станкевічавы тракоўкі датавання рукапісу пасляей аспрэчваліся навукоўцамі. — Рэд.

С. 575. можна не сумнявацца ў тым, што Лаўрын Кукаль і складальнік слоўніка Лаўрэнцій Зізаній адна і тая ж асоба. — Гэтыя і іншыя выказваньні Станкевіча аб паходжаньні Зізанія, роўна як і атаесамленьне Зізанія і троцкага пана Кукаля, ня больш як гіпотэза. Лічыцца, што Лаўрэнцій Зізаній нарадзіўся ў мястэчку Тустынь цяперашняй Івана-Франкоўскай вобласці. — Рэд.

С. 575. Глумлю... проиджаюся, гнушаюся — брыджую, Горджуюсь, Лешу — зраджаю, Обваж-

даю — огиджую ... обрѣджую, шкоджу, кривджу, порядженье, раджу, суджу, серджусь. — Прыведзены Станкевічам правапіс, словаформы і перадак іх размяшчэння адрозніваюцца ад сучаснага выдання „Лексіса“. Гл.: Старабеларускія лексіконы. Менск, 1992.

С. 576. На старонцы 371 і 372 арыгіналу ўжываюцца падкрэсленыя літары d i t (dāl, tād, dal). У нашым выданьні падкрэсліваньне не захаванае.

С. 576. taā (адлюстроўвае глухі, заднім паднябеньнем вымаўлены t). — У арыгінале на месцы tā надрукавана !ā.

С. 576. На старонцы 372 арыгіналу ўжываюцца літары k i t з кропкай пад імі, што не перадаецца ў нашым выданьні: kaāf, taā.

Апытальнік да зьбіраньня дыялектычных і некаторых агульных асаблівасцей беларускага (крывіцкага) языка

Тэкст друкуецца паводле: Др. Я. Станкевіч. Апытальнік да зьбіраньня дыялектычных і некаторых агульных асаблівасцей беларускага (крывіцкага) языка // Таварыства прыхільцаў беларусаведы пры ўнівэрсытэце Сьвяпана Багуды ў Вільні. Кніжка 2. Вільня, 1935.

У нашым выданьні захаваная непаслядоўнасьць у расстаноўцы націскаў і выдзяленьні курсівам тых чч іншых літар, на якія неабходна зьвярнуць ўвагу, напр.: жальба, жаўтка, жыдаць, жыміра, жыльба.

Захаваныя варыянтныя ўжываньні палавіца і палавіна: паўночная палавіца, паўночнае палавіны.

Захаванае напісаньне формы множнага ліку загаднага ладу 2-й асобы выпішаце.

Мяккасьць [з] перад наступнымі мяккімі зычнымі не пазначаецца, напр.: з яе, з людзьмі. У прыкладах аўтарскія напісаньні падаюцца бязь зьменаў: із лесу, із дзяцымі, але: з недагляду.

Уніфікаванае ўжываньне літар я і е ў пераднацісьненых складах: не вымаўляецца.

С. 590. ...нярэдка ад плябані й ад сьвяшчэніка... — У арыгінале ўжытае нехарактэрнае напісаньне клябані.

С. 590. ...ды часткава дзяцей да 8—11 год. — У арыгінале, відавочна, памылкова: ...ды часткава дзяцей ад 8—11 год.

С. 600. Напісаньне тополевы ў нашым выданьні замененае на таполевы.

С. 612. Адзабыль — „на самой справе, сапраўды“. Гл.: Станкевіч Я. Беларуская—расійскі (Вялікалітоўска—расійскі) слоўнік. Нью-Ёрк, 1991. С. 29. У арыгінале: адзабыл.

С. 621. Разьдзел аб слоўніку ў „Праграме“ Я. Карскага. — Гл. Карский Е.Ф. Программа для собиранія особенностей белорусского наречия; Вып. 3; Петроград; Типография Императорской академии наук; 1916, 60 с. — Рэд.

Курс беларускае мовы

Тэкст друкуецца паводле: Корэспондэнцыйныя курсы беларусаведы. Лекцыя 4—ая. У Празе, верасень 1941. Курс беларускае мовы. Лекцыя 2—ая. Тэкст не падпісаны.

Мяккасьць у прыназоўніках на [з] перад мяккімі згчнымі пазначаецца непаслядоўна, напр.: ізь Італій, зь цвярдэм, але з е, з я. Захаванае пазначэньне мяккасьці ў прыназоўніках на [з] перад мяккімі згчнымі ў прыкладах, напр.: ізь медзі, зь няволяй.

Захаванае напісаньне Северан.

С. 628. Звычайна, бо ёсьць ня мала прыпадак-каў, калі ў складох па націску пішацца я, а ня е. Аб гэтых прыпадаках будзе сказана ніжэй пры скланеньню й спражэньню. — Задума не была рэалізаваная.

Палажэньне ў Лідзкай акрузе Генэральнага Камісарыяту Беларусі

Тэкст друкуецца паводле копіі, захаванай у прыватным архіве Міколы Панькова. Тэкст не падпісаны.

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні ўбіўства і ўбіўства на карысьць больш характэрнага напісаньня ўбіўства.

Захаваны правапіс арыгіналу, напр.: прасьледаваньня, вызвальнікаў.

Захаванае напісаньне бачучы.

С. 630. нядаўна трагічна памерлы. — Вацлаў Іваноўскі памёр 7 сьнежня 1943 г. у выніку ажыцьцёўленага напярэдадні замаху на ягонае жыцьцё. Абставіны яго забойства, згаданыя Станкевічам, у цэлым супадаюць з трактоўкай, прапанаванай Ю. Туронкам. — Рэд.

С. 631. Генэрал—Губэрнатарсцьве. — Маецца на ўвазе Генэральная губэрня з цэнтрам у Варшаве, якую стварылі немцы на частцы тэрыторыі акупаванай імі Польшчы.

С. 631. паходзячыя зь Сілезіі, Пазнаншчы-

ны, Памор'я, Галіччыны. — Усе гэтыя тэрыторыі перад Першай сусьветнай вайной уваходзілі ў склад Германскай ці Аўстрыйскай імперыяў, дзе нямецкая мова была дзяржаўнай.

С. 632. Напісаньне падземную (работу) замененае ў нашым выданьні на падзямельную (работу). Напісаньне падзямельную сустракаецца ніжэй.

С. 632. Захаванае нехарактэрнае напісаньне вывешываючы (вывескі).

С. 632. Генэральнага Камісарыяту Беларусі. — Генэральны Камісарыят Беларусь быў найвышэйшым органам нямецкага цывільнага кіраваньня часткай акупаванай тэрыторыі Беларусі ў 1941—1944 г. Сярод іншых тэрыторыяў у яго ўваходзіла і Лідчына.

С. 632. у 6—ёх акругах Заходняе Беларусі. — Маюцца на ўвазе Баранавіцкая, Вялейская, Ганцавіцкая, Глыбоцкая, Наваградзкая і Слонімска-я акругі.

С. 632. „мацерстwowymi“ польскімі імкненьнямі. — Маецца на ўвазе папулярны ў тагачасных польскіх палітычных колах лёзунг „wcielenia ziem wschodnich do Macierzy“ (прыблізна перакладаецца як „вяртаньне ўсходніх земляў у родную калыску (гняздо)“).

С. 633. былі чуткі, што яны ў Іране. — У Іран у 1942 г. была выведзеная сфармаваная на тэрыторыі СССР з былых польскіх вязьняў бальшавіцкіх канцлягераў польская армія пад камандаваньнем Уладзіслава Андэрска.

С. 633. „Беларускі голас“. — штотыднёвая беларуская газета, якая выдавалася лацінскім шрыфтам у 1942—1944 г. у Вільні пад рэдакцыяй Францішка Аляхновіча.

Перадмова

Тэкст друкуецца паводле перадмовы да выданьня: Новы песеньнік крывіцкі (беларускі) для школаў. Злажыў Браніслаў Скарыніч. Рэгенсбург, 1946.

С. 635. Захаванае напісаньне на цярневую (дарогу).

Проект аднаўленьня Сьветнае арганізацыі беларускай (вялікалітоўскай) эміграцыі (САБЭ)

Тэкст друкуецца паводле копіі, захаванай у прыватным архіве Міколы Панькова. Тэкст не падпісаны.

Захаванае ўжываньне літары ў у пазыцыі пасля літары, якая абазначае галосны, нават пасля закрываючай дужкі, напр.: „празднование“) ўгодкаў.

Прачхнімася й ратуйма нашу эміграцы (Заклік і колькі пасуленьняў да статуту)

Тэкст друкуецца паводле копіі, захаванай у прыватным архіве Міколы Панькова. Тэкст не падпісаны.

С. 638. Ізноў тыкі... — Так у арыгінале.

Лукаш Дзекуць–Малей

Тэкст друкуецца паводле перадмовы да выдання: Загінуў ці спасёны? Пераклаў Лукаш Дзекуць–Малей. Да друку прыгатаваў др. Я. Станкевіч. У Нью Ёрку, 1971. Тэкст падпісаны Я. Станкевіч.

Захаванае ўжываньне літары г для абазначэньня на пісьме выбухнога [g], напр.: конгрэсе.

С. 640. Шукелойць Антон (нар. 1915) — вядомы беларускі дзяяч, у 1935—1939 г. быў студэнтам Віленскага ўнівэрсытэту, актыўна ўдзельнічаў у заходнебеларускім студэнцкім руху. Пасля Другой сусьветнай вайны — актыўны ўдзельнік жыцця беларускай дыяспары ў ЗША. Шпматтадовы старшыня Беларуска–Амерыканскага задзіночання, сябра рэдакцыі газеты „Беларус“, сябра Беларускага інстытуту навукі і мастацтва ў Нью–Ёрку.

С. 640. Марцінкаўскі Уладзімер Філімонавіч (1884—1971) — расейскі эвангелічны прапаганднік, паходзіў з Валыні. Выкладаў у гімназіі, з 1913 г. быў сакратаром расейскага Хрысьціянскага студэнцкага руху. З 1923 г. — у эміграцыі, прапаведваў Эвангелье, чытаў лекцыі, займаўся літаратурнай працай. Пад яго рэдакцыяй выйшаў новы ўкраінскі пераклад Бібліі. У 1930 г. пасяліўся ў Палестыне, дзе шмат гадоў кіраваў габрэйска–арабскай хрысьціянскай абшчынай.

С. 640. Непраш Іван — вядомы пратэстанцкі дзяяч, доктар багаслоўя. Паходзіў з Чэхіі. Да Першай сусьветнай вайны дзейнічаў у Расеі, пасля эміграваў у Амэрыку.

С. 641. біблійны Няэма. — Маецца на ўвазе біблійны прарок Няхемія, бабілёнскі габрэй, прызначаны правіцелем Іўдэі. Аднавіў разбураныя пэрсамі сьцены Ерусаліму і заклаў асновы новае габрэйскае дзяржаўнасьці.

С. 641. Трахімаў, ведамны сваёю працай у 20–х гадох у Менску. — Відаць, маецца на ўвазе Трафімаў Яўсей (1886—1970) — беларускі палітычны дзяяч, адзін зь лідэраў Беларускай партыі сацыялістаў–рэвалюцыянераў, удзельнік ліквідацыйнага зьезду гэтай партыі ў 1924 г. у Менску.

Нашыя заданьні

Тэкст друкуецца паводле газэты „Беларускія навіны“, 1978, № 14, т. 3.

Жніво і дажынкi

Тэкст друкуецца паводле: Жніво і дажынкi. Беларускія народныя песьні. З „Белар. зборн.“ Е. Романова выбраў і ўлажыў да друку П. Станіч. Выдавецтва Беларускага камітэту. Вільня: Друкарня М. Хукты, 1918.

Песьні для гэтага выдання былі выбраныя Аўтарам з кнігі: Романов Е.Р. Белорусский сборник. Вып. 8. Вильна, 1912 (далей — Раманаў).

Уніфікаванае напісаньне літар я і е ў пераднацісьненых складах, напр.: ня бывала, ня шумела.

Захаванае ўжываньне літар у і ў у вершаваных радках, напр.: А мядовую у ложачку; А мы пойдзем вячэраці у багаты двор, Як буду я у мамачкі.

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні: Вітэбская і Вітабская — на карысьць напісаньня Вітэбская, Магілёўская і Магілёўская на карысьць напісаньня Магілёўская.

С. 644. Дасьціпнаю работкаю. — У арыгінале: ...Да сціпнаю работкаю... У Раманава (с. 249) таксама: ...Да сціпнаю работкаю...

С. 646. з браціткам. — Так у арыгінале і ў Раманава (с. 260).

С. 647. Захаванае напісаньне семсот.

С. 647. Пала раса сысюдзёная,
А другая медавая.

А я сысюдзёную нагой паб'ю,
А медавую каўшом пап'ю!

У арыгінале выдзеленыя словы напісанья адпаведна мядавая і мядовую. У Раманава (с. 252) адпаведна — мідувая і мідувую.

С. 647. У песьні № 30 у арыгінале апошнія 6 радкоў паўтараюцца 2 разы. Відавочна, памылкова, паколькі ў Раманава (с. 253) такога паўтору няма.

С. 647. У песьні № 31 у арыгінале адсутнічае

апошні радок Сярпы залатыя. У нашым выданні ён устаўлены з Раманава (с. 240).

С. 648. Захаванае напісаньне нізгоднага.

С. 651. Хадзіў раёк па вуліцы... — У Раманава (с. 268): Хадіў раё па вуліцы...

С. 649. Захаванае нехарактэрнае напісаньне з'ела.

Biełaruskija kazki

Тэкст друкуецца паводле: Biełaruskija kazki. Knička pieršaja. Ukłau da druku J. St-ič. Wilnia: Drukarnia M. Kuchty, 1919.

Уніфікаваныя варыянтныя напісаньні konśki i koński на карысьць варыянту konśki.

Захаваныя нехарактэрныя напісаньні: mieńšy, wiadzi-tku, matčyucha, paladzić, usikaj.

Захаваныя напісаньні дзеяслова robić: robiła i г.д.

Захаваныя напісаньні дзеяслова pajadać: pajadaŭšy, pajadali i г.д.

Захаванае нехарактэрнае напісаньне bačuŭ.

Захаваныя варыянтныя напісаньні idzieš i jdzieš, išli i jšli.

Захаваныя напісаньні uwo śnie; jšče.

С. 656. baicca waiŭkoŭ leżci. — Так у арыгінале.

С. 659. humieńnikawa. — У арыгінале: humiennikawa.

С. 662. Захаванае напісаньне ostupicaj.

С. 664. ...stała praznuščać... — Так у арыгінале.